

ĮKALINIMO SĄLYGŲ STEBĖSENOS INDEKSAS

**METODOLOGIJA IR BANDOMOJO
TYRIMO REZULTATAI**

Vilnius, 2015

UDK 343.8(474.5)
Ma462

Šis leidinys parengtas atlikus unikalią priemonę, skirtą sąlygoms įkalinimo įstaigose įvertinti ir rezultatams palyginti su prieinamais tarptautiniais standartais, bandomąjį tyrimą. Įkalinimo sąlygų stebėsenos indeksas yra naudinga kalėjimų atrankinės patikros priemonė, kuri politikos formuotojams, įkalinimo įstaigų administratoriams ir nevyriausybinėms organizacijoms gali padėti nustatyti ir įvertinti pataisos sistemos tendencijas ir raidą. Priemonė buvo parengta pagal projektą „Pažeidėjų grąžinimas į visuomenę Europos Sąjungoje: stiprinant pilietinės visuomenės vaidmenį“, kuris įgyvendintas remiant Europos Komisijos Teisingumo generaliniam direktoratui.

Šis leidinys yra projekto „Nusikalstamą veiką įvykdžiusių asmenų resocializacija Europos Sąjungoje: pilietinės visuomenės vaidmens stiprinimas“ (sutarties Nr. JUST/2011/JPEN/AG/2947), įgyvendinamo padedant Europos Komisijai pagal Baudžiamojo teisingumo programą, dalis.

Autoriai:

Dimitar Markov, vyresnysis analitikas, Demokratijos studijų centras;
Maria Doichinova, analitikė, Demokratijos studijų centras.

Įžangos autorė ir redaktorė

Miriana Ilcheva, mokslinė bendradarbė, Demokratijos studijų centras.

Šios studijos nebūtų pavykę parengti be šių specialistų vertingo indėlio:

Christine M. Graebisch, Sven-U. Burkhardt, Martin von Borstel, Dortmundo taidomųjų mokslų ir menų universitetas, Vokietija;

prof. dr. Johannes Feest, Brėmeno universitetas (išėjęs į pensiją), Vokietija;

Alejandro Forero Cuéllar, María Celeste Tortosa, Barselonos universiteto Baudžiamosios teisės sistemos ir žmogaus teisių stebėsenos centras, Ispanija;

Nicola Giovannini, Droit au Droit, Belgija;

Gyčio Andrulionio, Simono Nikarto, Renatos Giedrytės, Lietuvos teisės institutas, Lietuva.

Šis leidinys parengtas pasinaudojus Europos Sąjungos baudžiamojo teisingumo programos finansine parama. Už jo turinį atsako vien tik jo autoriai ir jis jokių būdu negali būti laikomas atspindinčiu Europos Komisijos nuomonei.

ISBN 978-609-430-245-9

© Lietuvos teisės institutas, 2015
Ankštoji g. 1A, 01109 Vilnius
www.teise.org

TURINYS

IŽANGA	6
1. METODOLOGIJA	8
2. GYVENIMO SĄLYGOS	16
2.1. Gyvenamasis plotas	16
2.2. Užpildymas.....	19
2.3. Įkalintųjų skaičius vienoje kameroje	21
2.4. Šildymas ir vėdinimas	24
2.5. Tualetai, vandentiekis ir vonia.....	25
2.6. Maistas	28
2.7. Kalėjimo parduotuvė	30
2.8. Langai.....	30
2.9. Signalizacijos sistema	31
2.10. Apranga ir patalynė.....	32
2.11. Skundai	33
3. SOCIALINIS DARBAS, LAISVAS LAIKAS IR RYŠYS SU IŠORINIU PASAULIU	35
3.1. Socialiniai darbuotojai	36
3.2. Švietimo ir mokymo galimybės	37
3.3. Užrakintose kamerose praleidžiamas laikas.....	38
3.4. Kalinių atostogos.....	39
3.5. Išsiunčiamieji laišškai	40
3.6. Išsiunčiamieji telefono skambučiai.....	41
3.7. Lankymas	41
3.8. Speciali adaptacijos programa naujiems įkalintiesiems	42
3.9. Speciali adaptacijos programa į laisvę išleidžiamiesiems kaliniams.....	43
3.10. Lauke praleidžiamas laikas	44
3.11. Sportas.....	44
3.12. Laisvas laikas.....	46
4. SAUGUMAS IR SAUGA	47
4.1. Prižiūrėtojai	48
4.2. Pažeidimai.....	49
4.3. Savižudybės	50

4.4.	Sužalojimai.....	51
4.5.	Pabėgimai.....	52
4.6.	Stebėjimas vaizdo kameromis.....	53
4.7.	Apsauga nuo gaisro.....	54
5.	ĮDARBINIMAS.....	55
5.1.	Darbo vietų skaičius.....	56
5.2.	Darbo pasirinkimas.....	57
5.3.	Galimybė įsidarbinti neįgaliems kaliniams.....	58
5.4.	Atlygis.....	58
5.5.	Socialinė apsauga.....	60
5.6.	Profesinis lavinimas ir mokymas.....	61
5.7.	Išmokos darbo neturintiems kaliniams.....	62
5.8.	Darbo teisės aktų taikymas įkalinimo įstaigose.....	62
6.	SVEIKATOS PRIEŽIŪRA.....	64
6.1.	Sveikatos draudimas.....	65
6.2.	Medicinos darbuotojai.....	66
6.3.	Gydytojo pasirinkimas.....	69
6.4.	Stacionarus gydymas.....	70
6.5.	Medicininė apžiūra atvykus.....	71
6.6.	Medicininė apžiūra prieš išleidžiant.....	72
6.7.	Reguliari medicininė apžiūra.....	73
6.8.	Užkrečiamosios ligos.....	73
6.9.	Izoliavimo patalpos kaliniams, kurie įtariami užsikrėtę infekcinėmis ar užkrečiamosiomis ligomis.....	75
6.10.	Bendrosios praktikos gydytojo lankymasis pas vienutėje esančius kalinius.....	76
6.11.	Sanitarinis tikrinimas.....	77
6.12.	Prevencija.....	78
	IŠVADOS.....	80
	BIBLIOGRAFIJA.....	84

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav.	ĮSSI gyvenimo sąlygų balai	16
2 pav.	Gyvenamojo ploto vertinimas.....	19
3 pav.	Kamerose įrengtų tualetų ir šalto vandens tiekimo sistemų ĮSSI rodikliai	27
4 pav.	Socialinio darbo, laisvo laiko ir ryšio su išoriniu pasauliu vertinimas (indekso balai, palyginti su didžiausiu galimu balų skaičiumi)	35
5 pav.	Vertinimas pagal socialinių darbuotojų skaičių šimtai įkalintųjų	36
6 pav.	Įkalinimo įstaigų gyvenimo sąlygų ir prieigos prie lauko sporto įrenginių santykis.....	45
7 pav.	Saugumo ir saugos rodikliai.....	47
8 pav.	Prižiūrėtojų skaičiaus ir per metus užfiksuojamų vagysčių skaičiaus santykio rodikliai	49
9 pav.	Savęs žalojimo atvejų ir gyvenimo sąlygų santykiniai rodikliai.....	52
10 pav.	Įdarbinimo rodikliai	55
11 pav.	Darbo vietų skaičius, palyginti su darbo pasirinkimo galimybėmis	57
12 pav.	Atlyginimo ir bendrų įdarbinimo vertinimo rezultatų palyginimas	60
13 pav.	Sveikatos priežiūros ir kalinių skaičiaus palyginimas.....	65
14 pav.	Bendrosios praktikos gydytojų skaičiaus vertinimas (iš didžiausio galimo balų skaičiaus)	69
15 pav.	Ligoninės lovų skaičiaus rodikliai.....	71
16 pav.	Atskirų įkalinimo įstaigų indekso komponentai	81
17 pav.	Bendri šešių įkalinimo įstaigų indekso rodikliai.....	83

ĮŽANGA

Laisvės atėmimo bausmė yra kraštutinė valstybės intervencija į asmenų, pažeidusių baudžiamuosius įstatymus, privačią sferą, todėl žmogaus teisių institucijos, siekdamos užtikrinti svarbiausias įkalintųjų teises, visuomet griežtai stebėjo valstybių pataisos sistemas, kuriose įkalintieji atlieka laisvės atėmimo bausmes.

Kai kalbama apie Europos valstybių pataisos sistemas, būtina prisiminti, kad jų padėtis unikali, nes jas stebi daug įvairių lygių institucijų. Reguliarius vizitus tradiciškai rengia Europos komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį arba baudimą (KPK). Jungtinių Tautų (JT) konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą neprivalomą protokolą, pagal kurį (taikant garsųjį „dvejopą požiūrį“) buvo įsteigtas JT kankinimo prevencijos ir nacionalinių prevencijos mechanizmų pakomitetas, ratifikuoja vis daugiau valstybių ir tai užtikrina stebėseną šalių, regionų ir pasaulio mastu. Kaip, be kitų, pabrėžė Kankinimo prevencijos asociacija, įvairūs mechanizmai turi veikti išvien ir tam reikia keistis informacija, konsultuotis, organizuoti bendras misijas ir vizitus.

Europos Žmogaus Teisių Teismo (EŽTT) didelės apimties precedentų teisė, suformuota, inter alia, pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 3 ir 5 straipsnius, toliau stiprina įkalintųjų teisių apsaugos ir kankinimo, nežmoniško bei žeminančio elgesio visiško uždraudimo teisinę sistemą.

Už žmogaus teises atsakingos institucijos pastaraisiais metais nurodė daug valstybių pataisos sistemų trūkumų, susijusių ir su elgesiu su kaliniais, ir su objektyviomis sąlygomis. Pastarajai kategorijai priskirtinos problemos (pvz., nuvertėjęs turtas, blogos gyvenimo sąlygos, nuolatinis perpildymas, nedarbas, nepakankamas saugumas ir sveikatos apsauga) nuolat sunkina kalinių padėtį, pataisos sistemų veiksmingumą ir nusikaltėlių galimybes sėkmingai integruotis į visuomenę. Kai kurių itin pažeidžiamų grupių (moterų, užsieniečių, mažumų ir jaunų nusikaltėlių) padėtis yra dar blogesnė:

jos ne tik nesulaukia reikiamo ypatingo dėmesio, bet dažnai net negauna tinkamų paslaugų. Todėl daugelis ekspertų tvirtina, kad įkalinimo įstaigos nebesugeba nusikaltėlių perauklėti ir užkirsti kelią recidyvizmui.

Šis įkalinimo sąlygų stebėsenos indeksas (JSSI) buvo pasiūlytas siekiant patenkinti didėjantį poreikį taikyti išsamią stebėsenos priemonę, kurioje žmogaus teisėmis pagrįstas požiūris į vizitavimo mechanizmus ir kitos žinomos nacionalinio, regionų ar vietos lygmens priemonės būtų derinamos su kiekybine perspektyva. Ši priemonė yra pagrįsta pačių įkalinimo institucijų, o ne stebėsenos įstaigos surinkta informacija ir leidžia formuoti palyginamaisiais, oficialiais ir išsamiais duomenimis bei informacija pagrįstas politikos nuostatas dėl įkalinimo įstaigų ir juose gyvenančių kalinių. Be to, nors JSSI tvirtai grindžiamas žmogaus teisių standartais, jame atsisakoma kritiško vertinimo, kuris, įkalinimo įstaigų vadovybių požiūriu, būdingas vizitavimo mechanizmams. Kalėjimų vadovus šis JSSI skatina imtis savistabos ir savo rezultatus lyginti su kitų pataisos įstaigų rezultatais, ieškoti tokių pat ar panašių sunkumų sprendimų būdų, o ne aklaui taikyti tarptautinius žmogaus teisių dokumentus ir susijusių teismų praktiką, kurią jie dažnai vertina priešišškai. Reguliariai taikant JSSI bus galima parengti susistemintą padėties įkalinimo įstaigose apžvalgą, kuria remiantis bus galima analizuoti tendencijas skirtingose valstybėse ir įvairiose pataisos sistemos srityse.

JSSI buvo parengtas kaip reguliarios įkalinimo įstaigų stebėsenos priemonė, kurioje panaudojami ir pagal nustatytus rodiklius apdorojami viešai prieinami duomenys. Iš esmės ji priklauso nuo pataisos įstaigas kontroliuojančių vyriausybinių institucijų politinės valios ir pačių įstaigų gero bendradarbiavimo. Dėl to iškyla ilgalaikė būtinybė geriau informuoti apie JSSI tikslus, ypač apie tai, kad pataisos sistemos gali jį pritaikyti prie savo poreikių ir naudoti kaip vidinę vadybos priemonę. Be to, valstybių narių (Bulgarijos, Vokietijos, Ispanijos, Belgijos ir Lietuvos) mokslinių tyrimų institutų partnerystės pastangos įgyvendinant iniciatyvą, pagal kurią JSSI buvo parengtas, bus sutelktos tam, kad JSSI pagrindu būtų parengti teisės ir politikos dokumentai, kurie sustiprintų įkalinimo įstaigų administravimą ir pagerintų kalinių padėtį visoje Europoje.

1. METODOLOGIJA

Įkalinimo sąlygų stebėsenos indeksas (ĮSSI) skirtas tam, kad pagal nustatytus rodiklius būtų galima vertinti sąlygas įkalinimo įstaigose.

ĮSSI sudaro penki rodikliai: (1) gyvenimo sąlygos, (2) socialinis darbas, laisvas laikas ir ryšys su išoriniu pasauliu, (3) sauga ir saugumas, (4) įdarbinimas, (5) sveikatos priežiūra. Į kiekvieną iš šių rodiklių įtrauktas subrodiklių, skirtų konkrečioms įkalinimo aplinkos sudedamosioms dalims vertinti, rinkinys. Subrodikliams teikiama skirtinga santykinė svarba, kuri nustatoma pagal atitinkamo veiksnio svarbą bendram įkalinimo įstaigos aplinkos vertinimui.

Pateiktoje lentelėje nurodyta penkių pagrindinių rodiklių sudėtis ir kiekvieno iš jų subrodiklių apskaičiavimo būdas.

1 lentelė. ĮSSI struktūra

Rodiklis	Subrodiklis	Skaičiavimo būdas
Gyvenimo sąlygos	Gyvenamasis plotas	Kv. m. vienam kaliniui
	Užpildymas	Kalinių skaičius 100 vietų
	Kalinių skaičius vienoje kameroje	Vidurkis
	Veikianti centrinio šildymo sistema	Prieinamumas
	Veikianti centrinio vėdinimo sistema	Prieinamumas
	Atitvertas klozetas arba tūpimasis tualetas	Prieinamumas
	Vandentiekis kameroje: šaltas vanduo	Prieinamumas
	Vandentiekis kameroje: karštas vanduo	Prieinamumas
	Veikianti signalizacijos sistema, kad kaliniai galėtų tuojau pat susisiekti su prižiūrėtojais	Prieinamumas
	Vonia / dušas	Prieiga
	Tualetiniai ir bendrieji valymo reikmenys bei medžiagos	Prieinamumas

1 lentelė. JSSI struktūra (tęsinys)

Rodiklis	Subrodiklis	Skaičiavimo būdas
Gyvenimo sąlygos	Alternatyvus valgiaraštis: vegetarams / nevegetarams	Prieinamumas
	Alternatyvus valgiaraštis dėl religinių priešasčių	Prieinamumas
	Vieta, kur galima įsigyti prekių, įskaitant maistą ir gėrimus	Prieinamumas
	Langai, kad natūralus apšvietimas būtų pakankamas skaityti	Prieinamumas
	Langai, pro kuriuos patektų gryno oro, arba oro kondicionavimo sistema	Prieinamumas
	Permatomi langai	Prieinamumas
	Įkalinimo įstaigos skiriama apranga ir avalynė (išskyrus uniformas ir kitus privalomuosius drabužius)	Prieinamumas
	Patalynės keitimas	Dažnumas
	Skundai (įskaitant skundus kalėjimo administracijai ir kitoms institucijoms)	Prieinamumas
Socialinis darbas, laisvas laikas ir ryšys su išoriniu pasauliu	Socialiniai darbuotojai	100 kalinių tenkantis skaičius
	Švietimo ir mokymo galimybės (išskyrus profesinį lavinimą ir mokymą)	Procentinė dalis, palyginti su vietų skaičiumi
	Užrakintose kamerosse praleidžiamas laikas (išskyrus bausmes)	Valandų per parą
	Atostogos (išskyrus paskatinimus)	Didžiausias leistinas dienų skaičius per metus
	Išsiunčiamieji laiškai	Prieinamumas
	Išsiunčiamieji telefono skambučiai	Didžiausias per savaitę leistinas skaičius
	Lankymai: reguliarūs	Didžiausias per mėnesį leistinas skaičius
	Pasimatymai: intymūs	Didžiausias per mėnesį leistinas skaičius

1 lentelė. ĮSSI struktūra (tęsinys)

Rodiklis	Subrodiklis	Skaičiavimo būdas
Socialinis darbas, laisvas laikas ir ryšys su išoriniu pasauliu	Speciali (adaptacijos) programa naujiems įkalintiesiems	Prieinamumas
	Speciali programa prieš išleidžiant į laisvę: įkalinimo įstaiga	Prieinamumas
	Speciali programa prieš išleidžiant į laisvę: už įkalinimo įstaigos ribų	Prieinamumas
	Kiek laiko leidžiama būti atvirame ore	Valandų per parą vienam įkalintajam
	Galimybė naudotis lauko sporto įrenginiais	Valandų per savaitę vienam įkalintajam
	Galimybė naudotis vidaus sporto įrenginiais	Valandų per savaitę vienam įkalintajam
	Kalėjimo biblioteka (įskaitant prieigą prie knygų išorės bibliotekose)	Vienam įkalintajam tenkantis knygų skaičius
	Dabartiniai teisės aktai ir teisinė literatūra	Prieiga
	Prieiga prie laikraščių	100 įkalintųjų tenkantis dienraščių skaičius
	Prieiga prie kompiuterių	Valandų per parą vienam įkalintajam
	Interneto prieiga	Prieinamumas
	Galimybė žiūrėti televiziją	Valandų per parą vienam įkalintajam
Saugumas ir sauga	Prižiūrėtojai	100 kalinių tenkantis skaičius
	Pažeidimai: turto vagystė	Atvejų skaičius 100 kalinių per metus
	Pažeidimai: turto sugadinimas	Atvejų skaičius 100 kalinių per metus
	Pažeidimai: draudžiamų daiktų turėjimas	Atvejų skaičius 100 kalinių per metus
	Pažeidimai: azartiniai lošimai	Atvejų skaičius 100 kalinių per metus
	Savižudybės	Atvejų skaičius 100 kalinių per metus

1 lentelė. JSSI struktūra (tęsinys)

Rodiklis	Subrodiklis	Skaičiavimo būdas
Saugumas ir sauga	Kitų kalinių padaryti sužalojimai	Atvejų skaičius 100 kalinių per metus
	Darbuotojų sužaloti kaliniai	Atvejų skaičius 100 kalinių per metus
	Kalinių sužaloti darbuotojai	Atvejų skaičius 100 kalinių per metus
	Savęs žalojimas	Atvejų skaičius 100 kalinių per metus
	Pabėgimai	Atvejų skaičius 100 kalinių per metus
	Stebėjimas vaizdo kameromis: išorės tvora, įskaitant vartus	Aprėptis
	Stebėjimas vaizdo kameromis: bendro naudojimo vidaus patalpos, įskaitant koridorius ir laiptines	Aprėptis
	Stebėjimas vaizdo kameromis: bendro naudojimo zonos lauke	Aprėptis
	Priešgaisrinė sistema: kameros	Prieinamumas
	Priešgaisrinė sistema: bendro naudojimo zonos	Prieinamumas
Įdarbinimas	Įdarbinimo galimybės	Procentinė dalis, palyginti su vietų skaičiumi
	Darbo pasirinkimas	Alternatyvių darbo galimybių skaičius
	Galimybė įsidarbinti neįgaliems kaliniams: regėjimo negalia	Prieinamumas
	Galimybė įsidarbinti neįgaliems kaliniams: klausos negalia	Prieinamumas
	Galimybė įsidarbinti neįgaliems kaliniams: judėjimo negalia	Prieinamumas
	Atlyginimas	Vidutinė mėnesinė alga, procentinė valstybės bendrųjų nacionalinių pajamų (BNP) išraiška

1 lentelė. ĮSSI struktūra (tęsinys)

Rodiklis	Subrodiklis	Skaičiavimo būdas
Įdarbinimas	Dirbančių kalinių socialinė apsauga	Prieinamumas
	Nedirbančių kalinių socialinė apsauga	Prieinamumas
	Profesinio lavinimo ir mokymo galimybės	Procentinė dalis, palyginti su vietų skaičiumi
	Išmokos darbo neturintiems kaliniams	Prieinamumas
	Darbą įkalinimo įstaigose reglamentuojančių teisės aktų taikymas: darbo laikas ir laisvos dienos	Taikymas
	Darbą įkalinimo įstaigose reglamentuojančių teisės aktų taikymas: darbo sauga ir profesinė sveikata	Taikymas
Sveikatos priežiūra	Įkalinųjų sveikatos draudimas	Prieinamumas
	Bendrosios praktikos gydytojas	Prieinamumas / skaičius 100 kalinių
	Slaugytojas	Prieinamumas / skaičius 100 kalinių
	Odontologas	Prieinamumas
	Psichologas	Prieinamumas
	Leidimas pakliūti pas norimą gydytoją	Suteiktų leidimų dalis
	Stacionarinis gydymas	100 kalinių tenkantis lovų skaičius
	Medicininė apžiūra atvykus	Laikas
	Medicininė apžiūra prieš išleidžiant	Prieinamumas
	Reguliari (profilaktinė) medicininė apžiūra	Dažnumas
	Infekcinės ligos: tuberkuliozė	Per metus naujai nustatytų atvejų skaičius 100 įkalinųjų
	Infekcinės ligos: hepatitas B	Per metus naujai nustatytų atvejų skaičius 100 įkalinųjų
	Infekcinės ligos: hepatitas C	Per metus naujai nustatytų atvejų skaičius 100 įkalinųjų
	Infekcinės ligos: ŽIV	Per metus naujai nustatytų atvejų skaičius 100 įkalinųjų

1 lentelė. JSSI struktūra (tęsinys)

Rodiklis	Subrodiklis	Skaičiavimo būdas
Sveikatos priežiūra	Savanoriški ŽIV tyrimai	Prieinamumas
	Izoliavimo patalpos kaliniams, kurie įtariaimi užsikrėtę infekcinėmis ar užkrečiamomis ligomis (infekcijos laikotarpiu)	100 kalinių tenkantis lovų skaičius
	Bendrosios praktikos gydytojo lankymasis pas vienutėje esančius kalinius	Reguliarumas
	Medicinos ar kitos kompetentingos institucijos atliekamas maisto, vandens, higienos, švaros, sanitarinės būklės, šildymo, apšvietimo ir vėdinimo patikrinimas	Reguliarumas
	Prevencija: švirkštai narkotikų vartotojams	Prieinamumas
	Prevencija: pakaitinės programos narkotikų vartotojams	Prieinamumas
	Prevencija: prezervatyvai	Prieinamumas

Siekiant išvengti bet kokių subjektyvių vertinimų, JSSI remiasi vien tik statistiniais duomenimis. Didžiąją šių duomenų dalį reguliariai renka įkalinimo įstaigos, jie prieinami be jokių papildomų sąlygų.

JSSI nėra konkrečiai valstybei skirta priemonė; jis gali būti taikomas kiekvienoje įkalinimo įstaigoje ir kiekvienoje valstybėje. Rodikliai ir subrodikliai buvo parinkti ir apibrėžti tam, kad dėl šalių teisės ir pataisos sistemų skirtumų neatsirastų nukrypimų.

Siekiant užtikrinti palyginamumą, kai kurie duomenys JSSI perskaičiuojami į šimtui kalinių tenkantį skaičių. Šis būdas naudojamas tam, kad būtų išvengta neatitikimų dėl įvairiose įkalinimo įstaigose laikomo skirtingo įkalinųjų skaičiaus ir būtų galima objektyviai palyginti skirtingo dydžio institucijas.

Jei įmanoma, subrodiklių reikšmės susiejamos su galiojančiomis tarptautinėmis normomis ir specifikacijomis arba su panašia situacija laisvėje. Tarptautiniai standartai (jei yra) naudojami mažiausiems reikalavimams, kurių kiekviena įkalinimo įstaiga turėtų laikytis, apibrėžti. Tačiau daugeliu

atvejų tokių reikalavimų įvykdymas nėra laikomas pakankamu pagrindu aukščiausiam balui gauti, ir įkalinimo įstaigos yra raginamos sutartus mažiausius tarptautinius reikalavimus viršyti.

Panašūs veiksmai laisvėje naudojami norint įvertinti veiksnius, kurių įtaka įkalinimo įstaigoje ir už jos ribų neturėtų skirtis. Šie veiksniai yra susiję su bausme ar įkalinimo režimu. Kai kalbama apie lygybės ir nediskriminavimo principų laikymąsi, jų išraiškos forma įkalinimo įstaigoje neturėtų skirtis.

ĮSSI parengtas kaip universali priemonė, kurią galima taikyti skirtingų tipų ir kategorijų įkalinimo įstaigoms. Dėl to veiksniai, aktualūs tik specialioms įkalinimo įstaigoms (pvz., moterų ar nepilnamečių kalėjimams, sustiprinto saugumo kalėjimams, recidyvistams skirtoms įkalinimo įstaigoms ir t. t.), į rodiklius nėra įtraukti.

Pagrindinis dėmesys ĮSSI skiriamas materialinėms įkalinimo įstaigų sąlygoms. Dėmesys nėra skirtas išsamiai apžvelgti visą su laisvės atėmimo bausmės vykdymu susijusių veiksnių spektrą. Dėl to kai kurios svarbios gyvenimo įkalinimo įstaigoje sudėtinės dalys (religija, teisinės pagalbos prieinamumas, drausminės sankcijos ir paskatinimai) nėra įtrauktos.

Nors ĮSSI glaudžiai susijęs su žmogaus teisėmis, jis nėra skirtas vertinti, ar įkalinimo įstaigose gerbiamos žmogaus teisės. Todėl klausimai, pvz., apie teisinių priemonių prieš įtariamus žmogaus teisių pažeidimus prieinamumą ir veiksmingumą, į ĮSSI nėra įtraukti, nors jie, ypač žmogaus teisių požiūriu, ir yra svarbūs.

ĮSSI skirtas visai įkalinimo įstaigai vertinti. Jį galima pritaikyti ir naudoti kaip mikrolygmens (atskirų įkalinimo įstaigos skyrių ar padalinių) ir makrolygmens (valstybės visos pataisos sistemos) vertinimo priemonę. Tačiau jei dabartinis jo variantas bus naudojamas kitu (t. y. ne kalinimo įstaigos) lygmeniu, jis neužtikrins patikimų rezultatų.

ĮSSI ir jo rodiklius geriausia taikyti kasmet. Kita vertus, ĮSSI daugiausia remiasi statistiniais duomenimis, kurie renkami kartą per metus. Tas pats pasakytina apie kontekstinius duomenis, kurie būtini kai kuriems subrodikliams. Kita vertus, per trumpesnę laikotarpį vargu ar įvyktų svarbių pokyčių, todėl dažniau indeksą taikyti nėra būtina.

ĮSSI buvo išbandytas devyniose įkalinimo įstaigose: šešiose Bulgarijoje (Bobov Dolo, Burgaso, Pleveno, Plovdivo ir Stara Zagoros kalėjimai ir nepilnamečių pataisos darbų kolonija Boičinovcų mieste), vienoje Vokietijoje

1. METODOLOGIJA

(Verlio kalėjimas Šiaurės Reino-Vestfalijos žemėje), vienoje Ispanijoje (Katalonijos „Lledoners“ kalėjimas) ir vienoje Lietuvoje (Marijampolės pataisos namai).

Visam ĮSSI parengti reikiami duomenys buvo gauti tik šešiuose Bulgarijos kalėjimuose. Pagal Vokietijos, Lietuvos ir Katalonijos (Ispanija) atrinktų įkalinimo įstaigų duomenis buvo galima parengti tik kai kuriuos rodiklius.

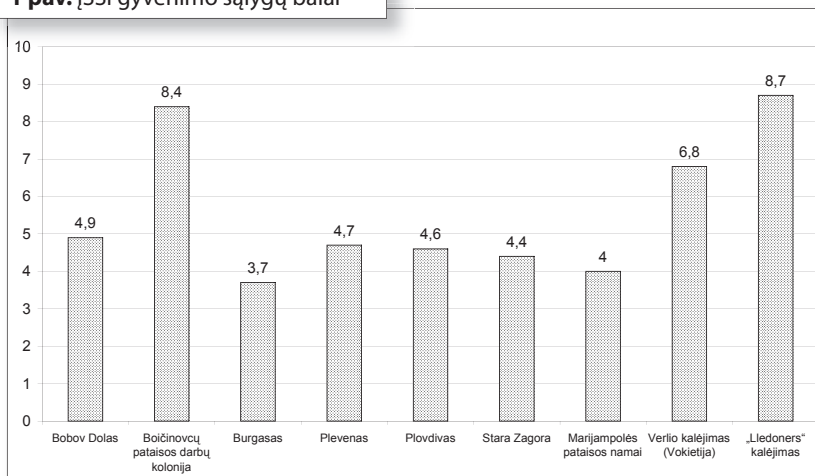
Subrodiklių atveju, kai trūko įkalinimo įstaigos lygmens duomenų, buvo naudojami visos valstybės kalinimo sistemos rodikliai. Tačiau šis būdas buvo taikomas tik tada, kai konkrečios įkalinimo įstaigos duomenų skaičius buvo pakankamas ir tokiems rodikliams parengti trūko tik nedidelio kiekio duomenų. Tais atvejais, kai remiantis konkrečios įkalinimo įstaigos duomenimis daugelio subrodiklių nebuvo galima parengti, atitinkami rodikliai nebuvo sudaromi.

ĮSSI skirtas pokyčiams laiko atžvilgiu registruoti. Tačiau tam, kad būtų galima nustatyti ĮSSI tinkamumą šiai paskirčiai, per vienerius metus nuo pirmojo jo įgyvendinimo tose pačiose institucijose reikėtų surengti antrąjį jo įgyvendinimo etapą. Tai leistų nustatyti, ar ĮSSI galima vertinti tendencijas bei raidą ir užfiksuoti svarbius įkalinimo sąlygų kokybės pokyčius.

2. GYVENIMO SĄLYGOS

Nors gyvenimo sąlygos įkalinimo įstaigoje yra svarbi prielaida laisvės atėmimo bausmės tikslams pasiekti, tokių sąlygų lygis išlieka vienu pagrindinių iššūkių daugeliui Europos pataisos įstaigų. Tinkamų gyvenimo sąlygų nebuvimas daro neigiamą įtaką nusikaltėlių rehabilitacijai ir socialinei reintegracijai. Kai kuriais kraštiniais atvejais nesugebėjimas suteikti tinkamą gyvenamąją aplinką gali būti laikomas netgi nežmonišku ir žeminančiu elgesiu, taigi tarptautinių žmogaus teisių pažeidimu.

1 pav. ĮSSI gyvenimo sąlygų balai

2.1. Gyvenamasis plotas

Didelę laiko dalį kaliniai praleidžia savo kamerose. Paprastai, kai kaliniai nedirba ir neužsiima socialine veikla ar sportu, jie privalo būti savo

2. GYVENIMO SĄLYGOS

kameroje. Daugelyje įkalinimo įstaigų laisvai išeiti iš kameros draudžiama arba toks judėjimas labai ribojamas. Priklausomai nuo įkalinimo įstaigos kategorijos ir galiojančių saugumo taisyklių, kameros tam tikru metu (paprastai naktį ir rečiau dieną) taip pat gali būti užrakinamos. Dėl visų šių aplinkybių kaliniams jų kameroje būtina sudaryti tinkamas gyvenimo sąlygas, ypač kai jie gyvena kartu su kitais įkalinimaisiais.

Yra daug gyvenimo sąlygų įkalinimo įstaigose reglamentuojančių nacionalinių ir tarptautinių standartų. Tarptautiniu mastu dauguma taikomų standartų susiję su pagrindiniais principais (pvz., kalinių žmogiškuoju orumu, sveikata ir privatumu) ir nenustato konkrečių techninių reikalavimų. Kai kalbama apie nacionalinį lygmenį, daugelis valstybių yra priėmusios konkrečius standartus, kuriuose apibrėžti išmatuojami techniniai reikalavimai. Tačiau skirtingose valstybėse jie labai nevienodi (nuo 4 m² Albanijoje iki 12 m² Šveicarijoje) ir dažnai diferencijuojami pagal įkalinųjų kategorijas (pvz., gali būti nustatyti skirtingi reikalavimai nepilnamečiams ir (arba) moterims).

Remdamasis įvairių, ir nacionalinių, ir tarptautinių, standartų apžvalga, Tarptautinis Raudonojo Kryžiaus komitetas (TRKK) parengė vadinamuosius minimalius reikalavimus. Pasak TRKK, jie apibrėžia „minimalų plotą, kurio reikia, kad sulaikytasis galėtų netrukdomas miegoti, laikyti asmeninius daiktus ir judėti“. TRKK nustatė tokius mažiausius ploto reikalavimus:

5,4 m² vienvietėse kameroje (išskyrus tualetus) ir 3,4 m² daugiavietėse kameroje (įskaitant tualetus)¹.

Nors Europos kalėjimų taisyklėse (EKT) konkretūs techniniai reikalavimai nėra numatyti, nurodoma, kad, apgyvendinant kalinius, ypač suteikiant jiems vietą miegoti, būtina gerbti jų žmogiškąjį orumą ir, esant galimybei, užtikrinti privatumą (EKT 18.1 taisyklė), tačiau valstybių vyriausybėms paliekama teisė nacionalinėje teisėje numatyti mažiausius gyvenamojo ploto reikalavimus (EKT 18.2 taisyklė)².

Europos komitetas prieš kankinimą (KPK) ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį arba baudimą, pateikdamas pastabas dėl sąlygų ir

¹ *Water, Sanitation, Hygiene and Habitat in Prisons: Supplementary Guidance* (Geneva, 2012), <https://www.icrc.org/eng/assets/files/publications/icrc-002-4083.pdf>.

² *Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to Member States on the European Prison Rules*, 2006, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=955747>.

plotu įvairių valstybių įkalinimo įstaigose, dabar taip pat nurodo ir tam tikrus minimalius reikalavimus: 4 m² bendrose patalpose gyvenantiems kaliniams ir 6 m² kaliniams vienutėse. KPK taip pat nurodo, kad šie mažiausi reikalavimai neturi būti laikomi norma, nes juos reikia taikyti atlikus platesnę konkrečių kalėjimų sistemų analizę (pvz., kiek laiko kaliniai faktiškai praleidžia savo kameroje). Nors KPK tokių normų niekada tiesiogiai nenustatė, reikėtų manyti, kad jo požiūriu³ pageidautinas vieno kalinio kameros dydis būtų nuo 9 iki 10 m².

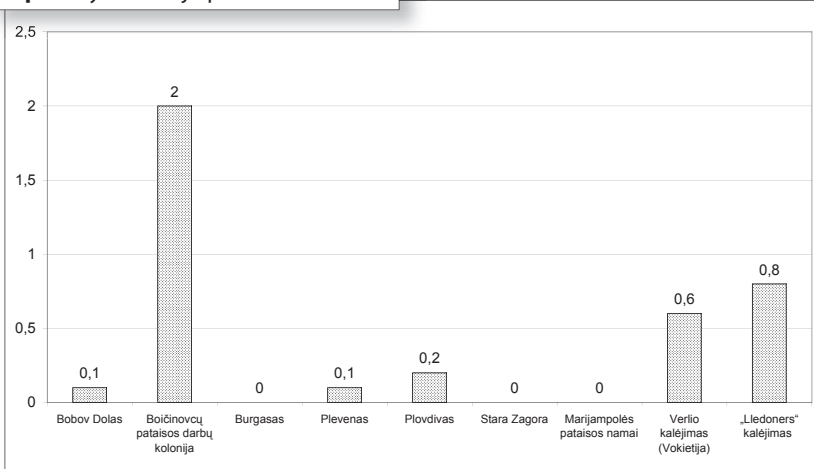
Įkalintiesiems tenkantis gyvenamasis plotas pagal ĮSSI apskaičiuojamas remiantis standartiniu 4 m² plotu vienam kaliniui, kurį KPK siūlo laikyti absoliučiu minimumu. Įkalinimo įstaiga, vienam kaliniui nesugebanti suteikti bent 4 m² gyvenamojo ploto, laikoma visiškai nesilaikančia šio reikalavimo. Kai kalbama apie didžiausią gyvenamąjį plotą, ĮSSI neapsiriboja vien tik KPK interpretavimu ir aukščiausią balą skiria įkalinimo įstaigoms, kurios įkalintiesiems skiria 15 m² ar daugiau.

Svarbu dar kartą paminėti, kad ĮSSI paskirtis yra vertinti realią padėtį įkalinimo įstaigose, o ne teisinę bazę. Todėl teisiniai standartai, kuriuos atskiros šalys įtvirtino savo nacionaliniuose teisės aktuose, atliekant vertinimą nėra svarbūs. Tai reiškia, kad jei konkreti šalis yra nustačiusi mažesnę nei 4 m² ploto reikalavimą ir jos įkalinimo įstaigos šio reikalavimo laikosi, joms vis vien gali būti skiriamas žemas balas. Tokių šalių ĮSSI rezultatai reikš, kad būtina pakoreguoti atitinkamą nacionalinį standartą. Kita vertus, kai šalis yra priėmusi griežtesnį nacionalinį standartą, tačiau jos įkalinimo įstaigos jo nesilaiko, joms vis vien gali būti skiriamas teigiamas įvertinimas, jei jos vykdo 4 m² reikalavimą. Įkalinimo įstaigos, kurios laikosi griežtesnio nacionalinio standarto reikalavimų, automatiškai gaus aukštesnį balą: pvz., kalėjimas Šveicarijoje, atitinkantis Šveicarijos nacionalinį standartą (12 m²), bus vertinamas geriau nei kalėjimas Albanijoje, atitinkantis Albanijos nacionalinį standartą (4 m²).

³ *Commentary to Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to Member States on the European Prison Rules, 2006*, [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/Ecommentary to the EPR.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/Ecommentary%20to%20the%20EPR.pdf).

2. GYVENIMO SĄLYGOS

2 pav. Gyvenamojo ploto vertinimas

Bandomasis ĮSSI įgyvendinimas rodo, kad įkalinimo įstaigos (bent remiantis jų pačių apskaičiavimais) mažiausio 4 m² ploto reikalavimo iš esmės laikosi. Suprantama, mažiau užpildytos įkalinimo įstaigos įkaliniesiems skiria daugiau gyvenamojo ploto. Didžioji dalis įkalinimo įstaigų, kuriose ĮSSI buvo išbandytas, pranešė, kad jos daugiau ploto nei šis minimumas skirti negali. Vienintelė išimtis – Boičinovcų (Bulgarija) nepilnamečių pataisos darbų kolonija, kuri pagal gyvenamojo ploto rodiklį gavo aukščiausią balą: kitaip nei suaugusiųjų įkalinimo įstaigose, nepilnamečių pataisos darbų kolonijoje laikomas įkalinųjų skaičius (51) žymiai mažesnis nei faktinis vietų skaičius (270).

2.2. Užpildymas

Apskritai daugelis įkalinimo įstaigų buvo statomos pagal galiojančius apgyvendinimo standartų reikalavimus ir juos atitinka, jei nėra perpildytos. Tačiau daugelyje šalių kalinių skaičius žymiai viršija vietų skaičių vietos pataisos sistemose. Dėl to įkalinimo įstaigos yra perpildytos.

Pasak Penal Reform International (PRI) organizacijos, apytikriai 117-oje pasaulio šalių kalinių skaičius viršija turimą vietų skaičių. Daugelyje

šalių kalėjimai užpildyti nuo 150 proc. iki 200 proc.; kai kuriose įkalinimo sistemose įkalintųjų skaičius dvigubai viršija vietų skaičių. Pasak PRI, įkalini- mo įstaigos perpildytos ne tik tose šalyse, kuriose bendras kalinių skaičius viršija vietų skaičių; net jei kalinimo sistema nėra perpildyta, kai kurios įkali- nimo įstaigos ar jų skyriai gali būti perpildyti⁴.

Perpildymas reiškia, kad įkalinimo įstaigos infrastruktūros nebegalima naudoti taip, kaip numatyta pagal pirminį projektą, ir kalėjimo administra- cijai tenka patalpas pritaikyti, kad būtų galima laikyti daugiau asmenų. Įkali- nimo įstaigų administracijos įvairiose šalyse šią problemą sprendžia skirtingai. Dažniausiai ji sprendžiama vienoje kameroje apgyvendinant daugiau kalinių, kameras įrengiant kitose patalpose, statant naujas patalpas ir t. t. Yra šalių, kur, pasiekus didžiausią vietų skaičių, naujų kalinių priėmimas ri- bojamas ar netgi sustabdomas ir kai kurie kaliniai įtraukiami į laukiančiųjų sąrašą⁵.

Pasak Europos Tarybos, perpildymas yra pagrindinis iššūkis, su kuriuo įkalinimo įstaigų administracijos susiduria žmogaus teisių ir įkalinimo įstai- gų veiksmingo valdymo srityse⁶. Nuo jo priklauso, kiek vienam kaliniui ten- ka ploto, kiek vienoje kameroje apgyvendinama kalinių, įkalintųjų asmeni- nė erdvė ir privatumas⁷. Dėl perpildymo gali atsirasti kitų problemų: sunku užtikrinti higieną ir vidaus tvarką, maitinimą ir sveikatos priežiūrą, sudary- ti sąlygas sportuoti lauke ir t. t.⁸. Manoma, kad dėl perpildymo pablogėja įkalintųjų sveikata, jie dažniau blogai elgiasi ar prasižengia išėję į laisvę⁹ ir, kraštutiniais atvejais, perpildymas laikomas netgi pavojų gyvybei keliančiu veiksmu¹⁰.

⁴ *Ten-Point Plan to Reduce Prison Overcrowding* (London, 2012), <http://www.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/05/10-pt-plan-overcrowding.pdf>.

⁵ *Commentary to Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to Member States on the European Prison Rules*.

⁶ *Recommendation No R (99) 22 Concerning Prison Overcrowding and Prison Population Inflation*, 1999, <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImAge=2622553&SecMode=1&DocId=412108&Usage=2>.

⁷ Gaes, Gerald G. "Effects of Overcrowding in Prison, *Crime and Justice: An Annual Review of Research* 6 (1985), <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/cjrr6&id=105&div=&collection=>

⁸ Helene De Vos and Elli Gilbert, *Reducing Prison Population: Overview of the Legal and Policy Framework on Alternatives to Imprisonment at European Level* (Leuven, 2014), http://www.reducing-prison.eu/downloads/files/ReducingprisonpopulationEuropeanframework_FIN_101014.pdf

⁹ Gaes, "Effects of Overcrowding in Prison".

¹⁰ *Ten-Point Plan to Reduce Prison Overcrowding*.

2. GYVENIMO SĄLYGOS

Suprantama, tarptautiniai standartai perpildymo lygio nereglamentuoja, nes jis paprastai suvokiamas kaip neigiamas reiškinys, kurio reikėtų vengti. Manoma, kad įkalinimo įstaigose laikomų kalinių skaičius neturėtų viršyti jose esančių vietų. Europos kalinimo įstaigų taisyklėse netgi nurodyta, kad nacionaliniai įstatymai turi numatyti mechanizmus, kurie neleistų minimalių gyvenimo sąlygų reikalavimų pažeidimų pateisinti tuo, kad kalinimo įstaigos yra perpildytos (EKT 18.4 taisyklė).

ĮSSI atsižvelgiama į neigiamą perpildymo poveikį, todėl aukščiausias balas skiriamas tik toms įkalinimo įstaigoms, kurios nėra perpildytos.

Tačiau vertinant pagal ĮSSI taip pat atsižvelgiama į šios problemos mastą ir į tai, kad ją lemia įvairūs veiksniai, kurių įkalinimo įstaigos administracija dažnai negali kontroliuoti. Dėl to ĮSSI pripažįsta, kad tam tikro lygio perpildymas yra iš dalies leistinas. Perpildymo problemą nagrinėjančiuose tyrimuose nurodyta, kad perpildymo problema tampa itin aštri, kai vietų skaičius viršijamas 150 proc.¹¹. Remiantis šiuo vertinimu, vertinant pagal ĮSSI laikoma, kad kai perpildymo lygis nesiekia 145 proc., jis yra iš dalies priimtinas. Laikoma, kad didesnis nei 145 proc. užimtumo lygis yra nepriimtinas ir tokios įkalinimo įstaigos negali tinkamai veikti.

Perpildymo veiksnys taip pat naudojamas kaip priemonė gyvenamojo ploto kriterijaus svoriui nustatyti, kai pastarasis apskaičiuojamas pagal kalinimo patalpų plotą, o ne pagal užimtumo duomenis.

Kai kalbama apie užimtumą, dauguma įkalinimo įstaigų, kuriose ĮSSI buvo išbandytas, buvo palyginti palankiai įvertintos. Panašu, kad net ir perpildytoms įkalinimo įstaigoms pavyko perpildymą apriboti iki priimtino lygio. Nė viena iš įkalinimo įstaigų, įtrauktų į bandomąjį įgyvendinimą, nenurodė, kad jos perpildymo lygis viršija kritinę 145 proc. ribą.

2.3. Įkalinųjų skaičius vienoje kameroje

Buvo atlikta daug išsamių tyrimų, siekiant nustatyti, koks kartu apgyvendintų įkalinųjų skaičius yra optimaliausias.

Jungtinių Tautų tipinėse minimaliose elgesio su kaliniais taisyklėse (TMT) numatyta, kad tais atvejais, kai vieta miegoti suteikiama atskirose kameros ar kambaryuose, kiekvienas kalinys turėtų nakvoti atskiroje kameroje ar kambaryje (TMT 9.1 taisyklė). Jungtinės Tautos taip pat rekomen-

¹¹ Ibid.

duoja, kad net jei dėl ypatingų priežasčių (pvz., dėl laikino perpildymo) būtina taikyti išimtį, nėra pageidautina du kalinius apnakvindinti vienoje kameroje ar kambaryje (TMT 9.2 taisyklė)¹².

Europos kalinimo įstaigų taisyklės numato, kad naktį kalinius paprastai reikėtų laikyti atskirose kamerose, išskyrus tuos atvejus, kai jie patys pageidauja būti patalpinti su kitais kaliniais (EKT 18.5 taisyklė). KPK ši taisyklė išsamiau pagrindžiama tuo, kad kaliniams (ypač tiems, kurie nuteisti ilgu laisvės atėmimu ir iki gyvos galvos) kameros tampa jų namais¹³.

Tačiau vienvietės kameros principo ne visada laikomasi. Praktika rodo, kad kalinius apgyvendinti vienvietėse kamerose gali tik nedaugelis įkalinimo įstaigų ir dažnai keliems kaliniams tenka dalytis viena kamera. Pasak KPK, daugeliu šių atvejų tiesiog stengiamasi spręsti perpildymo problemą, ir kaip ilgalaikiai sprendimai tokie būdai nėra priimtini. Be to, KPK pripažįsta, kad dėl dabartinės kalėjimų architektūros ypatybių bei kitų veiksnių sunku visiems kaliniams suteikti po atskirą kamerą, todėl šiai taisyklei reikėtų skirti daugiau dėmesio statant naujas įkalinimo įstaigas¹⁴.

Kalinius apgyvendinant kartu, būtina laikytis Europos Tarybos nustatyto taisyklių rinkinio. Šios taisyklės reikalauja, kad kaliniai kartu būtų patalpinti tik tam tinkamose patalpose, jei jie vienas su kitu sutaria (EKT 18.6 taisyklė) ir, pagal aplinkybes, prieš paskirstant kalinius miegoti vienoje patalpoje su kitais kaliniais, jie turi turėti galimybę pasirinkti (EKT 18.7 taisyklė). KPK pabrėžia, kad visos šios taisyklės pagrįstos bendruoju principu, kad kalinius kartu patalpinti galima, tik jei jie iš to gaus naudos. Todėl, pvz., nerūkantieji neturėtų būti verčiami kartu gyventi su rūkančiais¹⁵. Tačiau šių taisyklių taip pat dažnai nepaisoma dėl įkalinimo įstaigų perpildymo ir vietų trūkumo.

Patalpų tinkamumo keliems kaliniams apgyvendinti ir to, ar kaliniai tinkami apgyvendinti vienas su kitu, kiekybiškai įvertinti negalima. Dėl to pagal ĮSSI vertinamas tik vidutinis vienoje kameroje laikomų įkalinimų skaičius.

¹² *Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners*, 1955, https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/UN_Standard_Minimum_Rules_for_the_Treatment_of_Prisoners.pdf.

¹³ *Commentary to Recommendation Rec (2006) 2 of the Committee of Ministers to Member States on the European Prison Rules* (Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijos Rec(2006)2 valstybėms narėms dėl Europos kalinimo įstaigų taisyklių pastabos).

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ *Ibid.*

2. GYVENIMO SĄLYGOS

Aukščiausias balas skiriamas įkalinimo įstaigoms, kuriose įkalinieji gyvena atskirose kamerose arba kartu, tačiau ne daugiau kaip po vieną papildomą kalinį.

Apgyvendinimas atskirose kamerose nėra vienintelis aukščiausių balą lemiantis veiksnys, nes jo poveikis priklauso nuo laiko, kurį kamera laikoma užrakinta. Jungtinių Tautų narkotikų kontrolės ir nusikalstamumo prevencijos biuras (UNODC) nurodė, kad nors kalinius pageidautina laikyti vienvietėse kamerose, tai neturi riboti bendravimo galimybių dienos metu ir reikia rasti tinkamą santykį tarp naudos, kurią teikia privatumas naktį, ir naudos, kurią teikia bendravimas su žmonėmis kitu metu. Šiuo atžvilgiu, jei bendravimui ir veiklai nėra skiriama pakankamai laiko, vienutėse laikomi kaliniai gali būti iš dalies ar visiškai izoliuoti ir tai gali neigiamai paveikti šių asmenų protinę savijautą¹⁶. KPK taip pat pabrėžia, kad buvimas vienvietėse kamerose naktį nereiškia, kad reikia riboti bendravimą dienos metu. Reikia rasti tinkamą santykį tarp naudos, kurią teikia privatumas naktį, ir naudos, kurią teikia bendravimas su žmonėmis kitu metu¹⁷.

Tarptautiniai standartai nereglamentuoja, kokį didžiausią kalinių skaičių galima laikyti vienoje kameroje. Be to, kalinių, kurie gali patogiai gyventi vienoje kameroje, skaičius priklauso nuo daugelio veiksnių: nuo kameros dydžio, joje praleidžiamo laiko ir kt.

Tačiau šį klausimą nagrinėjančiose studijose teigiama, kad kuo gyvenamojoje patalpoje yra daugiau asmenų, tuo didesnis pavojus, kad atsiras įtampa, dėl kurios įkalinimo įstaigoje gali kilti neramumų. Pasak TRKK, esant didesniai skaičiui kalinių gali padidėti triukšmas, administracijai gali būti sunku užtikrinti priimtina švaros lygį, gali pablogėti sulaukytųjų sveikata ir psichologinė būklė¹⁸. Kitose studijose teigiama, kad kuo vienoje kameroje yra daugiau kalinių, tuo didesnis susirgimų ir skundų skaičius bei suvokiamo perpildymo lygis, todėl, palyginti su vienvietėmis ar dvivietėmis kameromis, didesnės miegamosios patalpos turi daugiau neigiamų pasekmių. Tvirtinama, kad nors riboto ploto vienvietė kamera gali pasirodyti esanti ankšta, vienoje patalpoje apgyvendinant daugiau kalinių susiduriama su

¹⁶ *Custodial and Non-Custodial Measures: The Prison System* (Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime, 2006), http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/cjat_eng/1_Prison_System.pdf.

¹⁷ *Commentary to Recommendation Rec (2006) 2 of the Committee of Ministers to Member States on the European Prison Rules*.

¹⁸ *Water, Sanitation, Hygiene and Habitat in Prisons: Supplementary Guidance*.

papildomu neigiamu poveikiu (pvz., sumažėja atstumas tarp asmenų ir padidėja kišimosi į privatų gyvenimą tikimybė)¹⁹.

KPK taip pat laikosi nuomonės, kad dideli miegamieji yra nepageidautini ir prieštarauja pačiam tokio apgyvendinimo principui, ypač uždarojo tipo įkalinimo įstaigose. Pasak KPK, „apgyvendinimo tvarka, kai dešimtys kalinių gyvena ir miega toje pačioje patalpoje, turi mažai teigiamybių ir daug neigiamybių“²⁰.

Skirtinguose įkalinimo įstaigų sąlygų tyrimuose taikoma skirtinga kamelių klasifikacija pagal juose laikomų įkalintųjų skaičių. Kai kurios kameros skirstomos į vienutes, 6–12 asmenims skirtus kambarius ir didesnius miegamuosius²¹, o kituose – į vienutes, dvi vietas kameras, nedideles kameras (3–6 asmenims) ir miegamuosius²² ir t. t.

ĮSSI atsižvelgiama į atliktus tyrimus ir daroma prielaida, kad didžiausias vienoje kameroje laikomų kalinių skaičius, kurį viršijus sąlygos būtų nepriimtinos, yra penki asmenys. Laikoma, kad įkalinimo įstaigos, kuriose vienoje kameroje gyvena daugiau kaip penki įkalintieji, nesilaiko reikalavimo dėl pagrįsto vienoje kameroje laikomų kalinių skaičiaus.

Bandomasis ĮSSI įgyvendinimas parodė, kad esama reikšmingų skirtumų tarp kalėjimų ir tarp šalių. Situacija Bulgarijos suaugusių nusikaltėlių įkalinimo įstaigose yra kritiška, o tirtose Vokietijos, Lietuvos ir Katalonijos (Ispanija) suaugusių nusikaltėlių įkalinimo įstaigose bei Bulgarijos nepilnamečių pataisos darbų kolonijose ji yra daug geresnė.

2.4. Šildymas ir vėdinimas

Be gyvenamojo ploto ir kalinių skaičiaus vienoje kameroje, gyvenimo sąlygoms skirta ĮSSI dalis vertina tai, ar yra teikiami ir prieinami esminiai patogumai, pvz., šildymas ir ventiliacija.

Pagal tai, ar įrengta centrinio šildymo sistema, galima spręsti, ar kaliniai gyvena tinkamos temperatūros patalpose. Centrinė vėdinimo sistema leidžia spręsti apie oro kokybę kameroje. Jungtinės Tautos ir Europos Taryba šildymą ir vėdinimą aiškiai priskiria prie sąlygų, kurias apgyvendinant

¹⁹ Leslie Fairweather and Sean McConville, *Prison Architecture* (New York: Routledge, 2000).

²⁰ *11th General Report on the CPT's Activities Covering the Period 1 January to 31 December 2000* (Strasbourg, 2001), <http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-11.pdf>.

²¹ *Custodial and Non-Custodial Measures: The Prison System*.

²² Fairweather and McConville, *Prison Architecture*.

2. GYVENIMO SĄLYGOS

kalinius būtina užtikrinti (TMT 10 taisyklė ir EKT 18.1 taisyklė). Suprantama, technines specifikacijas apibrėžiančių visuotinių standartų nėra daugiausia dėl to, kad tokios specifikacijos priklausytų nuo vietos klimato sąlygų. Dėl to, remiantis ĮSSI, vertinama, ar yra įrengtos veikiančios šildymo ir vėdinimo sistemos, ir jų specifikacijas nėra atsižvelgiama.

Šildymo ir vėdinimo sistemos prieinamumas vertinamas kameroje, o ne visoje įkalinimo įstaigoje. Kameroje įkalintieji paprastai praleidžia didžiąją laiko dalį, todėl šiose patalpose šildymas ir vėdinimas labiausiai reikalingas. Kita vertus, lengviau ir pigiau tinkamą šildymą ir vėdinimą užtikrinti bendroje patalpose, o ne kiekvienoje kameroje. Todėl, vertinant pagal ĮSSI, nėra atsižvelgiama, ar šildymo ir vėdinimo sistema įrengta kitose įkalinimo įstaigos zonose.

Bandomojo ĮSSI įgyvendinimo metu visose tirtose įkalinimo įstaigose buvo gauti panašūs rezultatai. Skirtingai nei centrinis šildymas, kuris įrengtas visose įkalinimo įstaigose, centrinės ventiliacijos sistema dažniausiai nebūna įrengta.

2.5. Tualetai, vandentiekis ir vonia

Pagal tualetų, vandentiekio ir vonios prieinamumą ir galimybę jais naudotis galima spręsti apie įkalinimo įstaigos higienos lygį ir, pasak Europos Tarybos, jei kaliniai laikomi nehygieniškomis ir antisaniarinėmis sąlygomis ir patalpos yra perpildytos, tai gali būti laikoma žeminančiu elgesiu²³.

Kaip rašoma Jungtinių Tautų ataskaitoje, sanitarinė įranga kalėjimuose turi būti pakankama, kad kiekvienas kalinys, kai reikia, galėtų higienišku ir tinkamu būdu pasinaudoti tualetu (TMT 12 taisyklė). Europos Taryba reikalauja, kad įkalinimo įstaigos įkalintiesiems suteiktų galimybę laisvai naudotis higienos reikalavimus atitinkančiais ir privatumą užtikrinančiais sanitariniais įrenginiais (EKT 19.3 taisyklė). KPK tuo neapsiriboja ir pažymi, kad galimybė laisvai naudotis tinkamais tualetu įrenginiais ir pakankamą higienos standartų užtikrinimas yra būtini žmogiškosios aplinkos elementai²⁴.

²³ *Commentary to Recommendation Rec (2006) 2 of the Committee of Ministers to Member States on the European Prison Rules.*

²⁴ *2nd General Report on the CPT's Activities Covering the Period 1 January to 31 December 1991, 1992, <http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-02.htm>.*

TRKK rekomenduoja išsamesnį techninių specifikacijų rinkinį ir pabrėžia, kad galimybė naudotis tualetais turi būti suteikta 24 valandas per parą. Pasak TRKK, kiekviename padalinyje, kuriame laikoma iki 25 įkalintųjų, turi būti bent vienas tualetas ir jį reikėtų įrengti kameroje arba netoli jos. Atsižvelgiant į tai, kiek kiekvienam kaliniui skiriama laiko naudotis tualetu ir kaip dažnai suteikiama tokia galimybė, gali tekti nustatyti griežtesnį reikalavimą. Jei kaliniai laikomi vienutėse, TRKK rekomenduoja tualetus įrengti kiekvienoje kameroje²⁵.

Nors konkrečių reikalavimų vandentiekiiui tarptautiniuose standartuose nepateikiama, KPK nurodo, kad kameroje pageidautina įrengti vandentiekį²⁶, o TRKK rekomenduoja, kad vandentiekio taškai visoje įkalinimo įstaigoje turėtų būti įrengiami taip, kad kaliniai jais galėtų laisvai ir dažnai (pageidautina nuolat) naudotis higienos, sanitarijos tikslais arba troškuliui numalšinti²⁷.

Pagal ĮSSI vertinama, ar tualetai ir vandentiekis įrengti pačiose kamerose. Daugelyje įkalinimo įstaigų galima naudotis ne kameroje įrengtais tualetais ir vandentikiu, tačiau prieiga paprastai apribojama ir (arba) jai taikomos tam tikros taisyklės ir sąlygos, ypač tuo metu, kai kameros būna užrakintos. Taikant ĮSSI nustatoma, ar šie įrenginiai yra kameroje ir ar jie prieinami, todėl faktinės padėties vertinimas yra objektyvesnis.

Prieiga prie vonios ar dušo įrenginių tarptautiniuose standartuose apibrėžiama išsamiau; vonios ir dušo įrenginių skaičius turi būti pakankamas, kad kiekvienas kalinys galėtų vonioje ar duše maudytis klimatą atitinkančioje temperatūroje taip dažnai, kaip to reikia bendrajai higienai palaikyti, atsižvelgiant į metų laiką ir geografinį regioną, bet ne rečiau kaip kartą per savaitę vidutinio klimato sąlygomis (TMT 13 taisyklė). Europos Taryba rekomenduoja laikytis griežtesnio reikalavimo: įkalinimo įstaigos turi sudaryti tinkamas sąlygas kiekvienam kaliniui išsimaudyti vonioje ar duše, jei galima, kartą per dieną, bet ne rečiau kaip du kartus per savaitę arba dažniau, jei to reikia (EKT 19.4 taisyklė). TRKK rekomenduojamose techninėse specifikacijose nustatyta, kad 50-čiai kalinių turi būti įrengtas bent vienas dušas ir kiekvienas įkalintasis galėtų išsimaudyti duše bent tris kartus per savaitę²⁸.

²⁵ Water, Sanitation, Hygiene and Habitat in Prisons: Supplementary Guidance.

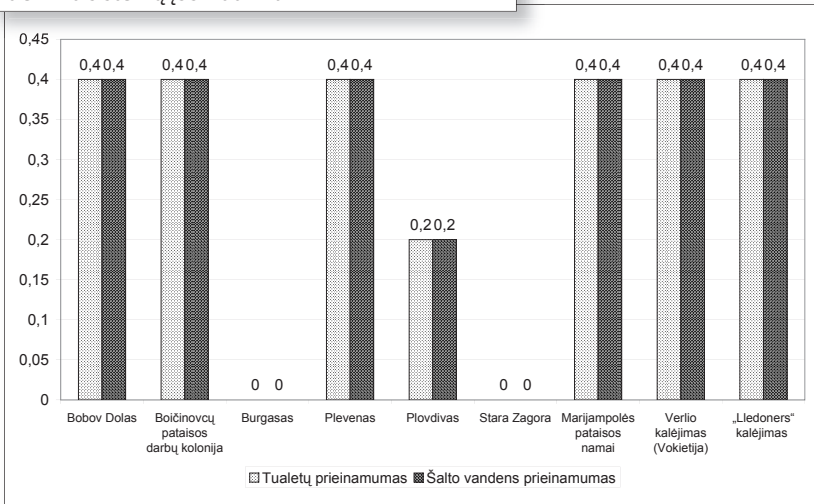
²⁶ 2nd General Report on the CPT's Activities Covering the Period 1 January to 31 December 1991.

²⁷ *Water, Sanitation, Hygiene and Habitat in Prisons: Supplementary Guidance.*

²⁸ Ibid.

2. GYVENIMO SĄLYGOS

3 pav. Kamerose įrengtų tualetų ir šalto vandens tiekimo sistemų ĮSSI rodikliai

ĮSSI atsižvelgiama į šiuos standartus ir daroma prielaida, kad įkalinieji turi turėti galimybę kasdien maudytis vonioje ar duše. Įkalinimo įstaigos, kurios tokios kasdienės prieigos nesuteikia, bus vertinamos mažesniu balu. Europos Tarybos numatytas reikalavimas leisti išsimaudyti duše bent du kartus per savaitę pagal ĮSSI laikomas absoliučiu minimumu. Laikoma, kad įkalinimo įstaigos, kurios įkaliniesiems nesuteikia galimybės vonioje ar duše išsimaudyti bent du kartus per savaitę, šio reikalavimo negali įvykdyti.

Kai kalbama apie higieną, remiantis ĮSSI reikalavimais vertinama, ar galima gauti valymo reikmenų ir medžiagų. Europos Taryba tualetinius ir bendruosius valymo reikmenis bei medžiagas aiškiai priskiria prie sąlygų, kurių įkalinimo įstaigos privalo laikytis (EKT 19.6 taisyklė). Jungtinių Tautų parengtas dokumentas mini tik asmens tualetu priemones (TMT 15 taisyklė), tačiau reikalauja, kad visos įkalinimo įstaigos zonos būtų tinkamai prižiūrimos ir jose visuomet būtų kruopščiai palaikoma švara (TMT 14 taisyklė). TRKK pateikia išsamesnių rekomendacijų: būtina aprūpinti muilu ir tinkamu kiekiu kitų valymo medžiagų bei priemonių (įskaitant kibirus ir šluostus) asmeninėms ir bendrojo valymo reikmėms²⁹.

Pateikiamų priemonių kiekis ar turinys ĮSSI nėra nustatomas, tačiau vertinama, ar įkalinimo įstaigos administracija jų suteikia nemokamai.

²⁹ Ibid.

Todėl aukščiausias balas skiriamas toms įkalinimo įstaigoms, kurios savo kalinius valymo priemonėmis aprūpina nemokamai, o įkalinimo įstaigos, kurios to padaryti nesugeba, vertinamos blogiau.

Bandomojo JSSI įgyvendinimo metu buvo nustatyta, kad padėtis pa-
naši visose tirtose įkalinimo įstaigose. Dauguma įkalinimo įstaigų (išskyrus
kai kurias Bulgarijos įstaigas) buvo gerai įvertintos pagal tualetų, šalto van-
dens ir pagal aprūpinimo tualetiniais ir bendraisiais valymo reikmenimis
bei medžiagomis kriterijus. Tačiau, kai kalbama apie vonią ir dušą, visoms
įkalinimo įstaigoms, išskyrus „Lledoners“ kalėjimą Katalonijoje (Ispanija),
skirtas palyginti žemas balas. Iš tiesų nė viena iš stebimų įkalinimo įstai-
gų nenurodė, kad gali kiekvieną dieną leisti naudotis vonia ir dušu. Mažas
balas taip pat skiriamas visoms įkalinimo įstaigoms pagal karšto vandens
tiekimo kriterijų (toks vandentiekis įrengtas tik Katalonijos „Lledoners“ ka-
lėjime).

2.6. Maistas

Reguliariai tiekiamas pakankamas kokybiško maisto kiekis yra viena iš
pagrindinių įkalinimų asmenų sveikatos užtikrinimo sąlygų. Maistas minimas
visuose tarptautiniuose įkalinimo įstaigų standartus reglamentuojančiuo-
se dokumentuose. Tačiau dauguma šių dokumentų nenurodo konkrečių
kiekybinių ar kokybinių rodiklių, pagal kuriuos būtų galima vertinti įkalin-
tiesiems pateikiamą maistą. Tad, pvz., Jungtinės Tautos reikalauja, kad kiek-
vienas kalinys būtų maitinamas įprastomis valandomis, maistas būtų svei-
kas, gerai pagamintas bei pateiktas ir jo maistinė vertė būtų pakankama
sveikatai ir energijai palaikyti (TMT 20.1 taisyklė). Europos Taryba įkalinimo
įstaigų administracijoms pateikia išsamesnius reikalavimus (kalinius jos pri-
valo aprūpinti subalansuotu mitybos racionu, kuris būtų sudarytas atsižvel-
giant į amžių, sveikatą, fizinę būklę, religiją, kultūrą ir darbo pobūdį; EKT
22.1 taisyklė), tačiau nacionalinėms valdžios institucijoms palieka teisę nu-
statyti konkrečius energetinės vertės ir baltymų kiekio reikalavimus (EKT
22.2 taisyklė). Maistas turi būti ruošiamas ir pateikiamas laikantis higienos
reikalavimų (EKT 22.3 taisyklė); kaliniai turi būti maitinami kasdien bent tris
kartus taip, kad tarp valgių būtų pakankami tarpai (EKT 22.4 taisyklė).

Maisto kiekį ir jo sudėties kokybę sunku įvertinti. Skirtingose šalyse
gali būti taikomos gana skirtingos maisto kokybės taisyklės, jos gali pri-
klaudyti nuo šalies sveikatos priežiūros įstatymų, vietos kulinarijos tradicijų

ir ypatumų. Kita vertus, maistas yra esminė įkalinimo sąlygų sudedamoji dalis, ir, vertinant įkalinimo įstaigos aplinką, į ją reikėtų atsižvelgti. Dėl to, vertinant pagal ĮSSI, atsižvelgiama ne į maisto sudėtį, bet į maisto pasirinkimo galimybes. Šis požiūris pagrįstas prielaida, kad žymiai sunkiau pasiūlyti įvairių maistą, o ne maistą, atitinkantį tam tikrus minimalius maistingumo reikalavimus.

ĮSSI maisto įvairovė vertinama dviem konkrečiais atvejais: kai įkalintasis yra vegetaras arba kai įkalintasis laikosi konkrečių religinių nuostatų.

Pagrindiniuose tarptautiniuose įkalinimo įstaigų dokumentuose nekalbama apie galimybę rinktis vegetarišką maistą dėl kitų, su sveikata ar religija nesusijusių priežasčių. Be to, Europos Žmogaus Teisių Teismas (EŽTT) Lenkijos piliečio byloje konstatuoja, kad įkalinimo įstaigos nesugebėjimas tam tikrą laiką (šiuo konkrečiu atveju – keletą mėnesių) aprūpinti vegetarišku maistu nėra tokio sunkumo pažeidimas, kuris patektų į EŽTT 3 straipsnio, reglamentuojančio kankinimo uždraudimą, taikymo sritį³⁰.

Konkrečių religijų praktikuojantiems kaliniams skirtas alternatyvus valgiaraštis taip pat nėra aiškiai paminėtas tarptautinėje teisėje, tačiau šį klausimą svarstė EŽTT. Priimdamas sprendimą Lenkijos piliečio prieš Lenkiją byloje, EŽTT konstatavo, kad tais atvejais, kai sprendimas laikytis tam tikros dietos (šiuo konkrečiu atveju – vegetariškos) priimamas dėl religijos ar yra su ja susijęs ir jis nėra nepagrįstas, atsisakymas tokią dietą pasiūlyti patenka į EŽTT 9 straipsnio taikymo sritį³¹. Tačiau, pasak EŽTT precedentinės teisės aiškintojų, remiantis šiuo teismo sprendimu negalima nustatyti jokių objektyvių kriterijų, kuriuos valstybės turėtų taikyti, kad laikytųsi 9 straipsnio nuostatų³².

Galimybė rinktis alternatyvius valgiaraščius (vegetarišką maistą ir maistą, kuris atitinka religines nuostatas) ĮSSI vertinama vien tik pagal reguliarumą. Taigi įkalinimo įstaigos, kurios sugeba kiekvieną dieną pasiūlyti alternatyvų valgiaraštį, vertinamos geriausiai, o įstaigos, kuriose tokių valgiaraščių išvis negalima rinktis, gauna mažiausią balą.

Bandomasis ĮSSI įgyvendinimas parodė, kad galimybės rinktis alternatyvius valgiaraščius skirtingose įkalinimo įstaigose yra labai nevienodos. Yra įkalinimo įstaigų, kurios kiekvieną dieną siūlo alternatyvius valgiaraš-

³⁰ Krowiak V. Poland (2007).

³¹ Jakóbski V. Poland (2010). Taip pat žr. Vartic V. Romania (no. 2) (2013).

³² Maria Clara Maffei, „The Vegetarian Diet in Prison: A Human Right? The Case of Jakóbski V. Poland“, *International Courts and the Development of International Law*, ed. Nerina Boschiero et al. (The Hague, The Netherlands: T. M. C. Asser Press, 2013), 489-96, doi:10.1007/978-90-6704-894-1.

čius vegetarams ir skirtingą religiją praktikuojantiems asmenims, pvz., „Lle-doners“ kalėjimas Katalonijoje (Ispanija). Kita vertus, yra institucijų, kurios alternatyvių valgiaraščių apskritai nesiūlo. Tačiau daugelyje tirtų įkalinimo įstaigų alternatyvius valgiaraščius iš esmės galima rinktis, nors ir ne kiekvieną dieną.

2.7. Kalėjimo parduotuvė

Europos kalinimo įstaigų taisyklės nustato, kad, atsižvelgiant į higienos, tvarkos ir saugumo reikalavimus, kaliniai turi turėti teisę pirkti ar kitu būdu įsigyti asmeniniam naudojimui prekes, įskaitant maistą ir gėrimus, tokiomis kainomis, kurios nėra nenormaliai aukštos, palyginus su analogiškų prekių kainomis laisvėje (EKT 31.5 taisyklė).

Kainas įkalinimo įstaigoje sunku vertinti, nes jos gali priklausyti nuo daugelio veiksnių. Prekes gali subsidijuoti vyriausybė ar įkalinimo įstaigos administracija arba joms gali būti taikomi kiti reguliavimo mechanizmai (pvz., viešųjų pirkimų taisyklės), dėl kurių gali atsirasti kainų skirtumų. Taip pat yra įkalinimo įstaigų, kuriose dėl saugumo vietoje tikrų pinigų naudojami žetonai, kuponai ir kitos mokėjimo priemonės. Už kalėjimo ribų jos neturi realios vertės, todėl tokia „kalėjimo valiuta“ nurodytas kainas sunku palyginti. Be to, pinigų sumai, kurią įkalintiesiems leidžiama turėti, gali būti taikomi tam tikri apribojimai, todėl net jei kainos yra mažos, įkalintieji vis tiek gali neįpirkti visų norimų prekių.

Dėl to, vertinant pagal ĮSSI, neatsižvelgiama į kainų lygį įkalinimo įstaigoje, o atsižvelgiama tik į tai, ar įkalintieji turi kur įsigyti maisto ir kitų prekių.

Bandomojo ĮSSI įgyvendinimo metu visose tirtose įkalinimo įstaigose buvo gauti identiški rezultatai. Visur kaliniams buvo sudarytos sąlygos įsigyti maisto ir gėrimų (parduotuvėse arba valgyklose).

2.8. Langai

Langai yra esminė įkalinimo įstaigos infrastruktūros dalis. Pro juos į patalpas patenka šviesa ir grynas oras, jie lemia vaizdą, kurį įkalintieji mato iš savo kamerų.

2. GYVENIMO SĄLYGOS

Daugelyje galiojančių tarptautinių standartų itin daug dėmesio skiriama langų dydžiui ir vietai. Jungtinės Tautos reikalauja, kad langai būtų pakankamai dideli, kad kaliniai galėtų skaityti ar dirbti prie natūralios šviesos. Langai turi būti tokios konstrukcijos, kad pro juos galėtų patekti grynas oras, net jei yra įrengta dirbtinė vėdinimo sistema (TMT 11a taisyklė). Europos kalnimo įstaigų taisyklės nustato panašius reikalavimus, išskyrus tai, kad švaraus oro įleidimas nurodomas kaip alternatyva oro kondicionavimo sistemai (EKT 18.2 taisyklė). Be to, Europos Taryba paaiškina, kad langai neturėtų būti uždengti ar su matiniu stiklu ir kad žiemos metu natūralios šviesos kiekis gali ne visada būti pakankamas skaitymui, ypač Šiaurės šalyse³³.

TRKK rekomenduoja, kad įkalinimo įstaigų langai atitiktų konkrečias technines specifikacijas. Tam, kad patalpas būtų galima pakankamai išvėdinti ir į jas patektų bent minimalus dienos šviesos kiekis, angų dydis turi sudaryti bent vieną dešimtąją grindų ploto³⁴. TRKK taip pat rekomenduoja langus įrengti taip, kad kaliniai pro juos galėtų matyti dalį išorinės aplinkos³⁵.

Vertinant pagal JSSI, atsižvelgiama į tris konkrečius langų parametrus: šviesos, šviežio oro patekimą (jei nėra įrengta oro kondicionavimo sistema) ir jų permatomumą (ar įkalinieji pro langus gali matyti). Šiomis savybėmis pasižyminčių langų prieinamumas vertinamas kameroje, o ne bendroje patalpoje. Aukščiausias balas skiriamas įkalinimo įstaigoms, kurios tokius langus užtikrina visose kameroje, o įkalinimo įstaigos, kurių langai šių reikalavimų neatitinka arba kuriose tokie langai įrengti tik bendroje patalpoje, bet ne kameroje, laikomos nesugebančiomis įvykdyti šio reikalavimo.

Bandomasis JSSI įgyvendinimas parodė, kad didžioji dalis tikrintų įkalinimo įstaigų visiškai laikosi langams taikomų reikalavimų. Net ir aukščiausio balo negavusių įkalinimo įstaigų vertinimas buvo aukštesnis už vidutinį.

2.9. Signalizacijos sistema

Europos kalnimo įstaigų taisyklės numato, kad visuose pastatuose, kur kaliniai turi gyventi, dirbti arba susirinkti, turi būti numatyta signaliza-

³³ *Commentary to Recommendation Rec (2006) 2 of the Committee of Ministers to Member States on the European Prison Rules.*

³⁴ Pier Giorgio Nembrini, *Water, Sanitation, Hygiene and Habitat in Prisons* (Geneva, 2013), <https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/icrc-002-0823.pdf>.

³⁵ *Water, Sanitation, Hygiene and Habitat in Prisons: Supplementary Guidance.*

cijos sistema, kad kaliniai galėtų nedelsdami susisiekti su personalu (EKT 18.2c taisyklė)³⁶.

ĮSSI vertinama, ar veikianti signalizacijos sistema įrengta kameroje, nes kameroje įkalinieji laiką leidžia be prižiūrėtojų ir kitų įkalinimo įstaigos darbuotojų, kurie galėtų nedelsdami suteikti pagalbą, jei jos prireiktų.

Bandomasis ĮSSI įgyvendinimas parodė, kad įkalinimo įstaigų administracijos dažniausiai nepaiso reikalavimo įrengti signalizacijos sistemą. Išskyrus dvi, visos tirtos įkalinimo įstaigos pranešė, kad visose ar daugelyje kamerų signalizacijos sistemų nėra.

2.10. Apranga ir patalynė

Kaip pabrėžė KPK, apranga ir patalynė taip glaudžiai susijusios su higiena, kad jų trūkumas ar netinkama būklė gali būti laikomi EŽTT 3 straipsnio pažeidimu.

Skirtingose įkalinimo įstaigose taikomos skirtingos aprangos taisyklės. Kai kurie kalėjimai gali reikalauti dėvėti uniformas ar kitus privalomuosius drabužius, o kituose įkalinitiesiems gali būti leidžiama dėvėti savo drabužius. Nė viename iš tarptautinių įkalinimą reglamentuojančių nuostatų neteikiama pirmenybė kuriam nors iš šių variantų. Kita vertus, įkalinimo įstaigų tyrimai rodo, kad aprangos klausimas yra kontroversiškas. Uniformų šalininkai privalomuosius drabužius paprastai laiko bausmės dalimi, o jų kritikai mano, kad dėl leidimo dėvėti savus drabužius įkalinimo įstaigos tampa humaniškesnės³⁷. Kadangi nėra tarptautiniu mastu pripažintų uniformų dėvėjimą reglamentuojančių taisyklių, tokių drabužių taisyklių atžvilgiu ĮSSI lieka neutralus.

Kita vertus, ir Jungtinės Tautos, ir Europos Taryba reikalauja, kad tam tikrais atvejais įkalinimo įstaigų administracijos kalinius aprūpintų apranga. Jungtinės Tautos teigia, kad kaliniai, kuriems neleidžiama dėvėti savo drabužių, turi būti aprūpinti apranga, kuri būtų tinkama aplinkos sąlygoms ir pakankama gerai sveikatai palaikyti (TMT 17.1 taisyklė). Pasak Europos Tarybos dokumentų, apranga turėtų būti aprūpinti bent tie kaliniai, kurie patys neturi tinkamų drabužių (EKT 20.1 taisyklė).

³⁶ *Commentary to Recommendation Rec (2006) 2 of the Committee of Ministers to Member States on the European Prison Rules.*

³⁷ Yvonne Jewkes and Jamie Bennett, *Dictionary of Prisons and Punishment* (Willan Publishing, 2008), http://books.google.co.uk/books?id=yF53ij4of4gC&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.

2. GYVENIMO SĄLYGOS

Pagal JSSI vertinama, ar administracija aprūpina kalinius apranga (išskyrus uniformas ir kitus privalomuosius drabužius). Daroma prielaida, kad jei įkalinimo įstaigoje įkalinieji privalo dėvėti uniformas, įstaiga kalinius jomis aprūpina. Atsižvelgiant į tai, aukščiausias balas skiriamas įkalinimo įstaigoms, galinčioms aprūpinti drabužiais ir avalyne visus savo kalinius, kurie nori pasinaudoti šia galimybe. Įkalinimo įstaigos, kurios apranga ir avalyne gali aprūpinti tik tam tikrų kategorijų įkalinčiuosius (pvz., remtinus asmenis), bus vertinamos žemesniu balu, o tos, kurios tokia apranga ir avalyne apskritai neaprūpina, gaus žemiausią vertinimą.

Kai kalbama apie patalynę, Jungtinės Tautos ir Europos Taryba nustato panašias taisykles. Kiekvienas kalinys turi būti aprūpintas atskira ir pakankama patalynė, kuri turi būti švari išdavimo metu, gerai prižiūrima ir pakankamai dažnai keičiama, kad būtų švari (TMT 19 taisyklė ir EKT 21 taisyklė). Sąvoka „patalynė“ reiškia lovos rėmą, čiužinį ir lovos skalbinius³⁸.

Darant prielaidą, kad daugelis įkalinimo įstaigų įkalinčiuosius patalynė aprūpina, JSSI nagrinėja ir vertina daugiausia patalynės keitimo dažnumą. Laikoma, kad įkalinimo įstaigos, kurios įkalinčiųjų neaprūpina tinkama patalynė, visiškai nevykdo šio reikalavimo.

Bandomasis JSSI įgyvendinimas parodė, kad didžioji dalis įkalinimo įstaigų įkalinčiuosius avalynė ir apranga aprūpina, tačiau dauguma jų avalynę ir aprangą skiria tik konkrečių kategorijų kaliniams. Kai kalbama apie patalynę, dauguma tirtų įstaigų visiškai laikosi reikalavimų ir buvo įvertintos aukščiausiu balu.

2.11. Skundai

Jungtinės Tautos rekomenduoja kiekvienam kaliniui darbo dienomis sudaryti sąlygas įkalinimo įstaigos direktoriui ar įgaliotam pareigūnui pateikti prašymus ar skundus (TMT 36.1 taisyklė), pateikti prašymus ar skundus įkalinimo įstaigų inspektoriui patikrinimo metu, pasikalbėti su inspektoriu ar bet kuriuo kitu tikrinančiu pareigūnu direktoriui ar kitiems darbuotojams nedalyvaujant (TMT 36.2 taisyklė) ir naudojantis patvirtintais kanalais pateikti prašymus ar skundus (kurie, išskyrus jų tinkamą formą, negali būti cenzūruojami) centrinei įkalinimo įstaigų administracijai, teisminei institucijai ar kitai kompetentingai institucijai (TMT 36.3 taisyklė). Europos Taryba

³⁸ *Commentary to Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to Member States on the European Prison Rules.*

taip pat rekomenduoja įdiegti mechanizmą, kad kaliniai prašymus ar skundus galėtų pateikti įkalinimo įstaigos viršininkui ar bet kuriai kitai kompetentingai instancijai (EKT 70.1 taisyklė).

Skirtingose šalyse taikomi gana nevienodi skundų pateikimo mechanizmai: skiriasi terminai, atsakingos įstaigos, procedūros ir t. t. Dėl šių skirtumų labai sunku palyginti tokių mechanizmų praktinį veiksmingumą. Dėl to pagal ĮSSI atsižvelgiama ir vertinama, ar tokie mechanizmai įdiegti ir ar jie prieinami, o jų praktinis įgyvendinimas nėra analizuojamas. Aukščiausias balas skiriamas įkalinimo įstaigoms, kurių kaliniai skundus gali pateikti be jokių apribojimų. Gali būti ribojamas, pvz., skundų skaičius ar apimtis (tai dažnai pateisinama įkalinimo įstaigos administracijos ribotomis galimybėmis apdoroti didelį korespondencijos kiekį). Tokie apribojimai, jei nustatyti, taikomi visiems išsiunčiamiesiems laiškam, tačiau paprastai nėra taikomi skundams. Įkalinimo įstaigoms, kuriose laiškam nustatyti apribojimai taikomi ir skundams, skiriamas mažesnis balas.

Be skundų, ĮSSI taip pat vertina įkalintųjų galimybę asmeniškai kreiptis į kalinimo įstaigos administraciją. Negalima laikyti, kad įkalintiesiems suteikta galimybė asmeniškai pasikalbėti su įkalinimo įstaigos direktoriumi ar kitu įgaliotu administracijos darbuotoju pakeičia formalių skundų procedūrą. Tokia galimybė tėra tik papildomas mechanizmas, sudarantis palankesnes sąlygas įkalintiesiems bendrauti su įkalinimo įstaigos administracija.

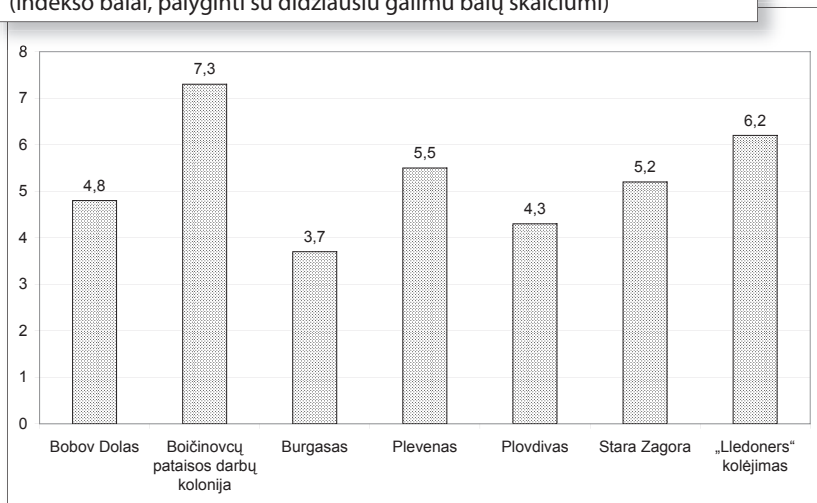
Pagal ĮSSI vertinamas kalinimo įstaigos administracijos nurodytas terminas, per kurį kaliniai priimami. Įkalinimo įstaigos, kurios nurodo konkrečias priėmimo valandas, vertinamos teigiamai, o tos, kuriose pas administracijos atstovus kaliniams galima pakliūti tik paprašius arba tokia galimybė iš viso nenumatyta, vertinamos žemesniu balu. Aukščiausias balas skiriamas įkalinimo įstaigoms, kurios gali pasiūlyti bent po dvi priėmimo valandas per dieną, iš viso 10 valandų per savaitę.

Bandomasis ĮSSI įgyvendinimas parodė, kad visos įkalinimo įstaigos be apribojimų taiko tinkamus skundų mechanizmus. Tačiau kai kalbama apie priėmimo valandas, rezultatai skirtingose įkalinimo įstaigose skiriasi. Nors visos įkalinimo įstaigos nurodė, kad įkalintiesiems jos suteikia galimybę asmeniškai susitikti su įkalinimo įstaigos vadovybe, kai kurios iš jų skelbia nustatytas priėmimo valandas, o kitose kaliniai priimami, tik jei jie to prašo.

3. SOCIALINIS DARBAS, LAISVAS LAIKAS IR RYŠYS SU IŠORINIU PASAULIU

Socialinis darbas, laisvas laikas ir ryšys su išoriniu pasauliu yra kalinių reabilitacijai svarbūs veiksniai. Socialinis darbas ir švietimas yra pagrindinės nusikaltėlių perauklėjimo ir jų asmeninių žinių bei įgūdžių tobulinimo priemonės. Ryšys su išoriniu pasauliu yra svarbi išankstinė sąlyga, siekiant išvengti kalinių socialinio nuošalėjimo ir išlaikyti jų ryšius su šeima ir draugais. Įkalintiesiems sudarytos galimybės prasmingai praleisti laisvalaikį taip pat yra itin svarbios jų reabilitacijai ir žalingam įkalinimo poveikiui sumažinti.

4 pav. Socialinio darbo, laisvo laiko ir ryšio su išoriniu pasauliu vertinimas (indekso balai, palyginti su didžiausiu galimu balų skaičiumi)

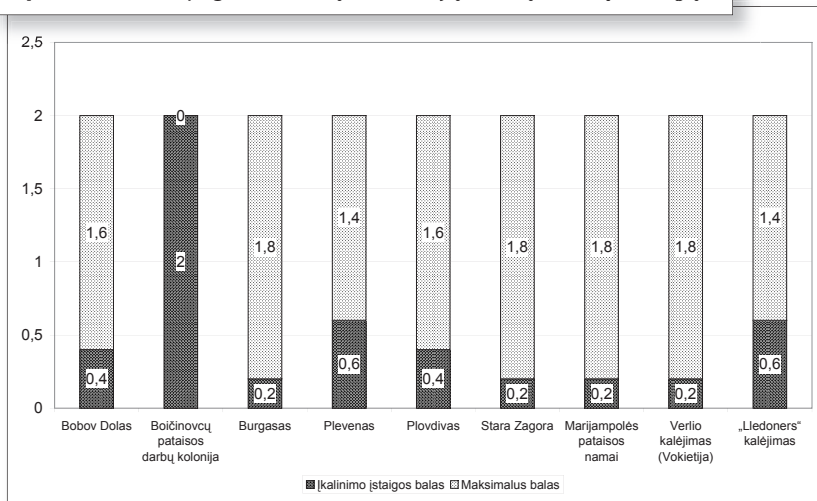

3.1. Socialiniai darbuotojai

Tarptautinių organizacijų rekomendacijos numato įvairių įkalinimo įstaigų personalui (įskaitant socialinius darbuotojus) taikytinų reikalavimų: dėl priėmimo į darbą, profesinių įgūdžių ir kvalifikacijos, atlyginimo, elgesio ir kt. Tačiau dėl darbuotojų skaičiaus jokių konkrečių tarptautiniu mastu pripažintų reikalavimų nėra nustatyta. Kai kalbama apie socialinių darbuotojų skaičių, ir Jungtinių Tautų, ir Europos Tarybos parengtuose dokumentuose vartojamas terminas „pakankamas skaičius“ (TMT 49.1 taisyklė ir EKT 89.1 taisyklė).

ĮSSI remiasi prielaida, kad, siekiant užtikrinti veiksmingą kalinių reabilitaciją, dešimčiai įkalinųjų turi tekti bent vienas socialinis darbuotojas. Daugelis įkalinimo įstaigų yra perpildytos, todėl pagal indeksą socialinių darbuotojų skaičius vertinamas ne pagal įkalinimo įstaigos vietų skaičių, bet pagal faktišką jose laikomų įkalinųjų skaičių. Šis požiūris pagrįstas prielaida, kad perpildytos įkalinimo įstaigos turėtų imtis tinkamų priemonių, kad perpildymas neturėtų įtakos socialiniam darbui su kaliniais. Kitoje skales pusėje – įkalinimo įstaigos, kuriose vienas socialinis darbuotojas tenka daugiau nei šimtui įkalinųjų. Toks santykis yra visiškai netinkamas socialiniam darbui įkalinimo įstaigose vykdyti ir duoda priešingų rezultatų.

5 pav. Vertinimas pagal socialinių darbuotojų skaičių šimtui įkalinųjų

Bandomasis JSSI įgyvendinimas parodė, kad, išskyrus vieną tirtą įkalinimo įstaigą, visos kitos pranešė, jog socialinių darbuotojų skaičius jose nėra pakankamas. Daugelyje įkalinimo įstaigų darbuotojų trūkumo lygis grėsmingai aukštas ir beveik visur šimtui kalinių tenka ne daugiau kaip du socialiniai darbuotojai. Vienintelė įkalinimo įstaiga, kurioje socialinių darbuotojų skaičius yra pakankamas, yra nepilnamečių pataisos darbų kolonija, tačiau ji pranešė, jog jos užimtumo rodiklis yra žymiai mažesnis.

3.2. Švietimo ir mokymo galimybės

Švietimas, kartu su darbu, yra vienas svarbiausių sėkmingos pažeidėjų reabilitacijos veiksmų. Kaip pažymėjo Europos Taryba, švietimas įkalinimo įstaigose padeda kurti humaniškesnę aplinką, pagerinti įkalinimo sąlygas, ir, be to, tai yra svarbus būdas padėti kaliniui grįžti į bendruomenę. Kadangi didelė dalis kalinių turėjo labai mažai sėkmingos mokymosi patirties, jų švietimo poreikiai yra dideli³⁹.

Švietimo galimybės visiems kaliniams yra vienas pagrindinių Jungtinių Tautų priimtų elgesio su kaliniais principų. Jungtinės Tautos taip pat reikalauja numatyti tolesnio švietimo nuostatas visiems kaliniams, kuriems toks švietimas gali būti naudingas, išskirtinį dėmesį skiriant neraštingiems ir jauniems kaliniams, kuriems mokymas turėtų būti privalomas (TMT 77.1 taisyklė). Rekomenduojama, kad kalinių švietimas, kiek tai įmanoma, būtų integruotas į šalies švietimo sistemą, kad išėję į laisvę jie be sunkumų galėtų tęsti mokslus (TMT 77.2 taisyklė).

Europos Taryba rekomenduoja kiekvienoje kalinimo įstaigoje visiems kaliniams suteikti galimybę pasinaudoti švietimo programomis, kurios turi būti kuo platesnės ir atitikti individualius kalinių poreikius bei siekius (EKT 28.1 taisyklė). Panašiai kaip ir Jungtinės Tautos, Europos Taryba taip pat rekomenduoja pirmenybę teikti kaliniams, kurie nėra raštingi ar nemoka skaičiuoti, neturi pagrindinio išsilavinimo ar profesinio parengimo, jauniems bei specialiųjų poreikių turintiems kaliniams (EKT 28.2 ir 28.3 taisyklės)⁴⁰.

³⁹ *Recommendation No (89) 12 on Education in Prison*, 1989, <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2622619&SecMode=1&DocId=656296&Usage=2>

⁴⁰ *Basic Principles for the Treatment of Prisoners*, 1990, <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/7760>

Švietimo įkalinimo įstaigose kokybę vertinti lyginamuoju būdu sunku dėl įvairių šalių taikomų skirtingų švietimo standartų. Kalinių, dalyvaujančių švietimo programose, dalis taip pat nėra svarbi, nes ji priklauso nuo veiksmų, kurių kalėjimo administracijos negali kontroliuoti, pvz., nuo švietimo lygio ir atskirų kalinių valios, įkalinimo trukmės ir t. t. Dėl to pagrindinis kriterijus, kuriuo remiamasi pagal ĮSSI vertinant švietimą įkalinimo įstaigose, yra gebėjimas įtraukti įkalintuosius į švietimo programas. Manoma, jog pagrindinė įkalinimo įstaigos pareiga yra užtikrinti, kad visi kaliniai, kurie pageidauja mokytis, tokią galimybę turėtų. ĮSSI švietimas neskirstomas į mokymą įkalinimo įstaigoje ir už jos ribų su sąlyga, kad kaliniams leidžiama lankyti užsiėmimus.

Švietimo galimybės įkalinimo įstaigose vertinamos pagal jų bendrą vietų skaičių. Aukščiausias balas skiriamas įkalinimo įstaigoms, kuriose galimybė mokytis suteikiama visiems kaliniams, o žemiausias toms, kuriose tokia galimybė suteikiama mažiau nei 10 proc. kalinių.

Bandomasis ĮSSI įgyvendinimas atskleidė, kad kai kalbama apie švietimo galimybes, dauguma įkalinimo įstaigų susiduria su rimtomis problemomis. Iš tiesų dauguma įkalinimo įstaigų švietimo galimybių negali suteikti net 50 proc. kalinių – tai verčia nerimauti ir rodo, kad šalių vyriausybės turi imtis skubių priemonių. Kai kuriais ypač nerimą keliančiais atvejais įkalini- mo įstaigos nurodė, kad švietimo galimybės nesiekia 10 proc.

3.3. Užrakintose kamerose praleidžiamas laikas

Įkalinimo įstaigos paprastai skatinamos kalinius kuo trumpiau laikyti užrakintus savo kameroje. Tačiau taisyklės skirtingose šalyse ir skirtingose įkalinimo įstaigose nevienodos ir visų pirma priklauso nuo įkalinimo įstaigos ir kalinių kategorijos.

Suprantama, nėra jokių visuotinai pripažintų standartų, nurodančių, kiek laiko įkalinimo įstaigų kameros turėtų būti laikomos užrakintos. Kameros paprastai būna užrakinamos naktį, tačiau, priklausomai nuo taikytinų teisinių nuostatų ir vidaus taisyklių, daugelyje įkalinimo įstaigų jos taip pat būna užrakintos ir tam tikru dienos metu.

Vertinimas pagal ĮSSI grindžiamas prielaida, kad kaliniai turėtų būti laikomi užrakintose kameroje iki šešių valandų per parą. Paprastai tai būna

naktį, kai įkalintieji miega. Taip pat manoma, kad kameros neturėtų būti laikomos užrakintos ilgiau nei 14 valandų per parą. Vertinant atsižvelgiama tik į bendrąsias taisykles ir neatsižvelgiama į atvejus, kai kamerų užrakinimas naudojamas kaip bausmė.

Bandomasis ĮSSI įgyvendinimas rodo, kad dauguma tirtų įkalinimo įstaigų linkusios kalinius laikyti užrakintus kameroje ilgiau, paprastai nuo 8 iki 12 valandų. Tik Marijampolės pataisos namai (Lietuva) pranešė, kad kameros laikomos užrakintos trumpiau nei 6 valandas.

3.4. Kalinių atostogos

Kalinių atostogos yra svarbus veiksnys, palengvinantis į laisvę išleistų kalinių socialinę reintegraciją. Kartu su pasimatymais, atostogos kaliniams suteikia galimybę palaikyti ryšį su savo šeima, draugais ir užkirsti kelią socialiniam nuošalėjimui.

Nėra jokių tarptautinių standartų, reglamentuojančių kalinių atostogų dažnumą ir trukmę. Europos kalinimo įstaigų taisyklėse numatyta tik bendra nuostata, kad kalinių atostogų suteikimo tvarka turėtų būti įtraukta į bendrą nuteistų asmenų režimą (EKT 103.6 taisyklė). Daugiau konkrečių rekomendacijų galima rasti Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijoje Nr. R (82) 16 valstybėms narėms dėl kalinių atostogų. Šiame dokumente ne tik nurodomi veiksniai, į kuriuos reikia atsižvelgti suteikiant kalinių atostogas, tačiau vyriausybės taip pat raginamos kalinių atostogas suteikti kuo greičiau ir kuo dažniau, įskaitant atostogas užsieniečiams, kurių šeimos negyvena toje šalyje, ir benamiams asmenims iš sudėtingų šeimų⁴¹.

ĮSSI kalinių galimybę gauti atostogas vertina pagal vidutinę tokių atostogų trukmę. Atsižvelgiant į skirtumus tarp įkalinimo įstaigų režimų, kurie paprastai priklauso nuo įvairių veiksnių (įkalinimo įstaigos kategorijos, asmeninių įkalintųjų savybių, bausmės trukmės ir t. t.), ĮSSI daroma prielaida, kad idealiu atveju kaliniams turėtų būti leidžiama kiekvienais metais bent 12-a dienų praleisti laisvėje. Trijų dienų kasmetinės kalinių atostogos laikomos minimaliu reikalavimu, kurio turėtų laikytis visos įkalinimo įstaigos. Siekiant, kad vertinimas būtų objektyvesnis, į ĮSSI neįtraukti atvejai, kai

⁴¹ Recommendation No R (82) 16 of the Committee of Ministers to Member States on Prison Leave, 1982, <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetItna.ge=2622679&SecMode=1&DocId=676420&Usage=2>.

atostogos nesuteikiamos kaip bausmė už drausmės ar kitos rūšies kalėjimo taisyklių pažeidimus.

Bandomasis ĮSSI įgyvendinimas parodė, kad daugelis įkalinimo įstaigų nuteistiesiems kiekvienais metais suteikia bent 12-os dienų kalinių atostogas. Tačiau buvo nustatytos kelios nerimą keliančios išimtys, kai per metus suteikiamų kalinių atostogų trukmė neviršijo trijų dienų.

3.5. Išsiunčiamieji laišakai

Korespondencija yra vienas iš būdų kaliniams palaikyti ryšį su išoriniu pasauliu. Tarptautiniuose standartuose nuostatai dėl korespondencijos yra gana bendro pobūdžio. Jungtinės Tautos rekomenduoja, kad kaliniams būtų leidžiama (su būtina priežiūra) reguliariai susirašinėti su savo šeimomis ir geros reputacijos draugais (TMT 37.1 taisyklė). Europos Taryba nustatė panašius reikalavimus (EKT 24.1 taisyklė).

Pasak KPK, ryšiai su išoriniu pasauliu, įskaitant laiškus, yra gyvybiškai svarbūs, siekiant sušvelninti galimai žalingą įkalinimo poveikį, ir įkalinimo įstaigos administracija turėtų leisti juos palaikyti⁴².

Dėl teisės normų ir procedūrų skirtumų sunku palyginti įkalinimo įstaigos administracijos vykdomą korespondencijos turinio kontrolę. Dėl to pagal ĮSSI vertinama tik tai, ar kalinių išsiunčiamiesiems laiškam taikomi apribojimai. Tokie apribojimai gali būti susiję su didžiausia vieno laiško apimtimi, didžiausiu laiškų skaičiumi per dieną ar per savaitę, ribotu leistinų ar neleistinų adresų sąrašu ir t. t.

ĮSSI grindžiamas prielaida, kad visi kaliniai turėtų turėti neribotą galimybę siųsti laiškus. Susirašinėjimui gali būti taikoma priežiūra ir gali būti draudžiama kai kuriuos laiškus siųsti, jei tam yra teisinis pagrindas, tačiau reikėtų laikytis bendros apribojimų netaikymo taisyklės.

Bandomasis ĮSSI įgyvendinimas parodė, kad nė viena iš tirtų įkalinimo įstaigų netaiko jokių apribojimų kalinių išsiunčiamiesiems laiškam.

⁴² *Commentary to Recommendation Rec (2006) 2 of the Committee of Ministers to Member States on the European Prison Rules.*

3.6. Išsiunčiamieji telefono skambučiai

Panašiai kaip susirašinėjimas, taip ir telefono skambučiai kaliniams padeda palaikyti ryšį su išoriniu pasauliu. Europos Taryba teigia, kad kaliniams turėtų būti kaip galima dažniau leidžiama bendrauti telefonu (EKT 24.1 taisyklė) ir bet kokie įkalinimo įstaigos administracijos nustatyti apribojimai ar stebėseną turi būti taikomi numatant priimtina minimalų bendravimo lygį (EKT 24.2 taisyklė).

ĮSSI grindžiamas prielaida, kad šiuolaikinių technologijų plėtra įkalinimo įstaigoms leidžia kaliniams suteikti neribotą galimybę bendrauti telefonu. Vertinant vartojama sąvoka „neribota“ reiškia, kad netaikomi jokie telefono skambučių skaičiaus per tam tikrą laiką apribojimai. Į apribojimus, kurie taikomi dėl vidaus tvarkos taisyklių arba dėl saugumo (pvz., draudimas skambinti telefonu naktį ar darbo metu, laikini draudimai kritiškos padėties atvejais ir t. t.), neatsižvelgiama.

Bandomasis ĮSSI įgyvendinimas parodė, kad, išskyrus „Lledoners“ kalėjimą, kuriame kaliniai turi teisę per savaitę skambinti telefonu ne daugiau kaip 7 kartus, visose kitose įkalinimo įstaigose išsiunčiamųjų telefono skambučių skaičius nėra ribojamas.

3.7. Lankymas

Lankymas yra labiausiai paplitęs kalinių ryšio su išoriniu pasauliu palaikymo būdas. Lankymas įtrauktas į Jungtinių Tautų ir į Europos Tarybos ryšio su išoriniu pasauliu taisykles (TMT 37.1 taisyklė ir EKT 24.1 taisyklė). Tačiau tarptautinės taisyklės nenustato jokių minimalių dažnumo reikalavimų. Jungtinių Tautų taisyklėse vartojama sąvoka „reguliariai“, o Europos Taryba kalba apie „maksimaliai dažnai“ ir reikalauja, jog „lankymas turi būti organizuotas taip, kad kaliniai galėtų maksimaliai natūraliai palaikyti ir stiprinti šeimos santykius“ (TM 37.1 taisyklė ir EKT 24.1 ir 24.4 taisyklės).

Vertinimas pagal ĮSSI grindžiamas prielaida, kad pagal tarptautinių teisės aktų reikalavimus per mėnesį turi būti leidžiami bent aštuoni apsilankymai (apytikriai du apsilankymai per savaitę). Kita vertus, mažiau nei du apsilankymai per mėnesį laikomi visiškai nepakankami tam, kad kaliniai

galėtų palaikyti ryšius su šeimomis ir draugais. Vertinant atsižvelgiama tik į įkalinimo įstaigos bendrąsias taisykles, o ne į atsitiktinius lankymo draudimus, kurie taikomi dėl išorės veiksnių arba kaip bausmė.

Bandomasis ĮSSI įgyvendinimas rodo, kad dauguma tikrintų įkalinimo įstaigų leidžia nuo dviejų iki keturių apsilankymų per mėnesį, t. y. žymiai mažiau, nei reikalauja nurodyti standartai. Šį reikalavimą vykdo tik viena įkalinimo įstaiga (nepilnamečių pataisos darbų kolonija) ir tai galima paaiškinti tuo, kad nepilnamečiams dėl jų amžiaus ir dėl ryšių su išoriniu pasauliu (ypač su tėvais) svarbos taikomas laisvesnis režimas.

Be reguliarių apsilankymų, pagal ĮSSI taip pat vertinama, ar leidžiami intymūs (santuokiniai) pasimatymai. Intymūs pasimatymai laikomi priemone išsaugoti šeimos ryšius ir padidinti sėkmingos į laisvę išleistų kalinių socialinės reintegracijos tikimybę. Jie taip pat skiriami norint kalinius paskatinti laikytis įkalinimo įstaigos taisyklių. Intymūs pasimatymai paprastai vyksta tam skirtose patalpose.

ĮSSI grindžiamas prielaida, kad intymių pasimatymų tikslai galėtų būti pasiekti per mėnesį leidžiant du pasimatymus. Taip pat priimtina, kai tokie pasimatymai yra leidžiami ne taip dažnai. Mažiausias balas skiriamas tik toms įkalinimo įstaigoms, kurios intymių pasimatymų praktikos apskritai netaiko.

Bandomasis ĮSSI įgyvendinimas parodė, kad esama reikšmingų skirtumų tarp kalėjimų ir tarp šalių. Skirtingai nei tirtos Vokietijos, Lietuvos ir Katalonijos (Ispanija) įkalinimo įstaigos, kur tokie pasimatymai paprastai leidžiami (nors nevienodai reguliariai), nė viena iš tirtų Bulgarijos įkalinimo įstaigų nepranešė, kad leidžia tokius pasimatymus.

3.8. Speciali adaptacijos programa naujiems įkalintiesiems

Naujiems įkalintiesiems skirtomis adaptacijos programomis siekiama kaliniams padėti persiorientuoti iš gyvenimo bendruomenėje į gyvenimą kalėjime. Tokios programos ypač svarbios pirmą kartą nusikaltusiems asmenims, kuriems pirmoji kalėjimo aplinkos patirtis gali būti ypač žalinga.

Skirtingose valstybėse ir skirtingose įkalinimo įstaigose naudojamos adaptacijos programos skiriasi trukme ir apimtimi. Adaptacijos programos

metu kaliniai susipažįsta su įkalinimo įstaigos taisyklėmis ir jiems sudaromi individualūs reabilitacijos planai, atliekama jų pirminė medicininė apžiūra ir individualus vertinimas.

Dėl skirtingose šalyse ir įkalinimo įstaigose taikomų adaptacijos programų trukmės ir turinio skirtumų sunku atlikti jų turinio lyginamąjį vertinimą. Dėl to pagal JSSI vertinamas tik jų prieinamumas. Atsižvelgiant į tai, kokį svarbų vaidmenį tokios programos vaidina, daroma prielaida, kad jos turėtų būti prieinamos visiems naujai atvykusiems kaliniams. Laikoma, kad tokių programų taikymas tik tam tikrų kategorijų kaliniams (pvz., pirmą kartą nusikaltusiems asmenims) yra mažiau veiksmingas, o įkalinimo įstaigoms, kuriose adaptacijos programų apskritai nėra, skiriamas neigiamas vertinimas.

Bandomasis JSSI įgyvendinimas rodo, kad įkalinimo įstaigos paprastai laikosi reikalavimo įkalinimiesiems taikyti adaptacijos programas. Kai kuriose šalyse, pvz., Bulgarijoje, tokios programos numatytos teisės aktuose, todėl įkalinimo įstaigos įpareigtos užtikrinti, kad jos būtų tinkamai įgyvendintos.

3.9. Speciali adaptacijos programa į laisvę išleidžiamiesiems kaliniams

Kaip pažymėjo Jungtinės Tautos, prieš kaliniams baigiant atlikti bausmę, pageidautina imtis reikiamų priemonių, užtikrinančių jų laipsnišką grįžimą į visuomenę. Šiam tikslui pasiekti Jungtinės Tautos numatė daug galimų intervencijų, įskaitant įkalinimo įstaigoje ar kitoje tinkamoje institucijoje prieš paleidimą taikomą specialų režimą arba netgi bandomąjį paleidimą su tam tikra (ne policijos vykdoma) priežiūra, kuri būtų derinama su veiksminga socialine pagalba (TMT 60.2 taisyklė).

Europos Taryba nustato panašias taisykles ir rekomenduoja, kad kaliniams iš anksto būtų padedama specialiai parengtomis priemonėmis ir procedūromis, palengvinančiomis jų grįžimą iš kalinimo įstaigos į pagarbą įstatymams pagrįstą gyvenimą visuomenėje (EKT 107.1 taisyklė). Tai gali būti įkalinimo įstaigose taikomos programos arba dalinis ar lygtinis paleidimas su priežiūra, derinama su efektyvia socialine pagalba (EKT 107.3 taisyklė).

Pagal JSSI vertinama galimybė pasinaudoti prieš išleidimą taikomomis programomis įkalinimo įstaigose ir už jų ribų. Tačiau bandomojo įgyvendi-

nimo rezultatai rodo, kad, skirtingai nei įkalinimo įstaigose taikomos programos prieš išleidimą, kuriomis kaliniai paprastai gali naudotis visur ir be apribojimų, programos, pagal kurias kaliniams leidžiama praleisti šiek tiek laiko už įkalinimo įstaigos ribų, nėra siūlomos arba siūlomos tik konkrečių kategorijų įkalintiesiems.

3.10. Lauke praleidžiamas laikas

Jungtinės Tautos teigia, kad kaliniams, kurie nedirba lauke, kiekvieną dieną turi būti suteikta galimybė ne trumpiau kaip vieną valandą tinkamai mankštintis atvira ore, jei leidžia oro sąlygos (TMT 21.1 taisyklė). Europos Tarybos dokumentai nustato, kad ta pati taisyklė taikoma visiems kaliniams (EKT 27.1 taisyklė).

Buvimas atvira ore svarbus ne tik kalinių sveikatai, bet ir jų socialiniams ryšiams. ĮSSI teigiama, kad tarptautinių organizacijų nustatytas vienos valandos standartas yra absoliutus minimumas ir bet kuriai įkalinimo įstaigai, kuri šio reikalavimo nevykdo, skiriamas neigiamas vertinimas. Aukštesnis balas skiriamas įkalinimo įstaigoms, kurios savo kaliniams suteikia galimybę atvira ore praleisti daugiau laiko.

Bandomasis ĮSSI įgyvendinimas parodė, kad daugelis tirtų įkalinimo įstaigų griežtai laikosi vienos valandos reikalavimo. Tačiau yra išimčių: kai kurios įkalinimo įstaigos pranešė, kad jos kaliniams kiekvieną dieną atvira ore leidžia būti iki trijų valandų ar netgi ilgiau.

3.11. Sportas

Kaip pažymėjo KPK, sportas ir poilsis yra puiki galimybė kalinius įtraukti į įkalinimo įstaigos gyvenimą ir plėtoti jų socialinius bei tarpasmeninius įgūdžius⁴³.

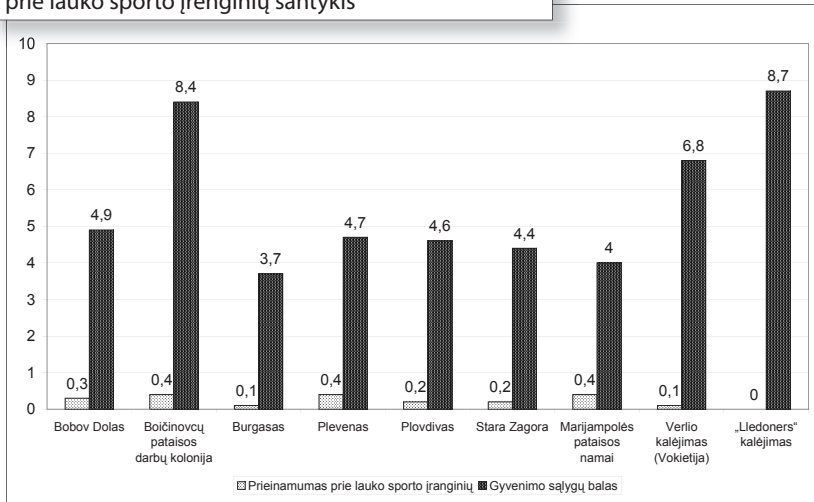
Jungtinių Tautų dokumentuose teigiama, kad jauniems kaliniams ir tinkamo amžiaus bei fizinės būklės kaliniams mankštintis skirtu laiku turi būti sudarytos fizinio parengimo ir pramoginio sporto galimybės, šiam

⁴³ Ibid.

3. SOCIALINIS DARBAS, LAISVAS LAIKAS IR RYŠYS SU IŠORINIŲ PASAULIU

tikslui turi būti skiriama reikiama erdvė, įrenginiai ir įranga (TMT 21.2 taisyklė). Europos Taryba rekomenduoja įkalinimo įstaigos režime numatyti tinkamai parengtą veiklą, kuri stiprintų kalinių fizinį pajėgumą ir sudarytų tinkamas sąlygas fiziniam lavinimui ir poilsiui, o kalėjimo institucijos privalo tokią veiklą skatinti aprūpindamos tinkamais įrenginiais (EKT 27.3 ir 27.4 taisyklės).

6 pav. Įkalinimo įstaigų gyvenimo sąlygų ir prieigos prie lauko sporto įrenginių santykis

Vertinti, kaip kaliniai praktiškai dalyvauja sportinėje veikloje, sunku, kadangi tai priklauso nuo įvairių veiksnių: jų sveikatos būklės, noro užsiimti tokia veikla, kt. Dėl šios priežasties pagal ĮSSI vertinama tik tai, ar sudarytos tinkamos materialinės sąlygos užsiimti sportu, ir detaliau neanalizuojama, kaip kaliniai jomis faktiškai pasinaudoja. Atskirai vertinama, kur sąlygos sportuoti yra sudarytos: lauke ar patalpoje. Aukščiausias balas skiriamas įkalinimo įstaigoms, kuriose esamais sporto įrenginiais kaliniams leidžiama naudotis bent 14 valandų per savaitę. Sporto įrenginių nebuvimas laikomas pagrindu skirti neigiamą vertinimą.

3.12. Laisvas laikas

Yra įvairių būdų, kaip kaliniai galėtų praleisti savo laisvą laiką įkalinimo įstaigose. Kaliniams sudarytos sąlygos praleisti laisvalaikį vertinamos atsižvelgiant į prieigą prie šešių tipų paslaugų: bibliotekos, teisinės literatūros, laikraščių, kompiuterių, interneto ir televizijos.

Kai kurios iš šių paslaugų aiškiai paminėtos tarptautiniuose teisės aktuose: pvz., Jungtinės Tautos nurodo, kad visi kaliniai turėtų reguliariai gauti informaciją apie svarbiausias naujienas iš laikraščių, periodinių leidinių ar specialiųjų organizacijos leidinių, klausydamiesi radijo, paskaitų ar naudodamiesi kitomis panašiomis administracijos leidžiamomis ar kontroliuojamomis priemonėmis (TMT 39 taisyklė).

Kaip pažymėjo KPK, įkalinimo įstaigos biblioteka vaidina pagrindinį vaidmenį teikiant švietimo paslaugas, tačiau ji taip pat turėtų būti laikoma visiems kaliniams skirta svarbia poilsio vieta. KPK rekomenduoja, kad, be knygų ir elektroninėse laikmenose saugomų duomenų, įkalinimo įstaigų bibliotekos turėtų teisinės medžiagos, įskaitant įkalinimo įstaigai taikytinų tarptautinių dokumentų ir nacionalinių teisės aktų⁴⁴.

Jungtinės Tautos ir Europos Taryba nustato, kad kiekvienoje įkalinimo įstaigoje turi būti visiems kaliniams skirta biblioteka su atitinkamu populiarųjų ir specialiųjų knygų fondu ir kad kaliniai turi būti skatinami ja visapusiškai naudotis (TMT 40 taisyklė ir EKT 28.5 taisyklė). Europos Taryba rekomenduoja, kad, pagal galimybes, įkalinimo įstaigų bibliotekų darbas būtų organizuojamas drauge su vietos bibliotekomis (EKT 28.6 taisyklė) ir kad kaliniams bent kartą per savaitę būtų suteikta tiesioginė prieiga⁴⁵.

Šių paslaugų prieinamumas vertinamas skirtingai, atsižvelgiant į jų techninę specifiką. Bibliotekos ir laikraščiai vertinami pagal apimtį ir turinio įvairovę. Prieiga prie teisinės literatūros ir interneto vertinama pagal taikomus apribojimus. Prieiga prie kompiuterių ir televizijos vertinama pagal tai, kiek laiko per dieną kaliniams leidžiama jais naudotis.

Bandomasis įSSI įgyvendinimas parodė, kad, kai kalbama apie bibliotekas (įskaitant prieigą prie teisinės literatūros) ir televiziją, visos įkalinimo įstaigos sudaro tinkamas sąlygas; prieiga prie kompiuterių skirtingose įkalinimo įstaigose labai skiriasi (kai kurios įkalinimo įstaigos įkalinčiesiems apskritai nesuteikia galimybės naudotis kompiuteriais), o laikraščiai ir internetas praktiškai niekur nėra prieinami.

⁴⁴ Ibid.

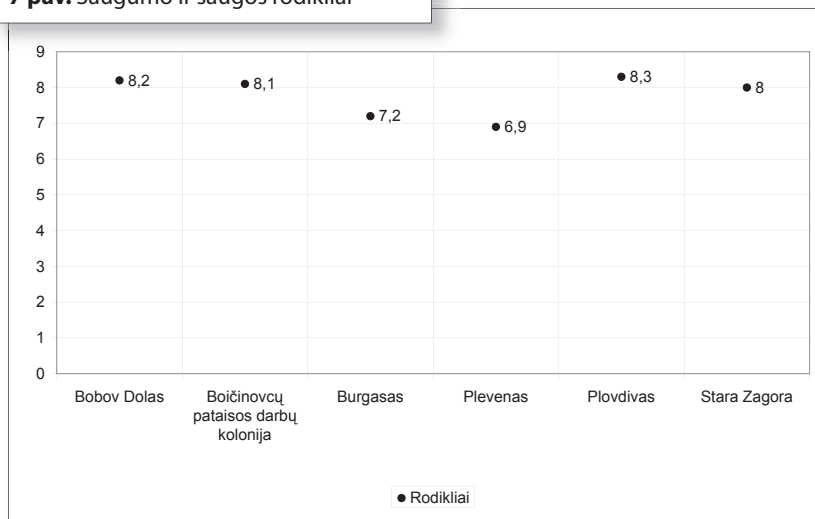
⁴⁵ Recommendation No (89) 12 on Education in Prison.

4. SAUGUMAS IR SAUGA

Saugumas ir sauga yra svarbūs įkalinimo aplinkos komponentai. Saugumas reiškia įkalinimo įstaigos fizinį saugumą ir saugumą institucijos viduje, o sauga reiškia kalinių ir įkalinimo įstaigos personalo saugumą.

Kai kalbama apie saugumą ir saugą, daugumoje tarptautinių standartų pagrindinis dėmesys skiriamas įkalinimo institucijų įgaliojimų ribojimui ir kalinių teisių apsaugai nuo galimo piktnaudžiavimo. Šiai sričiai priskirtinos taisyklės, reglamentuojančios specialių griežto režimo arba saugumo priemonių taikymą, tikrinimo ir kontrolės procedūras, drausminių nuobaudų taikymą, jėgos, ginklų ir tramdymo priemonių panaudojimą ir t. t. Kita vertus, beveik nėra nuostatų, apibrėžiančių minimalius saugumo ir saugos reikalavimus, kurių įkalinimo įstaigos privalo laikytis.

7 pav. Saugumo ir saugos rodikliai

4.1. Prižiūrėtojai

Tarptautiniai standartai nustato prižiūrėtojų įgūdžių ir mokymo reikalavimus, tačiau nenurodo rekomenduojamo jų skaičiaus. Šiuo klausimu esama įvairių nuomonių: vieni mano, kad kuo kaliniams tenka daugiau darbuotojų, tuo aukštesnis priežiūros lygis, o kiti sutaria, kad su laisvės atėmimu nesusijusio personalo įtraukimas turi deinstucionalizuojantį poveikį, kuris gali būti svarbesnis nei papildomo įkalinimo įstaigos personalo vykdoma priežiūra⁴⁶.

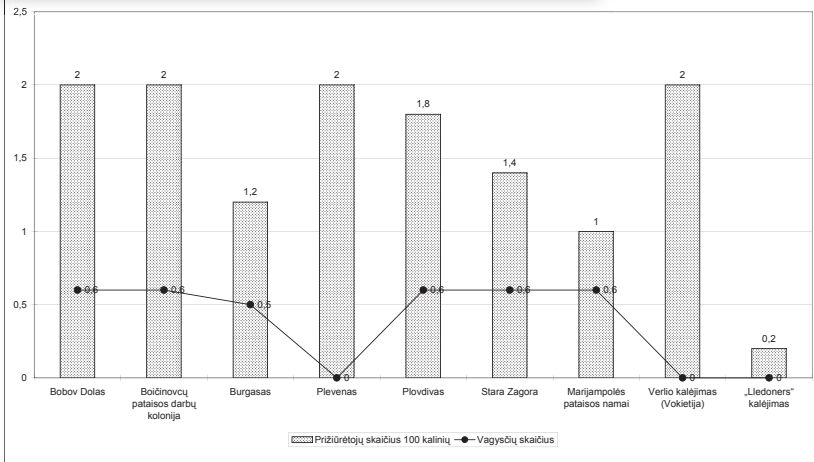
Vertinimas pagal JSSI grindžiamas prielaida, kad pakankamas prižiūrėtojų skaičius yra itin svarbus siekiant tinkamai užtikrinti įkalinimo įstaigos saugumą ir įkalinųjų saugą, o kalinių patiriamo streso lygį sumažinti galima kitomis priemonėmis, įskaitant įkalinimo įstaigų vidaus taisykles.

Pagal indeksą laikoma, kad keturiems kaliniams turėtų tekti vienas prižiūrėtojas ir toks santykis yra pakankamas saugumui ir saugai užtikrinti. Kita vertus, laikoma, kad jei įkalinimo įstaigoje vienam prižiūrėtojui tenka 250 ar daugiau kalinių, toks personalo skaičius yra kritiškai mažas, o įkalinimo įstaiga yra praktiškai nepasiruošusi spręsti rimtų saugumo problemų.

Bandomasis JSSI įgyvendinimas rodo, kad įkalinimo įstaigos apsaugos personalui skiria daug išteklių. Dauguma tirtų įkalinimo įstaigų gavo aukščiausius balus, nes laikosi vieno prižiūrėtojo keturiems įkalinitiesiems reikavimui arba jį viršija. Net įkalinimo įstaigoje, kuri nurodė turinti mažiausiai apsaugos personalo, šis santykis didesnis nei 12,5 prižiūrėtojo šimtui įkalinųjų.

⁴⁶ Richard Wortley, *Situational Prison Control: Crime Prevention in Correctional Institutions* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002).

8 pav. Prižiūrėtojų skaičius ir per metus užfiksuojamų vagysčių skaičiaus santykio rodikliai*

* Verlio ir „Lledoners“ įkalinimo įstaigų duomenys apie užfiksuotas vagystes nepateikiami

4.2. Pažeidimai

Pagal vidaus taisyklių pažeidimų ir nusikaltimų įkalinimo įstaigoje skaičių galima spręsti apie jos saugumo ir saugos lygį. Tačiau skirtingose šalyse teisinė sąvoka „pažeidimas“ apibrėžiama skirtingai, todėl sunku atlikti išsamų lyginamąjį netinkamo kalinių elgesio vertinimą.

Dėl šios priežasties, vertinant pagal JSSI, atsižvelgiama į keturis įkalinimo įstaigose labiausiai paplitusius pažeidimus, kurie paprastai laikomi neteisėtais daugelyje jurisdikcijų: vagystė, turto sugadinimas, draudžiamų daiktų turėjimas ir azartiniai lošimai.

Visi pažeidimai vertinami pagal kasmet užfiksuojamą skaičių šimtų kalinių. Šis vertinimas taip pat siejamas su vidutiniu tokių nusikaltimų skaičiumi laisvėje, tačiau perskaiciuojamas taip, kad atspindėtų didesnes saugumo priemones įkalinimo įstaigose.

Bandomasis JSSI įgyvendinimas atskleidė, kad dauguma tirtų įkalinimo įstaigų nurodė, jog vagysčių, turto sugadinimo ir azartinių lošimų skaičius labai mažas. Tačiau, kai kalbama apie draudžiamų daiktų turėjimą,

daugumai įkalinimo įstaigų buvo skirtas palyginti žemas vertinimas. Šie rezultatai rodo, kad, nors vidaus tvarkos ir drausmės lygis yra gana aukštas, į įkalinimo įstaigas patenkančių daiktų kontrolė nėra veiksminga.

4.3. Savižudybės

Buvo atlikta daug tyrimų, nagrinėjančių savižudybių įkalinimo įstaigoje problemą. Dauguma jų išskiria tokius prisidedančius veiksnius: santykių nutrūkimas, nepakankamas informavimas ir parama, patyčios, grasinimas, prievartos baimė, netikrumas, izoliacija, nuobodulys, prievartinis dykinėjimas, nemiga ir ilga arba beprasmiška bausmė, kuri iš nuteistųjų atima viltį ar ateities planus⁴⁷.

Už savižudybių prevenciją yra atsakingi įkalinimo įstaigos apsaugos ir medicinos darbuotojai, nors Europos Taryba akcentuoja, jog sveikatos priežiūros tarnybos turėtų ypač daug dėmesio skirti savižudybių prevencijai (EKT 47.2 taisyklė)⁴⁸.

Vertinant pagal ĮSSI, atsižvelgiama tik į savižudybių skaičių. Nesėkmingų mėginimų skaičius neregistruojamas, nes mėginimo nusižudyti sąvoka skirtingose šalyse gali būti nevienodai apibrėžiama ir gali skirtis tokių atvejų registravimo procedūros. Net ir mokslinių darbų autoriams apibrėžti mėginimą nusižudyti sunkiai sekasi, nes jį sunku atskirti nuo sąmoningo savęs žalojimo neketinant mirti (vadinamosios tariamosios savižudybės)⁴⁹.

Panašiai kaip pažeidimų atvejais, vertinant savižudybių skaičių, atsižvelgiama į vidutinį savižudybių lygį laisvėje, tačiau rezultatas perskaičiuojamas, kad atspindėtų kalnimo aplinkos specifiką.

Bandomasis ĮSSI įgyvendinimas rodo, kad tirtose įkalinimo įstaigose savižudybės nėra pagrindinė problema. Dėl sustiprinto saugumo ar veiksmingos prevencijos užregistruotų savižudybių skaičius visose tirtose įkalinimo įstaigose neviršija pagrįstų ribų.

⁴⁷ Alison Liebling, *Suicides in Prison* (London: Routledge, 2002).

⁴⁸ Taip pat žr. *Commentary to Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to Member States on the European Prison Rules*.

⁴⁹ Christine Tartaro and David Lester, *Suicide and Self-Harm in Prisons and Jails* (Plymouth: Lexington Books, 2010).

4.4. Sužalojimai

Pagal sužalojimų skaičių galima spręsti apie įkalinimų ir įkalinimo įstaigos personalo saugumą. Vertinant pagal JSSI, atsižvelgiama į visas keturias pagrindines sužalojimų kategorijas: kalinio kaliniui, kalinio darbuotojui, darbuotojo kaliniui ir savęs žalojimo.

Buvo atlikta įvairių tyrimų, analizuojančių sužalojimus įkalinimo įstaigose. Remdamasi naujausių tyrimų rezultatais, Pasaulio sveikatos organizacija (PSO) daro išvadą, kad 20 proc. kalinių patyrė fizinį kitų kalinių smurtą, o 25 proc. – įkalinimo įstaigos personalo smurtą. Moterų įkalinimo įstaigose sužalojimų, kuriuos kalinės patiria dėl kitų kalinių, skaičius yra toks pat, o sužalojimų, kuriuos kalinės patiria dėl personalo, skaičius sudaro 8 proc.⁵⁰.

Įkalinimo įstaigos darbuotojai taip pat nuolat susiduria su kalinių smurto rizika. JAV atlikti tyrimai rodo, kad didelė įkalinimo įstaigų personalo dalis patyrė traumų dėl smurto⁵¹.

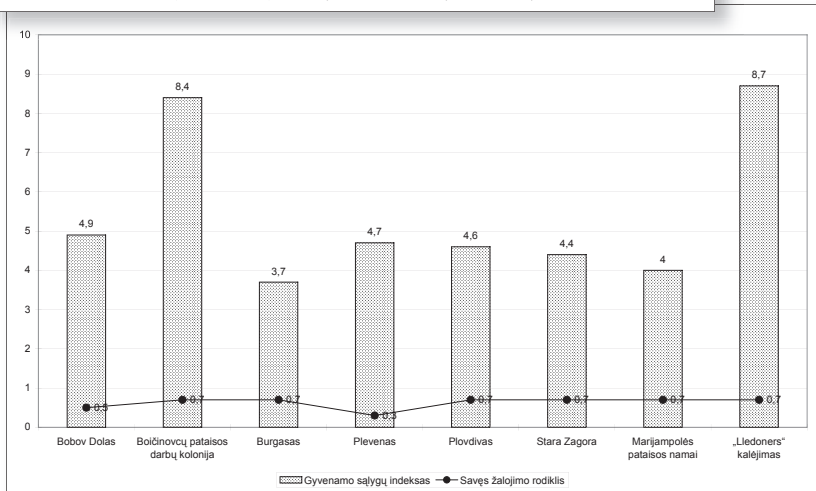
Paskutinė pagal JSSI tiriamų sužalojimų kategorija yra savęs žalojimas. Panašu, kad savęs žalojimas (apibrėžiamas kaip savęs žalojimas nesiekiant nusižudyti), nepavykę mėginimai nusižudyti ir savižudybės yra vienos rimčiausių problemų įkalinimo įstaigose.

Pagal JSSI vertinamas per metus užregistruojamų sužalojimų skaičius šimtui kalinių. Bandomasis JSSI įgyvendinimas parodė, kad įkalinimo įstaigos veiksmingai užkerta kelią visų tipų sužalojimams, kuriuos sukelia kiti asmenys, tačiau kai kurios iš šių įstaigų nesugeba tinkamai spręsti kalinio savęs žalojimo problemų.

⁵⁰ Stefan Enggist et al., eds., *Prisons and Health* (Copenhagen: World Health Organization, 2014), http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0005/249188/Prisons-and-Health.pdf?ua=1.

⁵¹ Ibid.

9 pav. Savęs žalojimo atvejų ir gyvenimo sąlygų santykiniai rodikliai

4.5. Pabėgimai

Buvo atlikta išsamių tyrimų apie priežastis, dėl kurių kaliniai ryžtasi bėgti, ir apie pabėgimų prevenciją. Jų rezultatai parodė, kad dvi labiausiai paplitusios pabėgimo iš kalėjimo priežastys yra išorės problemos ir kitų kalinių grasinimai ir spaudimas. Prevencijos strategijos apima individualios pabėgimo rizikos vertinimo geresnių priemonių parengimą, ryšių su išoriniu pasauliu išplėtimą, perkėlimą į kitą įkalinimo įstaigą ir kt.⁵²

Sėkmingų pabėgimų skaičius neabejotinai rodo saugumo veiksmingumą pačioje įkalinimo įstaigoje ir kalinius konvojuojant už jos ribų. Vertinant atsižvelgiama į visų tipų pabėgimus, nepriklausomai nuo to, ar jie įvyko įkalinimo įstaigoje, ar už jos ribų (pvz., atostogų metu, lankantis ligoinėje ir kt.).

Vertinant pagal ĮSSI, atsižvelgiama tik į sėkmingų pabėgimų skaičių. Kaip ir savižudybių atveju, nesėkmingi bandymai pabėgti apibrėžiami ir registruojami skirtingai, todėl sunku palyginti skirtingų šalių duomenis.

Bandomasis ĮSSI įgyvendinimas parodė, kad įkalinimo įstaigos gerai saugomos ir pabėgimas nėra pagrindinė problema. Tirtų įkalinimo įstaigų

⁵² Wortley, *Situational Prison Control: Crime Prevention in Correctional Institutions*.

nurodyti pabėgimų skaičiai nebuvo tokie, kad kuriai nors iš jų būtų galima skirti neigiamą įvertinimą.

4.6. Stebėjimas vaizdo kameromis

Stebėjimas vaizdo kameromis paprastai yra priešaringai vertinamas ne tik įkalinimo įstaigose, bet ir visuomenėje apskritai. Tačiau tokį stebėjimą naudojant apdairiai, galima žymiai padidinti įkalinimo įstaigų saugumą. Tyrimai rodo, kad vaizdo kameros įkalinimo įstaigose dažniausiai naudojamos kaip priemonė nustatyti ir (arba) užkirsti kelią labai konkrečiam elgesiui (pvz., kontrabandinių daiktų patekimui į kalėjimą, savęs žalojimui ar savižudybėms, pabėgimams), kaip identifikavimo priemonė nuotoliniu būdu suteikiant prieigą ir kaip būdas, palengvinantis koordinavimą incidentų atveju, padedantis rinkti įrodymus ir gerinti saugumą⁵³.

Siekiant išlaikyti neutralumą vaizdo kamerų naudojimo etinių aspektų atžvilgiu, pagal ĮSSI vertinama, ar jos naudojamos bendrose įkalinimo įstaigos zonos, kuriose privatumą nebūtina užtikrinti. Kitos patalpos (pvz., kameros, vonios kambariai ir tualetai) į vertinimą neįtraukiamos, nors yra įrodymų, kad kai kuriuose kalėjimuose vaizdo kontrolės priemonės net ir ten yra naudojamos.

Vertinant stebėjimą vaizdo kameromis, atsižvelgiama į trijų kategorijų patalpas: išorės tvorą (įskaitant vartus), bendras vidaus patalpas (įskaitant koridorius ir laiptines) ir bendro naudojimo zonas lauke. Išorės tvoros ir vartų stebėjimo vaizdo kameromis tikslas – padėti užtikrinti įkalinimo įstaigos saugumą, nustatyti asmenų ar transporto priemonių tapatybę ir nuspręsti, ar reikia papildomai stebėti į įkalinimo įstaigą atėjusius asmenis. Bendras zonas stebint vaizdo kameromis, lengviau pastebėti netinkamą kalinių elgesį, nusiųsti pastiprinimą, kai to reikia personalo saugumui užtikrinti, koordinuoti veiksmus incidentų atveju ir įrodymams rinkti⁵⁴.

Bandomasis ĮSSI įgyvendinimas parodė, kad dauguma tirtų įkalinimo įstaigų saugumui pagerinti naudojo kurio nors tipo stebėjimo vaizdo kameromis technologiją. Dažniausiai tokios sistemos naudojamos išorės tvoroms ir vartams stebėti, o bendros zonos (viduje ir lauke) stebimos tik iš

⁵³ Troy Allard, Richard Wortley, and Anna Stewart, "The Purposes of CCTV in Prison", *Security Journal*, no. 19 (2006): 58–70, doi:10.1057.

⁵⁴ Ibid.

dalies. Nė viena iš tirtų įkalinimo įstaigų nepranešė, kad vaizdo kontrolės įrangos apskritai nenaudoja.

4.7. Apsauga nuo gaisro

Gaisrai yra vieni iš pavojingiausių ir daugiausia žalos sukeliančių incidentų įkalinimo įstaigose. Jie gali kilti dėl įvairių veiksnių: elektros gedimų, rūkymo, padegimo ir kt. Tyrimai rodo, kad gaisrus labai dažnai tyčia sukelia kaliniai, norėdami įbauginti darbuotojus ir kitus kalinius, sunaikinti įkalinimo įstaigos ar asmeninę turtą, atitraukti dėmesį nuo planuojamo išpuolio arba pabėgimo, mėgindami nusižudyti ir iš nuobodulio⁵⁵.

Veiksminga prevencija apima atitinkamas vidaus taisykles, švietimo ir infrastruktūros priemonės.

Taisyklės ir švietimo priemonės sunku vertinti, nes skirtingose šalyse ir įkalinimo įstaigose jos gana nevienodos. Incidentų skaičius taip pat nėra patikimas rodiklis, nes skirtingose šalyse (ir, rečiau, skirtingose įkalinimo įstaigose) taikoma skirtinga tokių atvejų registravimo procedūra.

Dėl to vertinant pagal ĮSSI daugiausia dėmesio skiriama infrastruktūros priemonėms, ypač veikiančioms priešgaisrinės signalizacijos sistemoms. Tokios sistemos yra labai svarbios, nes kilus gaisrui jos suteikia galimybę laiku reaguoti ir tokiu būdu sumažinti galimą žalą asmenims ir turtui.

Pagal ĮSSI vertinama, ar priešgaisrinės signalizacijos sistemos yra įdiegtos kamerose ir bendrose zonose. Diferencijuotas vertinimas grindžiamas prielaida, kad, palyginti su bendromis patalpomis, kameros yra mažiau stebimos (pvz., vaizdo stebėjimo kameromis) ir, kita vertus, jas sunkiau pasiekti įvykus incidentui. Tyrimų duomenimis, gaisrai kamerose dažniausiai kyla tuo metu, kai jose yra užrakintų kalinių⁵⁶.

Bandomasis ĮSSI įgyvendinimas parodė, kad, išskyrus „Lledoners“ kalėjimą, priešgaisrinės signalizacijos sistemos nėra naudojamos nei kameroje, nei (išskyrus kelias išimtis) bendrose zonose. Tokia situacija kelia ypač didelį nerimą, nes tai silpnina įkalinimo įstaigų apsaugą nuo gaisrų ir jų personalo gebėjimą laiku ir tinkamai reaguoti įvykus nelaimei.

⁵⁵ Joseph Su et al., „Smoke Detectors in Prison Cells“, *Fire Protection Engineering*, 2006, <http://magazine.sfpe.org/fire-detection-and-alarm/smoke-detectors-prison-cells>.

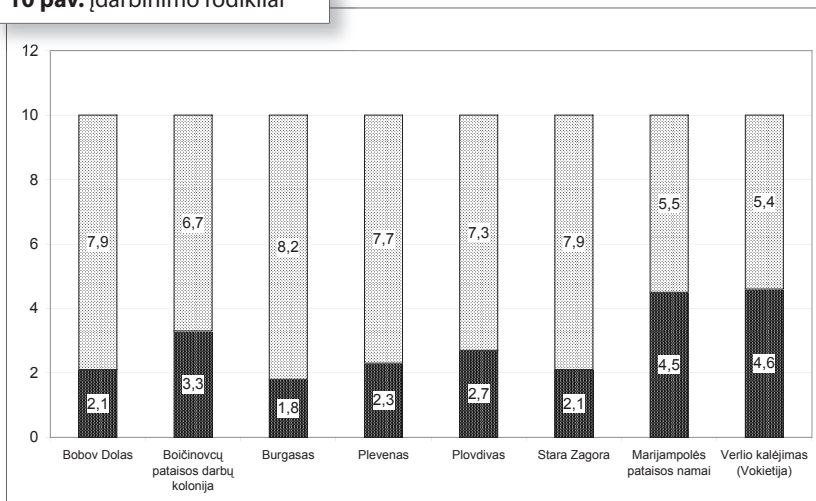
⁵⁶ Ibid.

5. ĮDARBINIMAS

Darbas įkalinimo įstaigose yra svarbi nusikaltėlių reabilitacijos priemonė. Dirbantys įkalininti asmenys nepraranda savo darbo įgūdžių, užsidirba šiek tiek pajamų, kurias gali panaudoti atlikdami bausmę arba vėliau. Kai kuriose šalyse (pvz., Bulgarijoje) darbas taip pat yra būdas sutrumpinti bausmės trukmę.

Darbą įkalinimo įstaigose reglamentuojančios teisinės nuostatos skirtingose šalyse skiriasi. Kita vertus, tarptautiniais standartais siekiama užtikrinti, kad darbas atitiktų nuteistųjų fizinę ir psichinę būklę ir nekeltų skausmo.

10 pav. Įdarbinimo rodikliai

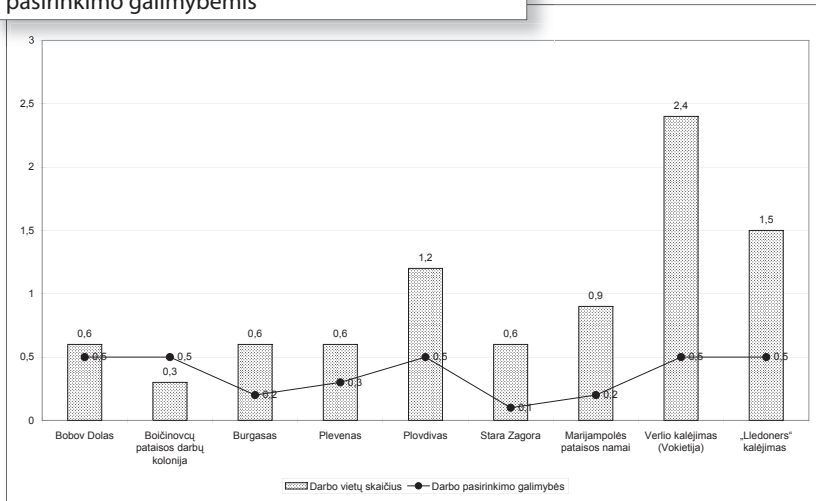
5.1. Darbo vietų skaičius

Tarptautiniu mastu pripažintų normų, kurios reglamentuotų darbo vietų skaičių įkalinimo įstaigose, nėra. Jungtinės Tautos reikalauja, kad įkalinimo įstaigos kalinius pakankamai aprūpintų naudingu darbu, kad jie būtų aktyviai užimti visą įprastą darbo dieną (TMT 71.3 taisyklė).

Pagal JSSI vertinamas tik įkalinimo įstaigų gebėjimas įkalintiesiems pasiūlyti darbo ir neatsižvelgiama į faktišką dirbančių nuteistųjų skaičių. Šis metodas yra grindžiamas tuo, kad darbas įkalinimo įstaigose nėra privalomas ir priklauso nuo laisvos nuteistųjų valios. Yra šalių (pvz., Bulgarija), kur darbas teikia tam tikrų lengvatų, įskaitant (bet neapsiribojant) įkalinimo bausmės trukmės sutrumpinimą. Tokiose šalyse įkalinimo įstaigos pareiga aprūpinti darbu kiekvieną kalinį yra dar svarbesnė, nes trūkstant darbo vietų kaliniai negali pasinaudoti numatytais paskatomis. Tačiau daugelyje šalių tokios paskatos nėra numatytos, todėl, siekiant užtikrinti vertinimo palyginamumą, dirbančių kalinių dalis į vertinimą nebuvo įtraukta.

Vertinimas grindžiamas prielaida, kad įkalinimo įstaiga, jei ji visiškai užpildyta, turėtų sugebėti darbu aprūpinti bent 90 proc. nuteistųjų. Vertinant atsižvelgiama į pradinį įkalinimo įstaigos vietų skaičių, o ne į faktišką kalinių skaičių, nes pastarasis nuolat keičiasi ir dažnai priklauso nuo veiksmų, kurių įkalinimo įstaigos administracija negali kontroliuoti. Kita vertus, įkalinimo įstaigos, nesugebančios darbu aprūpinti bent 10 proc. nuteistųjų, bus įvertintos žemiausiu balu.

Bandomasis JSSI įgyvendinimas patvirtino anksčiau pastebėtą nerimą keliančią tendenciją: darbo vietų skaičius daugelyje įkalinimo įstaigų yra kritiškai mažas. Išskyrus kelis retus atvejus, tirtos įkalinimo įstaigos pranešė, kad jos gali įdarbinti mažiau nei 30 proc. nuteistųjų. Kai kuriais kraštutiniais atvejais įkalinimo įstaigos darbu galėjo aprūpinti mažiau nei 10 proc. nuteistųjų.

11 pav. Darbo vietų skaičius, palyginti su darbo pasirinkimo galimybėmis

5.2. Darbo pasirinkimas

Jungtinės Tautos ir Europos Taryba reikalauja, kad įkalinimo įstaigų suteikiamo darbo pobūdis, kiek tai įmanoma, palaikytų ar vystytų gebėjimus, kurie leistų kaliniui išėjus į laisvę užsidirbti savo pragyvenimui (TMT 71.4 taisyklė ir EKT 26.3 taisyklė). Tačiau objektyviai įvertinti, ar įkalinimo įstaigos pasiūlyto darbo pobūdis atitinka šį reikalavimą, labai sunku, nes tai priklauso nuo daugelio veiksnių, įskaitant išorės veiksnius.

Tačiau, be darbo pobūdžio reikalavimo, įkalinimo įstaigos taip pat turi nuteistiesiems suteikti galimybę rinktis iš kelių alternatyvių darbo galimybių. Jungtinės Tautos ir Europos Taryba šiuo atžvilgiu numato aiškias taisykles (TMT 71.6 taisyklė ir EKT 26.6 taisyklė).

ĮSSI galimybę pasirinkti darbą vertina pagal tai, kiek kaliniams yra siūloma alternatyvų, darant prielaidą, kad šis skaičius turėtų būti didesnis nei penki. Nepaisant kritiškai žemo įdarbinimo galimybių lygio tikrintose įkalinimo įstaigose, šį reikalavimą jos vykdo arba nurodo, kad siūlo tam tikrą, nors ir mažesnę, skaičių alternatyvų. Visos tirtos įkalinimo įstaigos kaliniams suteikė darbo pasirinkimo galimybę (bent taip užfiksuota dokumentuose).

5.3. Galimybė įsidarbinti neįgaliems kaliniams

Tarptautiniuose teisės aktuose numatytos rekomenduojamos taisyklės dėl asmenų su negalia daugiausia skirtos jų sveikatos priežiūrai. Taigi, pvz., KPK reikalauja, kad kaliniai su fizine negalia būtų aprūpinti pagalbos priemonėmis, panašiomis į tas, kurios suteikiamos laisvėje⁵⁷. Tačiau kai kalbama apie įdarbinimą, šių grupių įkalintiesiems skirtų specialių taisyklių nėra.

Siekiant palengvinti kalinių su negalia reabilitaciją ir socialinę reintegraciją bei užkirsti kelią jų socialinei atskirčiai įkalinimo įstaigoje, būtina užtikrinti, kad jie, jei pageidauja, galėtų įsidarbinti.

Dėl sudėtingos negalios klasifikacijos ir įvairiose šalyse taikomų skirtingų taisyklių ir nuostatų sudėtinga į vertinimą įtraukti visų asmenų su negalia kategorijas. Dėl šios priežasties pagal ĮSSI vertinama, ar gali įsidarbinti trijų konkrečių kategorijų asmenys: kaliniai su regėjimo negalia, kaliniai su klausos negalia ir kaliniai su judėjimo negalia. Nors šie negalios tipai laisvėje labiausiai paplitę, tokių asmenų įdarbinimo problemos yra sunkiausiai sprendžiamos.

Bandomasis ĮSSI įgyvendinimas atskleidė, kad, su nedidelėmis išimtimis, įkalinimo įstaigos nė vienos iš šių kategorijų asmenų nesugeba aprūpinti tinkamu darbu. Turint omenyje neseniai nustatytas tendencijas, kad kalinių su negalia skaičius didėja (iš dalies dėl kalinių senėjimo), tokia išvada kelia ypač didelį susirūpinimą⁵⁸.

5.4. Atlygis

Visuotinai pripažinta, kad darbas įkalinimo įstaigose turi būti apmokamas, tačiau atlygio dydis ir mokėjimo būdai įvairiose šalyse skiriasi.

Jungtinės Tautos ir Europos Taryba reikalauja už kalinių darbą mokėti teisingą atlyginimą ir jiems sudaryti galimybę savo uždarbį išleisti nedraudžiamais asmeninio naudojimo daiktams įsigyti, išsiųsti savo šeimoms

⁵⁷ *Commentary to Recommendation Rec (2006) 2 of the Committee of Ministers to Member States on the European Prison Rules.*

⁵⁸ Enggist et al., *Prisons and Health.*

arba taupyti tam, kad galėtų panaudoti išėję į laisvę (TMT 76.1, 76.2 ir 76.3 taisyklės ir EKT 26.10, 26.11 ir 26.12 taisyklės). Pasak KPK, pageidautina, kad kaliniams mokamas darbo užmokestis atitiktų laisvėje mokamo darbo užmokesčio lygį⁵⁹.

Šios srities moksliniuose tyrimuose rekomenduojama kaliniams mokėti panašų atlyginimą ir tai laikoma priemone paskatinti juos dirbti ir sustiprinti jų atsakomybės ir savigarbos jausmą⁶⁰.

Skirtingų šalių ekonominė padėtis nevienoda, jose galioja skirtingi įstatymai, todėl kaliniams mokamą atlygį galima palyginti jį lyginant su visuotinai pripažintu darbo užmokesčio lygio standartu. ĮSSI naudojamas valstybės bendrųjų nacionalinių pajamų (BNP) dydis – vienas iš visų priėnamų tarptautinių šios srities rodiklių. BNP – tai visos pajamos, kurias šalyje ir užsienyje uždirbo šalies rezidentai. Jis apskaičiuojamas prie bendrojo vidaus produkto (BVP) pridėjus užsienio rezidentų uždirbtas pajamas ir atėmus pajamas, kurias šalies ekonominėje teritorijoje uždirbo nerezidentai. Pasaulio bankas kasmet skelbia beveik visų pasaulio šalių BNP.

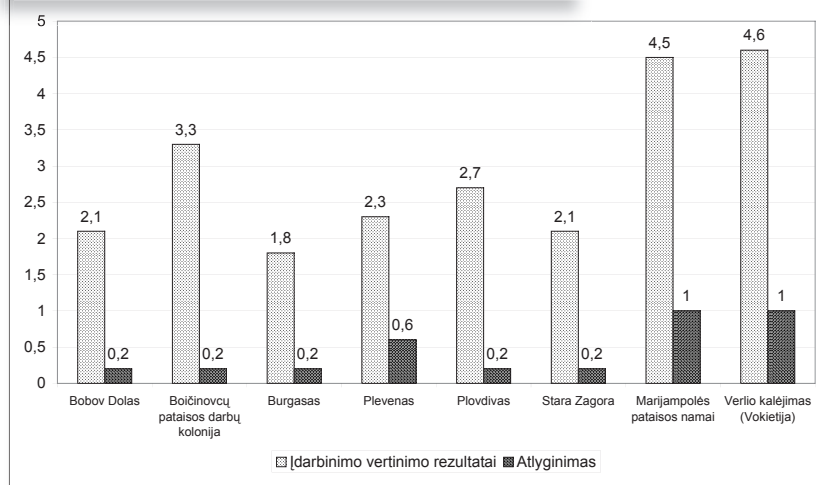
Vertinimas pagal ĮSSI grindžiamas prielaida, kad tinkamas kalinio atlygis turėtų būti lygus bent 5 proc. šalies BNP. Kita vertus, žemiausias balas skiriamas toms įkalinimo įstaigoms, kurių kaliniams mokamas atlygis yra mažesnis nei 0,5 proc. šalies BNP.

Bandomasis ĮSSI įgyvendinimas parodė, kad tarp šalių esama reikšmingų skirtumų: Vokietijos ir Lietuvos įkalinimo įstaigos 5 proc. tikslą sėkmingai pasiekė, o Bulgarijos įkalinimo įstaigose mokamo atlygio lygis yra nuo 1 proc. iki 1,5 proc. Katalonijoje (Ispanija) atlygis sudaro net mažesnę šalies BNP dalį (0,5–1 proc.), todėl dauguma dirbančių nuteistųjų uždirba maždaug 100 Eur per mėnesį, tačiau reikia turėti omenyje, kad kaliniai Ispanijoje dirba 4 valandas per dieną.

⁵⁹ *Commentary to Recommendation Rec (2006) 2 of the Committee of Ministers to Member States on the European Prison Rules.*

⁶⁰ Frances H. Simon, *Prisoners' Work and Vocational Training* (London: Routledge, 1999).

12 pav. Atlyginimo ir bendrų įdarbinimo vertinimo rezultatų palyginimas

5.5. Socialinė apsauga

Jei iš kalinių atimamos jų socialinės apsaugos teisės, sumažėja jų galiybės sėkmingai integruotis į visuomenę jiems išėjus į laisvę. Tarptautinės teisės dokumentai šį pavojų pripažįsta ir aiškiai rekomenduoja, kad socialinės apsaugos teisės ir parama būtų skiriama neatsižvelgiant į paskirtą bausmę.

Jungtinės Tautos rekomenduoja imtis priemonių siekiant apsaugoti (tiek, kiek tai atitinka įstatymus ir paskirtą bausmę) kalinių teises, susijusias su, inter alia, socialinės apsaugos teisėmis ir parama (TMT 61 taisyklė). Europos Taryba taip pat reikalauja, kad dirbantys kaliniai, kiek tai įmanoma, būtų įtraukti į nacionalinę socialinio aprūpinimo sistemą (EKT 26.17 taisyklė).

Dėl didelių skirtumų tarp nacionalinių socialinės apsaugos sistemų sunku atlikti kalinių socialinės apsaugos statuso lyginamąjį vertinimą. Tačiau šį statusą galima lyginti su tuo, kuris suteikiamas laisvėje. ĮSSI grindžiamas prielaida, kad socialinės apsaugos teisės įkalinimo įstaigose turi būti identiškos ar bent panašios į laisvėje gyvenančių asmenų teises; kaliniai neturėtų būti diskriminuojami vien tik dėl to, kad yra įkalinti.

Vertinant atsižvelgiama ir į dirbančių, ir į nedirbančių nuteistųjų socialinės apsaugos statusą; jis lyginamas su dirbančių ir nedirbančių asmenų statusu laisvėje. Dirbantiems kaliniams ypač svarbu naudotis visomis su jų darbu susijusiomis privilegijomis, nepaisant to, kad jie yra netekę laisvės. Turint omenyje tai, kad daugelio įkalinimo įstaigų galimybės aprūpinti darbu visus norinčiuosius yra ribotos, teisių lygybės klausimas dar svarbesnis nedirbantiems nuteistiesiems.

Bandomasis ĮSSI įgyvendinimas atskleidė nerimą keliančią situaciją, kad daugelis kalinių yra visiškai arba iš dalies pašalinti iš nacionalinės socialinės apsaugos sistemos. Išskyrus keletą nedidelių išimčių, nė vienoje iš tiriamų įkalinimo įstaigų kaliniams nebuvo suteiktos tokios pačios socialinės apsaugos teisės ir parama, kokia buvo prieinama plačiajai visuomenei. Ypač didelį nerimą kelia padėtis Bulgarijoje, kur dirbantys ir nedirbantys kaliniai yra visiškai pašalinti iš socialinės apsaugos sistemos.

5.6. Profesinis lavinimas ir mokymas

Profesinė kvalifikacija ir profesinis mokymas yra reikšminga kalinių reabilitacijos dalis. Tokio profesinio lavinimo ir mokymo tikslas yra tobulinti profesinius kalinių įgūdžius ir taip padidinti jų galimybes rasti darbą išėjus į laisvę. Be to, tyrimai parodė, kad mokymo kursus lankantys kaliniai paprastai būna labiau patenkinti savo darbu nei tie, kurie įkalinimo įstaigose vien tik dirba⁶¹.

Tarptautiniuose teisės dokumentuose taip pat pripažįstama profesinio lavinimo ir mokymo svarba, ypač jauniems pažeidėjams. Jungtinės Tautos ir Europos Taryba teigia, kad kaliniams, kuriems tai gali būti naudinga, ypač jauniems kaliniams, turi būti sudarytos sąlygos lankyti profesinio mokymo kursus (TMT 71.5 taisyklė ir EKT 26.5 taisyklė).

Kadangi daugelyje šalių profesinio lavinimo ir mokymo kursų lankymas neprivalomas ir kaliniams numatytos paskatos įvairiose šalyse skiriasi, pagal ĮSSI vertinamos tik įkalinimo įstaigos galimybės tokius kursus pasiūlyti, o ne juos lankančių kalinių dalis. Panašiai kaip vertinant įdarbinimo galimybes, šiuo atveju taip pat daroma prielaida, kad įkalinimo įstaigos turėtų sugebėti profesinį lavinimą ir mokymą pasiūlyti bent 90 proc. kalinių, jei tik jos nėra perpildytos. Jei jų galimybės mažesnės, skiriamas mažesnis balas.

⁶¹ Ibid.

Bandomasis ĮSSI įgyvendinimas rodo, kad daugelyje tirtų įkalinimo įstaigų profesinio lavinimo ir mokymo galimybės yra kritiškai mažos. Nė viena iš įkalinimo įstaigų nenurodė galinti teikti mokymo paslaugas daugiau nei 20 proc. įkalinimų; daugelyje kalėjimų, ypač Bulgarijoje, mokyti gali mažiau nei 10 proc. kalinių.

5.7. Išmokos darbo neturintiems kaliniams

Turint omenyje tai, kad daugelis įkalinimo įstaigų negali aprūpinti darbu visų dirbti norinčių kalinių, kalinių bedarbių klausimas yra ypač svarbus. Darbo neturintys kaliniai negauna atlygio ir negali pasinaudoti kitomis paslaugomis, kurios prieinamos tiems, kurie dirba. Išskyrus kalinius, kurie nedirba dėl to, kad nenori, kiti darbo neturintys kaliniai yra patekę į nepalankią padėtį ir susiduria su skirtingu požiūriu į juos.

Įkalinimo įstaigos, kurios negali pasiūlyti darbo visiems nuteistiesiems, pareiškusiems norą dirbti, turėtų taikyti tinkamus kompensavimo mechanizmus, kad būtų išvengta diskriminacijos.

Pagal ĮSSI vertinamos nedirbantiems nuteistiesiems mokamos išmokos jas lyginant su tomis, kurias gauna bedarbiai laisvėje. Šis požiūris remiasi prielaida, kad paskirta baudmė neturėtų turėti įtakos su nedarbu susijusioms teisėms, o kaliniai turėtų gauti vienodą bedarbio kompensaciją, neatsižvelgiant į jų konkretų statusą, t. y. įkalinimą. Indekse atsižvelgiama ne tik į išmokų dydį, bet ir į išmokų skyrimo sąlygas.

Bandomasis ĮSSI įgyvendinimas parodė, kad daugumoje tikrintų institucijų kaliniams nėra mokamos tokios bedarbio išmokos, kokias bedarbiai gauna laisvėje. Ypač didelį nerimą kelia padėtis Bulgarijoje, kur daugelis įkalinimo įstaigų nurodė, kad išmokų bedarbiams mokėjimo praktika apskritai neegzistuoja.

5.8. Darbo teisės aktų taikymas įkalinimo įstaigose

Jungtinės Tautos ir Europos Taryba rekomenduoja, kad darbo įkalinimo įstaigose organizavimas ir metodai būtų maksimaliai panašūs į analogiško darbo visuomenėje organizavimą ir metodus, siekiant parengti ka-

linius normalaus profesinio gyvenimo sąlygoms (TMT 72.1 taisyklė ir EKT 26.7 taisyklė). Rezoliucijoje Nr. (75) 25 „Dėl kalinių darbo“ Europos Taryba nacionalinėms vyriausybėms aiškiai rekomenduoja sudaryti išorės standartų reikalavimus atitinkančias darbo sąlygas⁶².

Visų pirma, kalinių sveikatos apsaugos ir jų darbo saugumo užtikrinimo priemonės turi būti ne mažiau griežtos nei laisvėje darbuotojams taikomos priemonės (TMT 74.1 taisyklė ir EKT 26.13 taisyklė). Reikia numatyti lėšas, iš kurių kaliniams būtų mokamos kompensacijos gamybinės traumos (profesinio susirgimo) atveju, o sąlygos negali būti mažiau palankios nei įstatymo numatytos sąlygos darbininkams laisvėje (TMT 74.2 taisyklė ir EKT 26.14 taisyklė).

Abi organizacijos teigia, kad maksimali kalinių darbo dienos ir darbo savaitės trukmė turi atitikti vietos normas arba papročius, apsprendžiančius laisvų darbuotojų įdarbinimo sąlygas. Kaliniai turi turėti vieną išveiginę dieną per savaitę ir pakankamai laiko savišvietai, kitiems užsiėmimams, gydymui ar reabilitacijai (TMT 75.1 ir 75.2 taisyklės ir EKT 26.15 ir 26.16 taisyklės).

Pagal ĮSSI vertinami du darbo sąlygų komponentai: darbo laikas, įskaitant laisvadienius, ir darbuotojų sauga ir sveikata. Vertinimas grindžiamas prielaida, kad įkalinimo įstaigose taikomos taisyklės turi būti bent tokios pačios kaip laisvėje. Bet koks nukrypimas nuo šio principo, ypač darbuotojų saugos ir sveikatos atžvilgiu, būtų vertinamas neigiamai.

Bandomasis ĮSSI įgyvendinimas parodė, kad įkalinimo įstaigos galiojančių nuostatų laikosi, nors kai kurios iš jų nurodė, kad darbo laiko ir laisvų dienų taisyklės taiko su apribojimais.

⁶² Resolution No (75) 25 on Prison Labour, 1975.

6. SVEIKATOS PRIEŽIŪRA

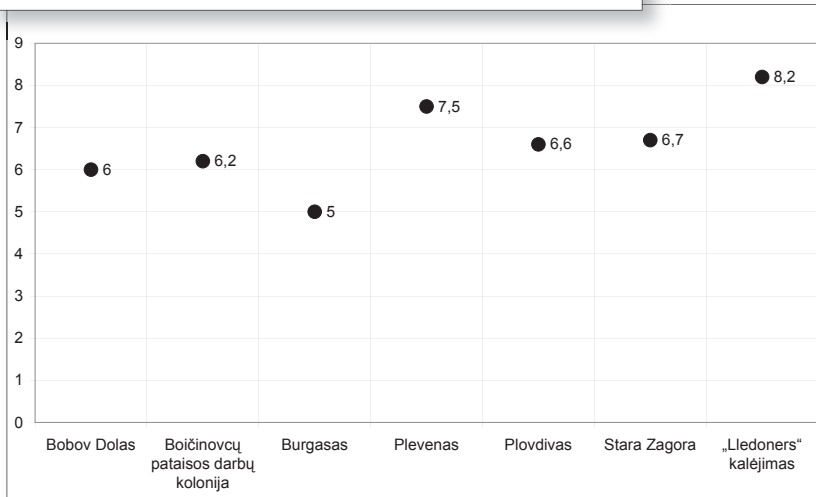
Sveikatos priežiūra įkalinimo įstaigose svarbi dėl įvairių priežasčių. Kaliniai, būdami izoliuoti nuo visuomenės, praktiškai netenka galimybės naudotis sveikatos priežiūros paslaugomis, kuriomis jie naudodavosi prieš įkalinimą. Be to, tyrimai rodo, kad sergamumas užkrečiamosiomis ligomis kalėjime yra daug didesnis nei laisvėje. Šią situaciją sunkina prastos gyvenimo sąlygos ir perpildymas, būdingas daugeliui įkalinimo įstaigų. Sveikatos priežiūra įkalinimo įstaigose glaudžiai susijusi su visuomenės sveikata apskritai. Kaip pažymėjo PSO, tarp kalinių paprastai būna daug asmenų, sergančių rimtomis ir dažnai gyvybei pavojingomis ligomis; tokie asmenys vėliau grįžta į bendruomenę su naujomis ligomis ir nekontroliuojamos būklės, galinčios kelti grėsmę bendruomenės sveikatai⁶³. KPK taip pat pritaria nuomonei, kad užkrečiamųjų ligų plitimas kelia grėsmę ne tik kalinių ir personalo, bet ir visos bendruomenės sveikatai⁶⁴.

Kaip pažymėjo KSK, kai valstybė iš asmenų atima laisvę, ji įsipareigoja rūpintis jų sveikata, kad kalinių būklė juos išleidžiant iš kalėjimo būtų ne blogesnė nei jų būklė atvykus⁶⁵.

⁶³ Enggist et al., *Prisons and Health*.

⁶⁴ *Commentary to Recommendation Rec (2006) 2 of the Committee of Ministers to Member States on the European Prison Rules*.

⁶⁵ *Ibid.*

13 pav. Sveikatos priežiūros ir kalinių skaičiaus palyginimas

6.1. Sveikatos draudimas

Jungtinės Tautos ir Europos Taryba rekomenduoja įkalinimo įstaigų medicinos tarnybas organizuoti glaudžiai bendradarbiaujant su bendrąja visuomenės ar šalies sveikatos apsaugos administracija (TMT 22.1 taisyklė ir EKT 40.1 taisyklė). Be to, Europos Taryba nustatė, kad sveikatos priežiūros paslaugos turi būti integruotos į nacionalinę sveikatos politiką ir su ja suderintos (EKT 40.2 taisyklė).

Kaliniai, iš kurių atimta laisvė, neturėtų būti šalinami iš šalies sveikatos draudimo sistemos. Toks pašalinimas galėtų apriboti jų galimybes naudotis sveikatos priežiūros paslaugomis ne tik įkalinimo metu, bet ir jiems išėjus į laisvę. Todėl svarbu, kad vyriausybė imtųsi būtinų priemonių tam, jog įkalinieji įkalinimo metu būtų tinkamai apdrausti sveikatos draudimu.

Skirtingų šalių sveikatos draudimo sistemos labai skiriasi, todėl kalinių statusą išsamiai vertinti šiame kontekste yra sunku. Todėl pagal ĮSSI vertinama tik tai, ar yra galimybė rinktis valstybinį sveikatos draudimą ar panašų kitą. Aukščiausias balas skiriamas įkalinimo įstaigoms, kuriose sveikatos draudimas prieinamas visiems kaliniams, o žemiausias balas skiriamas įstaigoms, kuriose tokio draudimo nėra.

Bandomasis ĮSSI įgyvendinimas parodė, kad visose tirtose įkalinimo įstaigose kalinių sveikatos draudimo išlaidas padengia valstybė arba taikomas panašus sprendimas.

6.2. Medicinos darbuotojai

Pakankamas tinkamą kvalifikaciją turinčių medicinos darbuotojų skaičius yra viena iš būtinų veiksmingų sveikatos priežiūros paslaugų teikimo įkaltiesiems sąlygų. Jei darbuotojų nepakanka, paslaugos bus teikiamos pavėluotai arba bus blogos kokybės, o tai gali turėti rimtų padarinių kalinių sveikatai. Dėl sudėtingų darbo sąlygų ir kai kuriose šalyse mažo darbo atlygio daugelis įkalinimo įstaigų susiduria su rimtomis problemomis įdarbindamos sveikatos priežiūros darbuotojus.

Pagal ĮSSI vertinant įkalinimo įstaigų medicinos personalo darbuotojų skaičių, atsižvelgiama į keturių kategorijų specialistus: bendrosios praktikos gydytojus, slaugytojus, odontologus ir psichologus. Svarbu, kad būtų ir kitų kvalifikuotų darbuotojų. Tačiau tai dažnai priklauso nuo įkalinimo įstaigos kategorijos (pvz., moterų kalėjimuose įdarbinami ginekologai) arba nuo to, ar įkalinimo įstaigos teritorijoje yra ligoninė ar kita panaši įstaiga. Kadangi rengiant ĮSSI buvo stengiamasi, jog šią priemonę būtų galima taikyti visų tipų įkalinimo įstaigoms, tokie medicinos specialistai į vertinimą nebuvo įtraukti.

Daugelyje tarptautinių teisinių dokumentų itin daug dėmesio skiriama įkalinimo įstaigų medicinos personalui, įskaitant jų kvalifikaciją ir įgūdžius, profesionalų elgesį ir etiką. Kita vertus, yra keli konkretūs reikalavimai, nusakantys tinkamiausią specialistų skaičių.

Pasak Jungtinių Tautų, kiekvienoje įkalinimo įstaigoje turi būti bent vienas šiek tiek psichiatrijos žinių turintis kvalifikuotas medicinos pareigūnas (TMT 22.1 taisyklė). Panaši taisyklė taip pat numatyta Europos kalinio įstaigų taisyklėse (EKT 41.1 taisyklė).

Be to, Jungtinės Tautos rekomenduoja, kad didesnėse įkalinimo įstaigose, kurios privalo turėti vieną ar daugiau etatinių medicinos pareigūnų, bent vienas iš jų turėtų gyventi įkalinimo įstaigoje arba netoli jos (TMT 52.1 taisyklė). Mažesnėse įkalinimo įstaigose medicinos pareigūnas turėtų lan-

6. SVEIKATOS PRIEŽIŪRA

kytis kasdien ir turėtų gyventi netoli, kad galėtų skubiai suteikti neatidėliotiną pagalbą (TMT 52.2 taisyklė).

Europos Taryba nustato panašias taisykles, kuriomis remdamosi įkalinimo įstaigos privalo užtikrinti, kad prireikus būtų suteikta skubi atitinkamo kvalifikuoto gydytojo pagalba, ir privalo įdarbinti etatinį gydytoją arba pasirūpinti, kad įkalinimo įstaigose reguliariai lankytųsi antraeilės pareigas einantys gydytojai (EKT 41.1 ir 41.2 taisyklės).

Savo rekomendacijoje Nr. R (98) 7 „Dėl etinių ir organizacinių sveikatos apsaugos aspektų įkalinimo įstaigose“ Europos Taryba numato tolesnes įkalinimo įstaigų medicinos personalo gaires. Remdamosi šiuo dokumentu, didelių įkalinimo įstaigų sveikatos priežiūros tarnybos turi turėti pakankamai visai darbo dienai įdarbintų kvalifikuotų medicinos, slaugos ir techninių darbuotojų; jų skaičius turi priklausyti nuo įkalintųjų skaičiaus, kaitos ir vidutinės sveikatos būklės⁶⁶. Rekomendacijos aiškinamojoje ataskaitoje priduriama, kad įstaigose, kuriose priežiūros reikia nedideliam kalinių skaičiui (ypač jei dauguma kalinių yra jauni ir sveiki), sveikatos priežiūros darbuotojai (kvalifikuoti gydytojai, slaugytojai ir visi kiti sveikatos priežiūros specialistai) gali dirbti ne visą darbo dieną, tačiau didelėse įstaigose turi būti visą dieną dirbančių sveikatos priežiūros darbuotojų ir ne visą dieną dirbančių papildomų darbuotojų, kurie, esant reikalui, jiems galėtų padėti, ypač po darbo valandų⁶⁷.

KPK pabrėžia, kad tam, jog kaliniams reikalui esant būtų teikiamos sveikatos priežiūros paslaugos, kiekviena įkalinimo įstaiga turėtų paskirti kvalifikuotą gydytoją, ir rekomenduoja, jog didesnės įkalinimo įstaigos turėtų turėti pakankamą skaičių visą dieną dirbančių gydytojų⁶⁸.

Jungtinės Tautos ir Europos Taryba reikalauja, kad būtų teikiamos kvalifikuotų odontologų paslaugos (TMT 22.3 taisyklė ir EKT 41.5 taisyklė). PSO šį reikalavimą išdėsto detaliau ir pažymi, kad įkalinimo įstaigos turėtų pasiūlyti visapusišką odontologinę priežiūrą ir taikyti pacientų klininius poreikius atitinkančius gydymo būdus bei rekomenduoja, kad odontologijos

⁶⁶ *Recommendation No R (98) 7 Concerning the Ethical and Organisational Aspects of Health Care in Prison*, 1998, <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2622574&SecMode=1&DocId=463258&Usage=2>.

⁶⁷ *Explanatory Memorandum to Recommendation (98) 7 on the Ethical and Organisational Aspects of Health Care in Prison*, 1998, <http://www.unav.es/cdb/ccoerec98-7exp.html>.

⁶⁸ *Commentary to Recommendation Rec (2006) 2 of the Committee of Ministers to Member States on the European Prison Rules*.

skyriuose dirbtų, jei reikia, ir burnos higienos specialistai, dantų gydytojai, burnos priežiūros pedagogai⁶⁹.

Įkalinimo įstaigose taip pat turėtų dirbti slaugytojai, nors jie ir nėra tiesiogiai įvardyti. KPK nurodo, kad į Europos kalinimo įstaigų taisyklėse (EKT 41.4 taisyklė) minimą tinkamai parengtą medicinos personalą reikėtų įtraukti tinkamos kvalifikacijos slaugytojus⁷⁰.

Kai kalbama apie psichologus, remiantis Europos kalinimo įstaigų taisyklėmis, į įkalinimo įstaigų personalo sudėtį, kiek tai įmanoma, turi būti įtraukta pakankamai specialistų, įskaitant, be kitų, ir psichologus (EKT 89.1 taisyklė).

Pagal ĮSSI aprūpinimas sveikatos priežiūros darbuotojais vertinamas pagal jų darbo laiką. Taigi aukščiausias balas skiriamas toms įkalinimo įstaigoms, kurių medicinos personalas teikia paslaugas 24 valandas per parą, 7 dienas per savaitę, kaip rekomenduoja Europos Taryba⁷¹. Tik bendrosios praktikos gydytojų ir slaugytojų atveju, remiantis ĮSSI, taip pat vertinamas jų skaičius šimtui kalinių, nes manoma, kad jie kviečiami, kai prireikia skubios pagalbos.

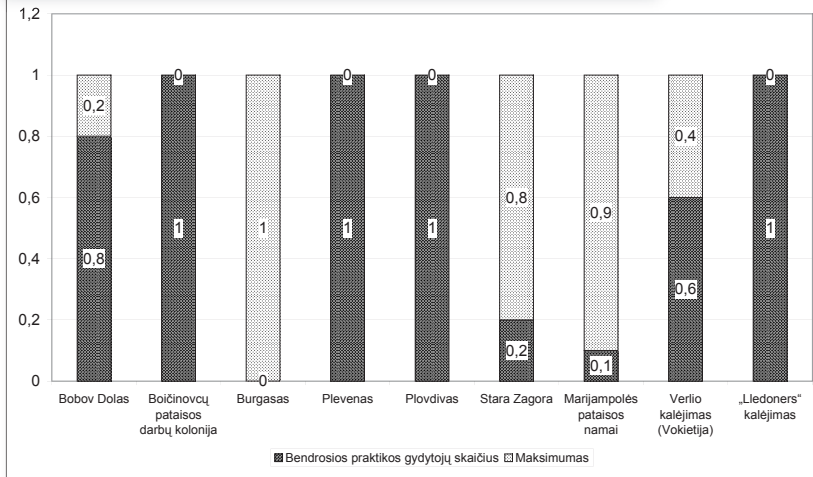
Bandomasis tyrimas parodė, kad daugumoje tirtų įkalinimo įstaigų medicinos darbuotojų nepakanka. Tirtose įkalinimo įstaigose trūksta gydytojų ir slaugytojų. Kai kurios įkalinimo įstaigos pranešė, kad jos net nesinaudoja slaugytojų paslaugomis. Tokiose įstaigose nėra nuolat dirbančių odontologų ir psichologų; jie įkalinimo įstaigose lankosi tik tam tikromis dienomis, dėl to jų galimybės teikti skubią pagalbą yra ribotos.

⁶⁹ Enggist et al., *Prisons and Health*.

⁷⁰ *Commentary to Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to Member States on the European Prison Rules*.

⁷¹ *Explanatory Memorandum to Recommendation (98) 7 on the Ethical and Organisational Aspects of Health Care in Prison*.

14 pav. Bendrosios praktikos gydytojų skaičiaus vertinimas (iš didžiausio galimo balų skaičiaus)

6.3. Gydytojo pasirinkimas

Remiantis Europos kalinimo įstaigų taisyklėmis, kaliniams turi būti užtikrintos šalyje teikiamos medicininės paslaugos be jokios diskriminacijos dėl jų juridinio statuso (EKT 40.3 taisyklė).

Siekiant įvertinti šalyje teikiamų medicininių paslaugų apimtį, ĮSSI analizuoja kaliniams suteiktus leidimus patekti pas jų pasirinktą gydytoją. Tokiais atvejais atitinkamas gydytojas paprastai pakviečiamas pas kalinį, tačiau taip pat galima kaliniui leisti apsilankyti pas gydytoją su sąlyga, kad bus pasirūpinta visomis būtinomis saugumo priemonėmis.

Vertinant pagal ĮSSI, nėra svarbu, kur įkalinantieji susitinka su jų pasirinktu sveikatos priežiūros specialistu. Taip pat nėra svarbu, ar kalinys iš tikrųjų apsilankė pas gydytoją, nes jų susitikimas gali neįvykti dėl priežasčių, kurių įkalinimo įstaigos administracija negali kontroliuoti. ĮSSI grindžiamas prielaida, kad suteikdama leidimą įkalinimo įstaiga suteikė kaliniui galimybę pasinaudoti išorės sveikatos priežiūros paslaugomis. Šiuo atžvilgiu remiantis ĮSSI vertinama, kokia dalis prašymų suteikti leidimus patenkinama, darant prielaidą, kad jei patenkinama bent 75 proc. prašymų, reikalavimo

suteikti prieigą prie išorės paslaugų yra laikomasi. Šis skaičius pasirinktas įvertinus, kad tam tikrais atvejais prašymai gali būti pagrįstai atmesti dėl saugumo problemų ar kitų priežasčių.

Bandomasis ĮSSI įgyvendinimas parodė, kad daugumai įkalinimo įstaigų numatyta 75 proc. rodiklį pavyko pasiekti, nors įkalinimo įstaigos nurodė gavusios labai nevienodą prašymų skaičių.

6.4. Stacionarus gydymas

Įkalinimo įstaigų galimybės kaliniams suteikti stacionarų gydymą yra svarbus veiksnys, nes kalinių perkėlimą į išorės medicinos įstaigas reglamentuojančios taisyklės dažnai numato apribojimų. Įkalinimo įstaigos stacionarų gydymą turėtų galėti pasiūlyti kaliniams, sergantiems ne tokiomis rimtomis ligomis, ir tiems, kuriems nereikia kvalifikuoto specialisto pagalbos ar specialios įrangos.

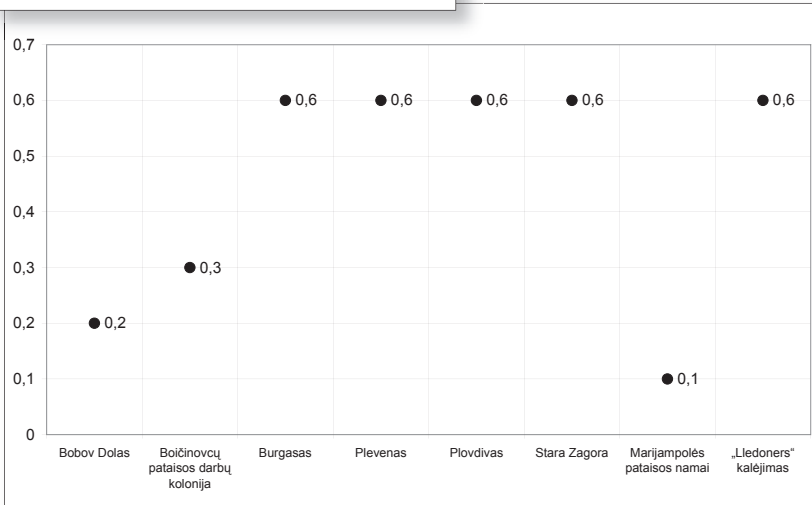
Siekiant pagal ĮSSI įvertinti įkalinimo įstaigų gebėjimą kaliniams teikti stacionarų gydymą, atsižvelgiama į tai, kokias tokio gydymo galimybes turi nacionalinė sveikatos priežiūros sistema. Remiantis priežiūros lygiavertiškumo principu, ĮSSI grindžiamas prielaida, kad įkalinimo įstaigų paslaugų teikimo gebėjimai turėtų būti panašūs į tuos, kuriuos turi šalies medicinos įstaigos.

ĮSSI taikomas rodiklis – šimtui kalinių tenkantis ligoninės lovų skaičius. Tai yra visuotinai pripažintas rodiklis šalies sveikatos priežiūros sistemos pajėgumui įvertinti. Remiantis Pasaulio banko duomenimis, Europos Sąjungoje šimtui gyventojų vidutiniškai tenka 0,56 ligoninės lovos⁷².

Atsižvelgiant į tai, kad stacionarų gydymas įkalinimo įstaigose nėra skirtas sunkiems ligoniams, kurie turėtų būti gydomi ligoninėse, ĮSSI grindžiamas prielaida, kad įkalinimo įstaigos turi vidutiniškai turėti 0,3 ligoninės lovos šimtui kalinių.

Bandomasis tyrimas parodė, kad dauguma įkalinimo įstaigų turi stacionariam gydymui reikiamą minimalų ligoninės lovų skaičių. Nors nė viena iš įkalinimo įstaigų nepranešė, kad ligoninės lovų visiškai neturi, kai kuriose pataisos įstaigose ligoninės lovų buvo žymiai mažiau, nei reikalaujama.

⁷² *Hospital Beds (per 1,000 People)*, 2014, [http:// data.worldbank.org/indicator/SH.MED.BEDS.ZS](http://data.worldbank.org/indicator/SH.MED.BEDS.ZS).

15 pav. Ligoninės lovų skaičiaus rodikliai

6.5. Medicininė apžiūra atvykus

Jungtinės Tautos ir Europos Taryba mano, kad naujai atvykusių kalinių sveikata turėtų būti kuo greičiau patikrinta (TMT 24 taisyklė ir EKT 42.1 taisyklė).

KPK Europos kalinimo įstaigų taisyklių pastabose paaiškinama naujai atvykusių kalinių medicininės apžiūros svarba. Pasak KPK, tokia apžiūra medicinos personalui leistų nustatyti jau esančius susirgimus, nutraukus vartoti narkotikus pasireiškiantį poveikį, smurto pėdsakus, polinkį į savęs žalojimą ir imtis atitinkamų priemonių⁷³. Jungtinės Tautos pirminį sveikatos patikrinimą vertina panašiai ir nurodo, kad jis atliekamas siekiant nustatyti fizines ir psichines ligas bei imtis reikiamų priemonių, atskirti kalinius, kurie įtariami užsikrėtę infekcinėmis ar užkrečiamosiomis ligomis, atkreipti dėmesį į fizines ar psichines problemas, kurios gali trukdyti reabilitacijai, ir įvertinti, ar kalinių fizinė būklė tinkama darbui (TMT 24 taisyklė).

Pagal ĮSSI vertinamas laikas, per kurį atliekama naujai atvykusių kalinių pirminė sveikatos apžiūra. Atsižvelgiant į tarptautiniuose teisiniuose

⁷³ *Commentary to Recommendation Rec (2006) 2 of the Committee of Ministers to Member States on the European Prison Rules.*

dokumentuose aptartą šios pirminės apžiūros vaidmenį, jos tikslams pasiekti būtina, kad ji būtų atlikta laiku. Dėl to pagal ĮSSI aukščiausias balas skiriamas įkalinimo įstaigoms, kuriose tokia apžiūra atliekama per 24 valandas nuo kalinių atvykimo į įkalinimo įstaigą. Taip pat daroma prielaida, kad jei pirminė apžiūra neatliekama ilgiau nei dvi savaites, ji tampa praktiškai neveiksminga.

Bandomasis ĮSSI įgyvendinimas parodė, kad visose tirtose įkalinimo įstaigose naujai atvykusių kalinių apžiūra atliekama per tinkamą laiką. Visose įkalinimo įstaigose tokia apžiūra vykdoma ir yra atliekama ne vėliau kaip per tris dienas nuo kalinio atvykimo. Daugelis įkalinimo įstaigų nurodė, kad jų kalinių sveikata patikrinama per 24 valandas.

6.6. Medicininė apžiūra prieš išleidžiant

Remiantis Europos kalinimo įstaigų taisyklėmis, jei prašoma, kalinio medicininis patikrinimas atliekamas likus kuo mažiau laiko iki išleidimo dienos (EKT 33.6 ir 42.2 taisyklės). Europos Taryba taip pat rekomenduoja visiems išleistiems kaliniams pateikti atitinkamą raštišką informaciją apie jų sveikatą⁷⁴.

Medicininė apžiūra prieš išleidimą svarbi ir kaliniams, gaunantiems informaciją apie savo būklę, ir vietos sveikatos priežiūros sistemai, kuri jiems ima teikti medicinos paslaugas po to, kai jie išeina į laisvę.

Priešingai nei vertinant apžiūrą atvykus, pagal ĮSSI vertinant išleidžiamų kalinių apžiūrą atsižvelgiama ne tik į laiką, bet ir į jos prieinamumą. Vertinant neatsižvelgiama, kokia tai apžiūra: privaloma ar atliekama kaliniui sutikus. Svarbu tai, ar įkalinimo įstaiga turi tokiai apžiūrai atlikti būtinas priemones ir ar ją gali pasiūlyti visiems kaliniams, kurie jos pageidauja. Todėl aukščiausias balas skiriamas įkalinimo įstaigoms, kuriose kiekvienam į laisvę išleidžiamam kaliniui apžiūra siūloma be jokių apribojimų. Kita vertus, įkalinimo įstaigos, kurios apžiūrą siūlo tik tam tikrų kategorijų kaliniams (pvz., įkalintiesiems, kurie kalėjime praleido daugiau laiko arba kurie serga tam tikromis ligomis), arba įkalinimo įstaigos, kuriose tokia praktika apskritai nėra taikoma, gaus mažesnę balą.

⁷⁴ Recommendation No R (98) 7 Concerning the Ethical and Organisational Aspects of Health Care in Prison.

Bandomasis JSSI įgyvendinimas parodė, kad, su kai kuriomis nedidelėmis išimtimis, daugelis tirtų įkalinimo įstaigų apžiūrą siūlo visiems į laisvę išleidžiamiems kaliniams. Tik dvi įkalinimo įstaigos nurodė, kad taiko kitokią tvarką. Vienoje iš jų apžiūros atliekamos tik tam tikrų kategorijų kaliniams, o kita pranešė, kad tokios praktikos netaiko.

6.7. Reguliari medicininė apžiūra

Reguliari (profilaktinė) medicininė apžiūra labai svarbi tam, kad ligų būtų galima išvengti arba jas būtų galima laiku diagnozuoti. Reguliari medicininė apžiūra siūloma ir dažnai privaloma laisvėje, todėl, remiantis priežiūros lygiavertiškumo principu, panaši galimybė turėtų būti prieinama ir kaliniams.

Tarptautiniuose teisiniuose dokumentuose rekomenduojama kalinius reguliariai profilaktiškai tikrinti dėl konkrečių užkrečiamųjų ligų, tačiau nepateikiama jokių bendrosios profilaktinės apžiūros taisyklių.

Ir įkalinimo įstaigose, ir laisvėje atliekamų bendrųjų profilaktinių tyrimų apimtis įvairiose šalyse gali skirtis ir priklausyti nuo nacionalinės sveikatos priežiūros standartų ir taisyklių. Todėl pagal JSSI vertinama ne tyrimų apimtis, o jų prieinamumas ir reguliarumas. Laikoma, kad įkalinimo įstaigos turi turėti galimybę profilaktinius patikrinimus rengti ne rečiau kaip kartą per metus. Jei tyrimai atliekami rečiau, skiriamas žemesnis balas. Laikoma, kad jei toks patikrinimas apkritai neatliekamas, įkalinimo įstaiga nesugeba laikytis šio reikalavimo.

Bandomasis tyrimas parodė, kad, su kai kuriomis išimtimis, dauguma įkalinimo įstaigų yra numačiusios reikiamas priemones kasmetinei profilaktinei kalinių medicininei apžiūrai organizuoti. Nė viena tirtų įkalinimo įstaigų nepranešė, kad šios praktikos netaiko.

6.8. Užkrečiamosios ligos

Dėl įvairių veiksnių asmenys įkalinimo įstaigose itin lengvai užsikrečia užkrečiamosiomis ligomis. Pagal vidutinį sergamumą tokiomis ligomis galima spręsti apie profilaktinių priemonių poveikį, diagnostinių intervencijų ir gydymo veiksmingumą.

Įkalinimo įstaigose pasitaiko pačių įvairiausių užkrečiamųjų ligų; dėl akivaizdžių priežasčių visų jų įtraukti į ĮSSI nėra galimybės. Dėl to į vertinimą įtrauktos keturios konkrečios ligos: hepatitas B, hepatitas C, ŽIV/AIDS ir tuberkuliozė. Sąrašas sudarytas remiantis įvairiais tyrimais, kurie nustatė, kad šios ligos pataisos įstaigose yra vienos iš pavojingiausių ir labiausiai paplitusių.

Kaip pažymėjo PSO, įkalinėtiems asmenims yra ypač didelis pavojus užsikrėsti hepatitu B, hepatitu C ir ŽIV, nes aplinkos sąlygos juos daro itin pažeidžiamus. ŽIV, hepatito B ir hepatito C paplitimas įkalinimo įstaigose yra ypač didelis. Šios ligos įkalinimo įstaigose gali būti perduotos visais būdais, kurie pasitaiko bendruomenėje: per kraują, per lytinius santykius ir vertikaliuoju būdu (vaikui)⁷⁵. Tas pats pasakytina ir apie tuberkuliozę, kuria sergančių tarp kalinių yra žymiai daugiau nei apskritai visuomenėje. Apklausos rodo, kad Europos kalėjimuose susirgimų tuberkulioze skaičius vidutiniškai 17 kartų viršija bendrą vidurkį (11 kartų didesnis Vakarų Europoje ir 81 kartų didesnis Rytų Europoje)⁷⁶.

Europos Taryba taip pat pritaria išvadai, kad tarp kalinių yra labai daug užsikrėtusiųjų ŽIV infekcija. Dėl homoseksualių santykių ir intraveninių narkotikų vartojimo kalėjimuose kyla didelė ŽIV infekcijos plitimo rizika tarp kalinių ir už įkalinimo įstaigų ribų⁷⁷.

Europos ligų prevencijos ir kontrolės centro (ELPKC) duomenimis, 2012 m. Europos Sąjungoje 100 000 gyventojų diagnozuotų naujų ŽIV atvejų skaičius buvo 5,8⁷⁸, o hepatito B ir C – atitinkamai 3,5 ir 7,8⁷⁹. Kalbant apie tuberkuliozę, jos lygis Europos Sąjungoje 2010 m. buvo 14,6 atvejo 100 000 gyventojų⁸⁰.

Vertinant pagal ĮSSI, atsižvelgiama į šiuos dydžius, tačiau, kadangi uždarose institucijose (pvz., įkalinimo įstaigose) prevencijos ir kontrolės priemonės turėtų būti žymiai veiksmingesnės nei visuomenėje apskritai, aukš-

⁷⁵ Enggist et al., *Prisons and Health*.

⁷⁶ A. Aerts et al., "Tuberculosis and Tuberculosis Control in European Prisons", *International Journal of Tuberculosis and Lung Disease* 10, no. 11 (2006): 1215–23.

⁷⁷ *Recommendation 1080 (1988) on a Co-Ordinated European Health Policy to Prevent the Spread of AIDS in Prisons*, 1988, <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/8065>.

⁷⁸ *HIV/AIDS Surveillance in Europe 2012* (Stockholm: European Centre for Disease Prevention and Control, 2013), doi:10.2900/11420.

⁷⁹ Erika Duffell and Andrew J Amato-Gauci, *Hepatitis B and C Surveillance in Europe 2012* (Stockholm: European Centre for Disease Prevention and Control., 2014), doi:10.2900/31062.

⁸⁰ *Tuberculosis Surveillance and Monitoring in Europe 2012*. (Stockholm: European Centre for Disease Prevention and Control, 2012), doi:10.2900/23941.

čiausias balas skiriamas tik toms įkalinimo įstaigoms, kuriose nėra naujai užregistruotų ŽIV/AIDS, hepatito B ir C bei tuberkuliozės atvejų. Įkalinimo įstaigoms, kuriose naujai išaiškintų atvejų skaičius artimas bendruomenės vidurkiui, skiriamas vidutinis balas, o žemiausias balas skiriamas įkalinimo įstaigoms, kuriose šis rodiklis yra daug aukštesnis nei vidurkis laisvėje.

Bandomasis indeksas įgyvendinimas parodė, kad, nors daugelis tirtų įkalinimo įstaigų nepranešė apie naujai nustatytus ŽIV/AIDS, hepatito B ir C ir tuberkuliozės atvejus, yra nemažai įkalinimo įstaigų, kuriose padėtis yra panaši arba daug blogesnė nei laisvėje. Tai ypač pasakytina apie tuberkuliozės atvejus, kurių skaičius daugelyje įkalinimo įstaigų buvo žymiai didesnis nei vidutinis susirgimų dažnis laisvėje.

Pagal JSSI taip pat analizuojamas ŽIV/AIDS tyrimų prieinamumas. Tokie tyrimai yra visuotinai pripažinta veiksminga prevencinė priemonė. Pasak PSO, tai yra ne tik informacijos (prevencijos), bet ir diagnostikos priemonė⁸¹. Tačiau vyrauja nuomonė, kad ŽIV tyrimai negali būti privalomi ir kad visas sveikatos intervencijas reikia taikyti tik gavus informuoto asmens sutikimą. Privalomieji tyrimai laikomi neveiksmingais, diskriminuojančiais ir neetiškais⁸².

6.9. Izoliavimo patalpos kaliniams, kurie įtariami užsikrėtę infekcinėmis ar užkrečiamosiomis ligomis

Patalpos, skirtos izoliuoti kaliniams, kurie serga arba įtariami užsikrėtę infekcinėmis ar užkrečiamosiomis ligomis, yra būtinos, kad tokiomis ligomis neužsikrėtų kiti kaliniai.

Tokių asmenų izoliavimas paminėtas ir tarptautiniuose teisės dokumentuose. Europos Taryba nurodo, kad jei kalinius apžiūrintis bendrosios praktikos gydytojas ar tokiam gydytojui pavaldus kvalifikuotas slaugytojas įtaria, kad kaliniai susirgo infekcinėmis ar užkrečiamosiomis ligomis, jis turi

⁸¹ Enggist et al., *Prisons and Health*.

⁸² *Recommendation No (93) 6 Concerning Prison and Criminological Aspects of the Control of Transmissible Diseases*, 1993, <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2622586&SecMode=1&DocId=611564&Usage=2>; *Recommendation 1080 (1988) on a Co-Ordinated European Health Policy to Prevent the Spread of AIDS in Prisons*.

kruopščiai juos izoliuoti, kol tęsiasi infekcija, ir užtikrinti jų gydymą (EKT 42.3.f taisyklė).

KPK taip pat rekomenduoja, kad, kai tai būtina dėl klinikinių priežasčių, reiktų imtis priemonių kalinius izoliuoti dėl jų pačių ir kitų asmenų saugumo⁸³.

Pagal ĮSSI vertinama ne tik tai, ar kaliniams, įtariamiems užsikrėtus infekcinėmis ar užkrečiamosiomis ligomis, yra numatytos patalpos, bet ir patalpų dydis (jei jos yra). Aukščiausias balas skiriamas įkalinimo įstaigoms, kurių turimų tinkamų patalpų dydis yra penkios vietos šimtui kalinių. Žemiausias balas skiriamas įkalinimo įstaigoms, kurios tokių patalpų apskritai neturi.

Bandomasis tyrimas parodė, kad įkalinimo įstaigos paprastai turi tinkamas patalpas užkrečiamosiomis ligomis sergantiems kaliniams atskirti, tačiau jos nėra pakankamo dydžio. Išskyrus Bulgarijos nepilnamečių pataisos darbų koloniją (kurios užimtumo lygis yra labai žemas), nė viena iš kitų tirtų įkalinimo įstaigų neturi tinkamo dydžio patalpų.

6.10. Bendrosios praktikos gydytojo lankymasis pas vienutėje esančius kalinius

Pagal vienutėje kalinamų asmenų sveikatos priežiūrą galima spręsti apie įkalinimo įstaigos sveikatos priežiūros paslaugų kokybę. Specifinė aplinka, kurioje atsiduria tokie įkalintieji, daro juos labiau pažeidžiamus ir padidina specialios priežiūros būtinybę.

Kaip pažymėjo PSO, nors tai priklauso nuo įvairių veiksnių: asmens praeities, fizinių sąlygų ir aprūpinimo, režimo, izoliacijos aplinkybių bei trukmės, kalinimas vienutėje paprastai turi neigiamą įtaką kalinių sveikatai, ypač jų psichologinei ir fiziologinei būklei⁸⁴.

Jungtinės Tautos ir Europos Taryba reglamentuoja, kad medicinos pareigūnas vienutėje kalinamus asmenis turėtų lankyti kiekvieną dieną (TMT 32.3 taisyklė ir EKT 43.2 taisyklė).

Taikant ĮSSI, vienutėje kalinamų asmenų sveikatos priežiūra vertinama pagal gydytojo apsilankymų reguliarumą. Jei Jungtinių Tautų ir Europos

⁸³ *Commentary to Recommendation Rec (2006) 2 of the Committee of Ministers to Member States on the European Prison Rules.*

⁸⁴ Enggist et al., *Prisons and Health.*

Tarybos nustatyto kasdienių vizitų reikalavimo laikomasi, įkalinimo įstaiga vertinama teigiamai, jei vizitai retesni, atitinkamai skiriamas mažesnis vertinimas.

Bandomasis įSSI įgyvendinimas atskleidė nerimą keliančią tendenciją: daugelis įkalinimo įstaigų, ypač Bulgarijoje, nesirūpina, kad vienuotėje laikomus kalinius kiekvieną dieną aplankyti gydytojas. Daugumoje tirtų įkalinimo įstaigų tokius kalinius bendrosios praktikos gydytojas lanko kartą per dvi dienas arba, kai kuriais itin problemiškais atvejais, netgi rečiau.

6.11. Sanitarinis tikrinimas

Sanitarinis tikrinimas turi konkrečią paskirtį: laiku spręsti su higiena susijusias problemas ir užkirsti joms kelią. Pagal tai, ar tokie patikrinimai reguliariai atliekami, galima spręsti apie bendrą įkalinimo įstaigų sanitarinės kontrolės lygį.

Jungtinės Tautos ir Europos Taryba reikalauja, kad įkalinimo sąlygos būtų reguliariai tikrinamos, įskaitant maisto ir vandens kiekį, kokybę, paruošimą ir pateikimą; įkalinimo įstaigos ir kalinių higieną ir švarą; įkalinimo įstaigos sanitarinę būklę ir šildymo, apšvietimo ir ventilacijos sistemas; kalinių aprangos ir patalynės tinkamumą ir švarą; taisyklių, reglamentuojančių fizinį lavinimą ir sportą, laikymąsi (TMT 26.1 taisyklė ir EKT 44 taisyklė). Tačiau nė viename iš tarptautinių teisės dokumentų nėra nurodyti konkretūs reikalavimai, kaip dažnai tokie patikrinimai turėtų būti atliekami.

Kadangi sanitarinių patikrinimų apimtis ir įstaigos, įgaliotos juos atlikti, įvairiose šalyse skiriasi ir priklauso nuo šalies taisyklių ir nuostatų, pagal įSSI vertinamas tik jų prieinamumas. Atsižvelgiant į aplinką konkrečioje įkalinimo įstaigoje, daroma prielaida, kad siekiant užtikrinti tinkamą sanitarinę kontrolę patikrinimus reikia atlikti kartą per mėnesį. Taigi aukščiausias balas skiriamas įkalinimo įstaigoms, kurios sugeba šio reikalavimo laikytis. Jei patikrinimai atliekami rečiau, balas atitinkamai mažinamas. Įkalinimo įstaigoms, kuriose sanitariniai patikrinimai atliekami rečiau kaip kartą per metus, skiriamas žemiausias balas.

Bandomasis įSSI įgyvendinimas parodė, kad daugelyje įkalinimo įstaigų padėtis patenkinama: sanitariniai patikrinimai juose rengiami kas mėnesį. Tačiau yra keletas išimčių, kai patikrinimai atliekami rečiau.

6.12. Prevencija

Ligų prevencija įkalinimo įstaigose gali apimti įvairias priemones: švietimą, konsultacijas, patikrą, vakcinavimą, reabilitaciją ir t. t. Dėl akivaizdžių prižasčių neįmanoma atsižvelgti į visų šių priemonių prieinamumą įkalinimo įstaigoje ir pagal ĮSSI jis nėra vertinamas. Dėl to prevencijai vertinti taikomas kitas būdas. Buvo atrinktos trys prevencinių priemonių kategorijos, kuriomis siekiama sumažinti itin pavojingų ligų plitimą ir kurios vis dar nėra pakankamai plačiai taikomos. Šios priemonės apima aprūpinimą saugia injekcijų įranga (švirkštais), pakaitinio gydymo taikymą ir aprūpinimą prezervatyvais. Prevencijos vertinimas grindžiamas prielaida, kad apie įkalinimo įstaigos ligų prevencijos lygį galima spręsti pagal šių priemonių prieinamumą ir pasiekiamumą.

Narkotikų vartotojų aprūpinimas saugia injekcijų įranga vis dažniau laikomas veiksmingu būdu neleisti plisti užkrečiamosioms ligoms. Švirkštai platinami per sveikatos priežiūros darbuotojus, kitus kalinius arba išdavimo mašinas. Pasak PSO, yra įrodymų, kad tokios programos yra veiksmingos, nekelia saugumo problemų ir net palengvina ryšius su sveikatos priežiūros darbuotojais bei padeda kalinius įtraukti į priklausomybės nuo narkotikų gydymo programas. PSO taip pat pažymi, kad tokios programos taip pat apsaugo įkalinimo įstaigų darbuotojus, nes sumažina atsitiktinio įsidūrimo pavojų kameroje darant kratas⁸⁵. Europos Taryba taip pat rekomenduoja šį metodą, nors jį apibrėžia kaip kraštutinę priemonę⁸⁶.

Pakaitinis gydymas laikomas veiksmingiausiu būdu priklausomybei nuo opioidų gydyti ir užsikrėtimo ŽIV, hepatitu C ir perdozavimo rizikai sumažinti⁸⁷. Nepaisant to, įkalinimo įstaigose pakaitinio gydymo programos retai siūlomos, nors tai ir prieštarauja lygiavertiškumo bendruomenėje siūlomoms sveikatos priežiūros paslaugoms principui.

Aprūpinimas prezervatyvais yra viena iš veiksmingiausių prevencinių priemonių, padedančių užkirsti kelią pačių pavojingiausių užkrečiamųjų ligų plitimui. Tačiau nėra visuotinai pripažintų standartų, kaip prezervatyvai turėtų būti platinami: ar jie turėtų būti parduodami, ar teikiami nemokamai. Europos Taryba nacionalinėms vyriausybėms palieka teisę spręsti,

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ *Recommendation 1080 (1988) on a Co-Ordinated European Health Policy to Prevent the Spread of AIDS in Prisons.*

⁸⁷ Enggist et al., *Prisons and Health.*

6. SVEIKATOS PRIEŽIŪRA

koks prezervatyvų platinimo būdas tinkamiausias, ir kaip pavyzdį nurodo, kad jie galėtų būti platinami per sveikatos priežiūros tarnybas ar pardavinėjami įkalinimo įstaigų valgyklose⁸⁸. PSO pabrėžia prieinamumo svarbą ir pažymi, kad prezervatyvų būtų galima įsigyti lengvai, slapta ir laisvai ir kad kiekvienos įkalinimo įstaigos personalas turėtų parinkti jiems platinti tinkamiausias vietas, atsižvelgiant į pastato išdėstymą, vadovybės ir kalinių judėjimą patalpose. Be to, pasak PSO, svarbu, kad prezervatyvų būtų galima gauti intymių pasimatymų kambariuose⁸⁹.

Bandomasis JSSI įgyvendinimas parodė, kad iš visų tirtų įkalinimo įstaigų tik „Lledoners“ (Katalonija, Ispanija) kalėjimas kalinius aprūpina saugia injekcijų įranga. Prezervatyvų paprastai galima gauti nemokamai beveik visose įkalinimo įstaigose. Pakaitinis gydymas taikomas tirtose įkalinimo įstaigose Vokietijoje, Lietuvoje ir Katalonijoje (Ispanija), kai kuriuose Bulgarijos kalėjimuose.

⁸⁸ Recommendation No (93) 6 Concerning Prison and Criminological Aspects of the Control of Transmissible Diseases.

⁸⁹ Enggist et al., *Prisons and Health*.

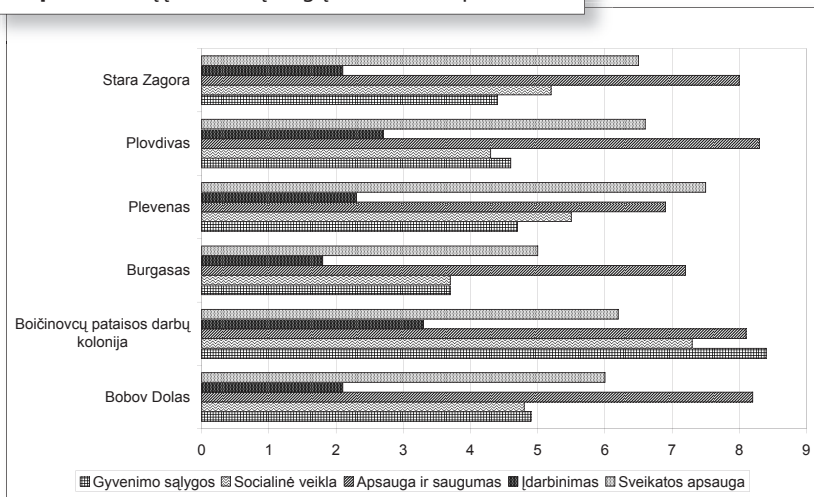
IŠVADOS

ĮSSI bandomasis etapas parodė, kad kai kuriose šalyse dalies informacijos, būtinos ĮSSI įgyvendinti, nėra arba ji neprieinama. Tik šešiose Bulgarijos įkalinimo įstaigose buvo surinkti visi ĮSSI parengti reikiami duomenys. Vienos Vokietijos įkalinimo įstaigos, vieno Katalonijos (Ispanija) kalėjimo ir vienos įkalinimo įstaigos Lietuvoje surinkti duomenys buvo pakankami kai kuriems rodikliams sudaryti, tačiau jų neužteko visam ĮSSI parengti. Iš atrinktų Belgijos įkalinimo įstaigų gauti duomenys buvo nepakankami, kad būtų galima sudaryti bent vieną iš penkių rodiklių.

Nors yra duomenų spragų, remiantis bandomojo etapo rezultatais galima daryti kai kurias esmines išvadas.

Pagal gyvenimo sąlygų rodiklį daugelis įkalinimo įstaigų gavo panašius balus: nuo 3,7 iki 4,9. Dėl šių rezultatų visos institucijos atsiduria skalės „Problemiškos“ srities apatinėje dalyje (nuo 3 iki 7 balų), o kai kurių įkalinimo įstaigų rezultatas yra itin arti „Nerimą keliančios“ srities (mažiau nei 3 balai). Svarbiausi veiksniai, dėl kurių buvo gauti tokie rezultatai, yra ankštos gyvenamosios patalpos, neišspręsta perpildymo problema ir didelis vienoje kameroje laikomų įkalintųjų skaičius. Nors reikia atsižvelgti į tinkamai teikiamas kitas paslaugas, jos nepakankamos tam, kad kompensuotų kitų sąlygų trūkumą. Dvi institucijos, kurios pagal surinktą balų skaičių priskiriamos skalės „Priimtina“ sričiai, yra „Lledoners“ kalėjimas Katalonijoje (Ispanija) ir nepilnamečių pataisos darbų kolonija Boičinovcų mieste (Bulgarija). Šiais atvejais teigiamą įvertinimą lėmė ir žemas užpildymo rodiklis, ir palyginti geros materialinės sąlygos.

16 pav. Atskirų įkalinimo įstaigų indekso komponentai

Pagal socialinio darbo, laisvo laiko ir ryšio su išoriniu pasauliu rodiklį dauguma įkalinimo įstaigų pateko į sritį „Problemiška“ – jų balai svyruoja nuo 3,7 iki 5,5. Pagrindiniai tokius rezultatus lemiantys veiksniai yra didelis socialinių darbuotojų trūkumas, nepakankamos švietimo galimybės ir palyginti riboti ryšiai su išoriniu pasauliu. Ir šiuo atveju žymiai aukštesnį balą (7,3) gavo Boičinovcų nepilnamečių pataisos darbų kolonija (Bulgarija), kuri ne tik pasižymi nedideliu užimtumu, bet ir dėl įkalinusių amžiaus laisvesne aplinka.

Pagal saugumo ir saugos rodiklį visos įkalinimo įstaigos gavo savo geriausius rezultatus. Su nedidelėmis išimtimis visų tirtų institucijų balai svyruoja nuo 7,2 iki 8,3, todėl jos atsiduria skalės „Priimtina“ srities (nuo 7 iki 10 balų) viduryje. Net įkalinimo įstaiga, kurios rezultatas nepasiekė tokio lygio, surinko 6,9 balo. Tokius rezultatus lėmė tai, kad įkalinimo įstaigose dirba pakankamai prižiūrėtojų ir užregistruojama mažai incidentų. Vienintelis šios srities trūkumas yra nepakankamas aprūpinimas technologijomis ir įranga (vaizdo stebėjimo kameromis ir priešgaisrinės apsaugos sistemomis).

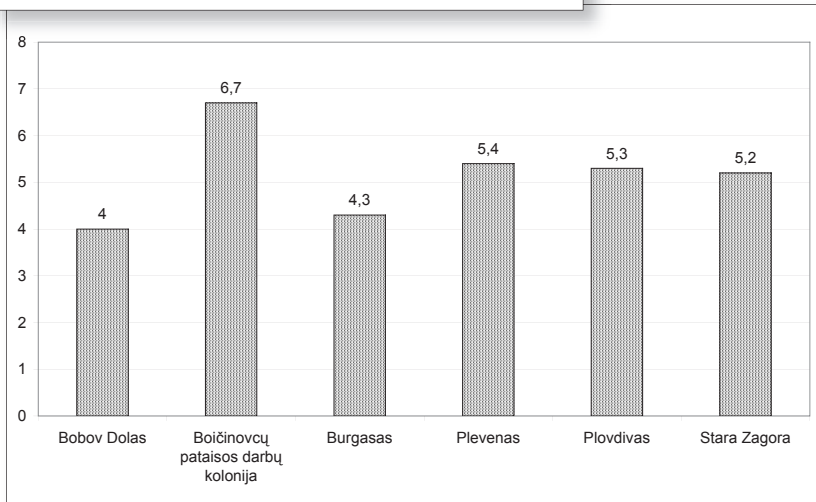
Visose įkalinimo įstaigose blogiausi rezultatai („Keliančios nerimą“, t. y. mažiau nei 3 balai) buvo gauti vertinant pagal įdarbinimo rodiklį. Balų skaičius svyruoja nuo 1,8 iki 2,7. Šie rezultatai aiškiai rodo, kad kalinių įdarbinimo srityje esama didelių problemų. Šią kritišką padėtį lemiantys veiksniai yra nepakankamos įdarbinimo ir profesinio mokymo galimybės, žemas atlygis, nelygios socialinės apsaugos galimybės ir kt.

Vertinant pagal sveikatos priežiūros rodiklį, tik dvi įkalinimo įstaigos pateko į sritį „Priimtina“ (7,5 ir 8,2 balo), o visų kitų rezultatas yra „Problemiška“ (nuo 5 iki 6,6 balo). Nepaisant problemų (daugiausia dėl darbuotojų trūkumo ir nepakankamų pajėgumų), džiugina tai, kad dauguma įkalinimo įstaigų beveik pasiekė priimtina lygį, todėl skyrusios tik šiek tiek išteklių jos galės gauti teigiamą įvertinimą.

Apskritai ĮSSI parodė, kad, nors sąlygos tirtose įkalinimo įstaigose yra nepatenkinamos, jos nėra kritiškos. Visos įkalinimo įstaigos, kuriose vertinimas pagal ĮSSI buvo sėkmingai atliktas, gavo nuo 4 iki 5,4 ir pateko į skalės vidurį. Vienintelėje Boičinovcų nepilnamečių pataisos darbų kolonijoje dėl įvairių priežasčių (įskaitant žemą užimtumą ir nepilnamečiams nusikaltėliams teikiamą specialią priežiūrą) buvo gauti žymiai geresni rezultatai (6,7 balo).

Nepaisant kai kurių įkalinimo įstaigų duomenų spragų, bandomasis ĮSSI įgyvendinimas parodė, kad, turint visą reikiamą informaciją ir naudojantis šiuo indeksu, galima parengti objektyvų ir tikrovę atitinkantį jų sąlygų įvertinimą.

ĮSSI nenurodo konkrečių trūkumų, tačiau apibrėžia problemiškausias sritis.

17 pav. Bendri šešių įkalinimo įstaigų indekso rodikliai

ĮSSI gali būti naudojamas kaip įkalinimo įstaigų sistemos bendro įvertinimo priemonė, o tam, kad būtų galima identifikuoti konkrečias problemas, prireiks papildomų tyrimų ir analizės. Šiuo atžvilgiu ĮSSI pridedamoji vertė yra ta, kad jį taikant galima apibrėžti svarbiausias sritis, kuriose reikia reformų, ir reikiama linkme orientuoti tolesnę problemų analizę.

Taikant ĮSSI galima vertinti ir pažangą laiko atžvilgiu. Jei pagal ĮSSI bus reguliariai vertinamos tos pačios įkalinimo įstaigos, tikėtina, kad bus užfiksuoti atskirų rodiklių pokyčiai, kurie parodys, ar per atitinkamą laikotarpį taikytos priemonės davė laukiamų rezultatų.

BIBLIOGRAFIJA

- 11th General Report on the CPT's Activities Covering the Period 1 January to 31 December 2000.* Strasbourg, 2001. [http:// www.cpt.coe.int/en/annual/rep-11.pdf](http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-11.pdf).
- 2nd General Report on the CPT's Activities Covering the Period 1 January to 31 December 1991,* 1992. [http:// www.cpt.coe.int/en/annual/rep-02.htm](http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-02.htm).
- Aerts, A., B. Hauer, M. Wanlin, and Jaap Veen. „Tuberculosis and Tuberculosis Control in European Prisons“. *International Journal of Tuberculosis and Lung Disease* 10, no. 11 (2006): 1215–23.
- Allard, Troy, Richard Wortley, and Anna Stewart. „The Purposes of CCTV in Prison“. *Security Journal*, no. 19 (2006): 58–70. doi:10.1057.
- Basic Principles for the Treatment of Prisoners*, 1990. [http:// www.legislationline.org/ documents/action/popup/id/7760](http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/7760).
- Commentary to Recommendation Rec (2006) 2 of the Committee of Ministers to Member States on the European Prison Rules*, 2006. [http:// www.coe.int/t/dghl/ standardsetting/prisons/ EcommentarytotheEPR.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/EcommentarytotheEPR.pdf).
- Custodial and Non-Custodial Measures: The Prison System*. Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime, 2006. [http:// www.unodc.org/documents/ justice-and-prison-reform/ cjat_eng/1_Prison_System.pdf](http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/cjat_eng/1_Prison_System.pdf).
- De Vos, Helene, and Elli Gilbert. *Reducing Prison Population: Overview of the Legal and Policy Framework on Alternatives to Imprisonment at European Level*. Leuven, 2014. [http:// www.reducingprison.eu/downloads/files/ ReducingprisonpopulationEuropeanframework_ FIN_101014.pdf](http://www.reducingprison.eu/downloads/files/ReducingprisonpopulationEuropeanframework_FIN_101014.pdf).
- Duffell, Erika, and Andrew J., Amato-Gauci. *Hepatitis B and C Surveillance in Europe 2012*. Stockholm: European Centre for Disease Prevention and Control, 2014. doi:10.2900/31062.
- Enggist, Stefan, Lars Møller, Gauden Galea, and Caroline Udesen, eds. *Prisons and Health*. Copenhagen: World Health Organization, 2014. [http:// www.euro. who.int/ __data/assets/ pdf_file/0005/249188/Prisons-and-Health.pdf?ua=1](http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0005/249188/Prisons-and-Health.pdf?ua=1).
- Explanatory Memorandum to Recommendation (98) 7 on the Ethical and Organisational Aspects of Health Care in Prison*, 1998. [http:// www.unav.es/cdb/ccoerec98- 7exp.html](http://www.unav.es/cdb/ccoerec98-7exp.html).
- Fairweather, Leslie, and Sean McConville. *Prison Architecture*. New York: Routledge, 2000.
- Gaes, Gerald G. „The Effects of Overcrowding in Prison“. *Crime and Justice: An Annual Review of Research* 6 (1985). [http:// heinonline.org/HOL/ Page?handle=hein.journals/ cjrr6&id=105&div=&collection=](http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/cjrr6&id=105&div=&collection=).
- HIV/AIDS Surveillance in Europe 2012*. Stockholm: European Centre for Disease Prevention and Control, 2013. doi:10.2900/11420.
- Hospital Beds (per 1,000 People)*, 2014. [http:// data.worldbank.org/indicator/ SH.MED.BEDS.ZS](http://data.worldbank.org/indicator/SH.MED.BEDS.ZS). Jakóbski V. Poland, 2010.
- Jewkes, Yvonne, and Jamie Bennett. *Dictionary of Prisons and Punishment*. Willan Publishing, 2008. [http:// books.google.co.uk/books?id=yF53ij4of4gC&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false](http://books.google.co.uk/books?id=yF53ij4of4gC&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false).
- Krowiak V. Poland, 2007.
- Liebling, Alison. *Suicides in Prison*. London: Routledge, 2002.
- Maffei, Maria Clara. „The Vegetarian Diet in Prison: A Human Right? The Case of Jakóbski V. Poland.“ In *International Courts and the Development of International Law*, edited by Ne-

BIBLOGARFIJA

- rina Boschiero, Tullio Scovazzi, Cesare Pitea, and Chiara Ragni, 489-96. The Hague, The Netherlands: T. M. C. Asser Press, 2013. doi:10.1007/978-90-6704-894-1.
- Nembrini, Pier Giorgio. *Water, Sanitation, Hygiene and Habitat in Prisons*. Geneva, 2013. <https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/icrc-002-0823.pdf>.
- Recommendation 1080 (1988) on a Co-Ordinated European Health Policy to Prevent the Spread of AIDS in Prisons*, 1988. <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/8065>.
- Recommendation No (89) 12 on Education in Prison*, 1989. <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2622619&SecMode=1&DocId=656296&Usage=2>.
- Recommendation No (93) 6 Concerning Prison and Criminological Aspects of the Control of Transmissible Diseases*, 1993. <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2622586&SecMode=1&DocId=611564&Usage=2>.
- Recommendation No R (82) 16 of the Committee of Ministers to Member States on Prison Leave*, 1982. <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2622679&SecMode=1&DocId=676420&Usage=2>.
- Recommendation No R (98) 7 Concerning the Ethical and Organisational Aspects of Health Care in Prison*, 1998. <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2622574&SecMode=1&DocId=463258&Usage=2>.
- Recommendation No R (99) 22 Concerning Prison Overcrowding and Prison Population Inflation*, 1999. <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2622553&SecMode=1&DocId=412108&Usage=2>.
- Recommendation Rec (2006) 2 of the Committee of Ministers to Member States on the European Prison Rules*, 2006. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=955747>.
- Resolution No (75) 25 on Prison Labour*, 1975.
- Simon, Frances H. *Prisoners' Work and Vocational Training*. London: Routledge, 1999.
- Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners*, 1955. https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/UN_Standard_Minimum_Rules_for_the_Treatment_of_Prisoners.pdf
- Su, Joseph, Randy Gaw, Ken Richardson, and Bruce Taber. "Smoke Detectors in Prison Cells." *Fire Protection Engineering*, 2006. <http://magazine.sfpe.org/fire-detection-and-alarm/smoke-detectors-prison-cells>.
- Tartaro, Christine, and David Lester. *Suicide and Self-Harm in Prisons and Jails*. Plymouth: Lexington Books, 2010.
- Ten-Point Plan to Reduce Prison Overcrowding*. London, 2012. <http://www.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/05/10-pt-plan-overcrowding.pdf>.
- Tuberculosis Surveillance and Monitoring in Europe 2012*. Stockholm: European Centre for Disease Prevention and Control, 2012. doi:10.2900/23941.
- Vartic V. Romania (no. 2), 2013.
- Water, Sanitation, Hygiene and Habitat in Prisons: Supplementary Guidance*. Geneva, 2012. <https://www.icrc.org/eng/assets/files/publications/icrc-002-4083.pdf>.
- Wortley, Richard. *Situational Prison Control: Crime Prevention in Correctional Institutions*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

Ma462 Dimitar Markov, Maria Doichinova. ĮKALINIMO SĄLYGŲ STEBĖSENOS INDEKSAS METODOLOGIJA IR BANDOMOJO TYRIMO REZULTATAI. – Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2015, 86 p.

ISBN 978-609-430-245-9

UDK 343.8(474.5)

Ma462

SL 843. 2015-03-17. 5 aut. l. Tiražas 500. Užsakymas 5.
Išleido VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, P. Višinskio g. 25, LT-76351 Šiauliai.
El. p. leidykla@cr.su.lt, tel. (8 41) 59 57 90, faks. (8 41) 52 09 80.
Interneto svetainė <http://leidykla.su.lt/>
Spausdino UAB „Šiaulių spaustuvė“, P. Lukšio g. 9A, LT-76207 Šiauliai.